

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA

CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei

de cultură Tribuna:

Alexandru Boboc

Nicolae Breban

Andrei Marga

D.R. Popescu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager)

Ștefan Manasia

(redactor șef adjunct)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Claudiu Groza

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Corectură:

Sorin Grecu

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98

Fax (0264) 59.14.97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor

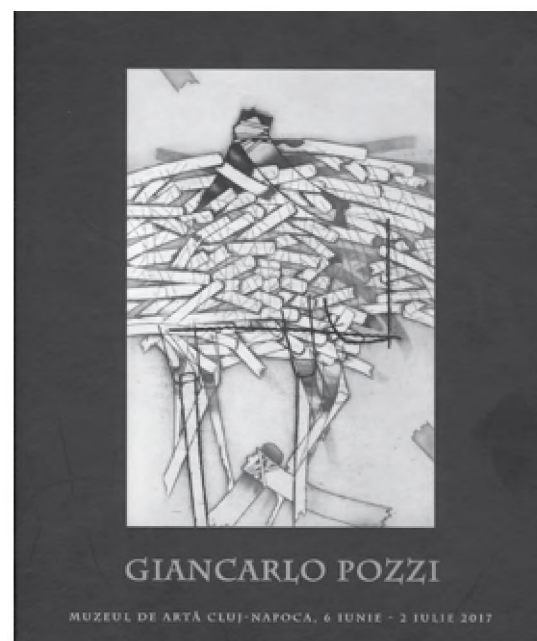
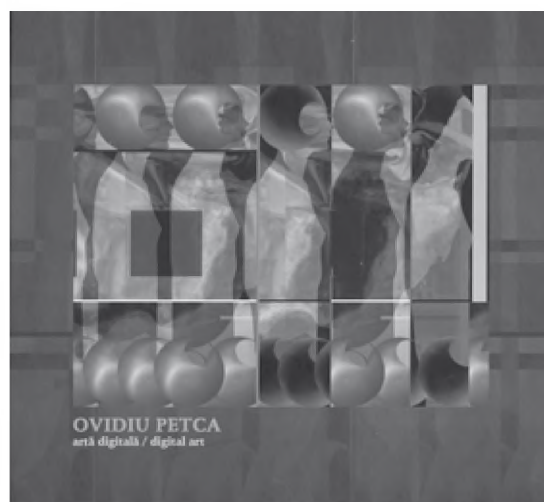
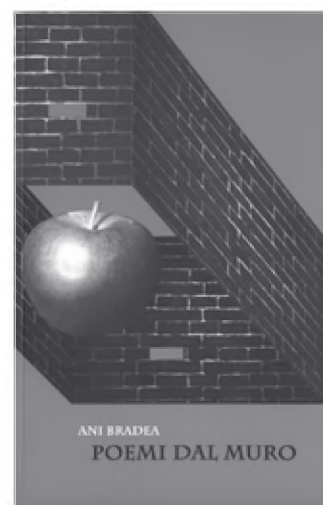
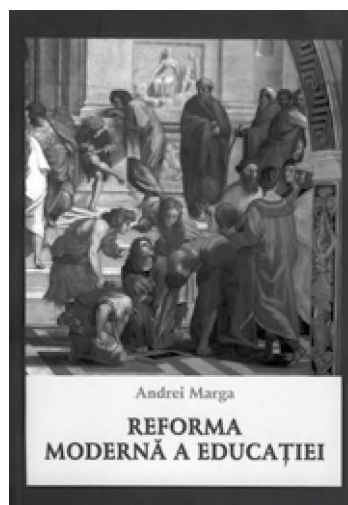
revine în întregime autorilor

Pe copertă: Martin R. Baeyens și Christine Deboosere
Proiect de integrare artistică - Universitatea din Antwerpen
(2014), imprimare digitală pe pânză

www.clujtourism.ro

Editura Tribuna - apariții editoriale

Comenzi la revistatribuna.ro

Conferințele Tribuna (30 iunie - 3 iulie 2017)

În buna tradiție a Revistei Tribuna, la Cluj-Napoca va avea loc, în perioada 30 iunie - 3 iulie 2017, o serie de conferințe urmate de un recital poetic condus de scriitorul Adrian Suci. Printre conferențieri amintim aici pe prof. univ. dr. Andrei Marga, prof. univ. dr. Ștefan Damian, dr. Mircea Arman.

Vor participa scriitori, profesori universitari, filosofi din întreaga țară.

Vizitați site-ul nostru:
tribuna-magazine.com

- comentarii
- analize
- interviuri

TRIBUNA MAGAZINE,
WEEKLY MAGAZINE
IN ENGLISH AND ROMANIAN

De la Sf. Augustin la Renaștere (III)

Mircea Arman

Părinții latini ai bisericii

Este o discuție care a apărut mai ales în epoca modernă asupra calității filosofice a scrierilor părinților latini ai bisericii, dacă și în ce măsură aceștia s-au raportat la metafizică sau au făcut filosofie în scrierile lor.

Opinia noastră este că, spre deosebire de părinții bisericii răsăritene, cei ai bisericii latine au o puțină înclinare, pînă la apariția lui Augustin, spre latura filosofică a cercetării teologice. Putem vorbi, mai degrabă, de atitudini etico-religioase sau doctrinare, morale, mai degrabă, ale excursului teologic occidental.

Coplestone¹ susținând, oarecum, o opinie similară crede că deși există elemente filosofice în scrierile părinților bisericii este absolut inutil să căutăm sisteme filosofice în scrierile acestora. Cu toate acestea, afirmă el, elementele filosofice devin din ce în ce mai puternice în scrierile părinților creștini odată cu trecerea timpului, ceea ce va face posibilă o reală opoziție făcută filosofilor păgîni.

Ne îndoim profund de această aserțiune, întrucît, pînă la Augustin acest lucru nu s-a întîmplat în realitate iar apoi filosofia scolastică va căpăta o cu totul altă turnură. De altfel, aparătorii religiei creștine nu vor folosi, în general, în polemicile lor, rațiunea ca metodă de analiză și expunere ci, mai degrabă, revelația, fondul mistic și dogmatic absolut al creștinismului. Doar Sf. Augustin va fi capabil să contrapună filosofilor păgîni o doctrină filosofică creștină chiar dacă nesistematică, însă consistentă. Iar Augustin nu va porni de la un substrat filosofic propriu creștinismului ci va avea înțelepciunea de a construi pe fondul platonice și neoplatonic dominant în epocă.

Pînă la Augustin însă, cel puțin în arealul latin, istoricul filosofiei va avea dificila sarcină de a găsi elemente de filosofie autentică în gîndirea părinților bisericii.

Există, în acest sens, o adevărată falie între păreriile istoricilor filosofiei cu privire la cei ce vor face cu adevărat metafizică în arealul latin al creștinismului, spre deosebire de cel grec. Astfel, dacă Clement din Alexandria² încerca să împace filosofia greacă cu creștinismul, mergînd pînă acolo încît să afirme, la fel cu Filon, că Platon a preluat înțelepciunea lui Moise și a profeților, Tertulian, de-o pildă, ratează întru totul tema filosofică, discursul său bazîndu-se mai degrabă pe aspecte juridice și mistice, mergînd adesea pînă într-un pur iraționalism.

De aceea, dacă unii vor crede că, în arealul latin cei ce se vor remarca cu scrieri de sorginte filosofică pînă la augustinism vor fi Iustin și Tațian, alții vor considera pe Tertulian, Arnobius, Lactanțiu sau Ambrozie printre cei călăuziți, în credința lor, de filosofie.

Pentru o succintă ilustrare a acestor preocupări care premerg augustinismul vom prezenta, în cele ce urmează, cîțiva reprezentanți mai importanți ai începuturilor doctrinei teologice occidentale.

Iustin (n. 100 d.C. – m. 164 d.C.) este născut la Nablus din părinți necreștinați și a sfințit ca martir la Roma. Este unul dintre părinții bisericii cu cea mai mare aplecare spre filosofie fiind un adevărat admirator al platonismului, în *Apologiile* sale întrebunțînd adesea termeni platonici. El crede că filosofia este unul dintre cele mai perfecționate metode de

a ajunge la divinitate, desigur aceasta fiind imediat următoare revelației. Iustin nu este un platonician în adevăratul sens al cuvîntului deși unii cercetători ar fi înclinați să adopte o opinie contrară, mai ales că admira profund doctrina platonice a lumii imateriale, a eidelor, considerînd că ideea supremă, materialitatea cea mai imaterială este Dumnezeu.

Dealtfel, dîndu-i dreptate lui Copelstone ne raliem la opinia după care acest Iustin Martirul nu a fost și nu a vrut să fie un platonician în adevăratul sens al cuvîntului dar a admis că există o înțelepciune în filosofie care ne poate ajuta să înțelegem complet pe Christos. Acest lucru Iustin îl vede tot la modul revelatoriu și nicidecum la modul rațional.

În acest sens, preluînd teoria logosului platonician, Iustin vede pe Christos ca fiind întruparea *Logosului*.

Irineu³ ne spune că Tațian a fost unul dintre discipolii lui Iustin Martirul. Nu era un mare adept și admirator al platonismului ca dovadă că în doctrina sa atunci cînd vorbește despre spirit folosește un concept din afara filosofiei platoniciene anume pe cel presocratic de *pneuma*. El face diferența între suflet (psyche) și spirit (pneuma), însă doctrina lui nu are suplețea și spiritul (sic!) maestrului său. Tațian folosește acești termeni în sensul pur al Scripturii evitînd cu încăpăținare filosofia greacă pe care, se pare, o cunoștea îndeajuns de bine.

Coplestone, în lucrarea citată anterior, spune că Tațian suferea de un „rigorism excesiv” iar după moartea lui Iustin va înființa o sectă, anume cea a encratiților caracterizată tocmai printr-un rigorism dogmatic excesiv și un ascetism dus la extrem. de departe, nu a fost un adevărat filosof iar uneltele filosofiei le-a folosit cu destulă parcimonie.

Tertulian (n. 160 d.C. –m. 220 d.C.) s-a născut la Cartagina, în Africa, și s-a convertit la creștinism în jurul anilor 190 d.C.. A fost hirotonisit și a început să predice și să intre în bătălia ideilor teologice aderînd în anul 213 d.C. la montanism⁴. Mai tîrziu, nemulțumit și de montanism și-a înființat propria sectă care mai era încă în ființă pe timpul lui Augustin. Se pare că era un jurist eminent.

Pentru istoria filosofiei cele mai importante scrieri sunt: *Apologeticul* și tratatul *De anima*. În ceea ce privește bătăliile ideologice date în interiorul creștinismului Tertulian adoptă, mai degrabă, o poziție de jurist decît una de filosof.

Aplicînd doctrina dreptului roman, acesta susține că Sfintele Scripturi aparțin primilor creștini, conform principiului *longae praescriptiones possessio*⁵. Pornind de la această idee afirmă că cei care au pretenția, în afară de primii creștini, să le folosească sunt excluși prin actul prescrierii, o idee, de altfel, cel puțin îndoielnică pe care Gilson, destul de blînd, o caracterizează drept „șiretenie” și „lipsă de profunzime”. Noi am putea spune chiar mai mult (sic!). Cu toate acestea, istoria îl desemnează pe Tertulian ca fiind întîiul părinte al bisericii de rit latin.

Această atitudine, mai degrabă sofistică decît parșivă, îl depărtează pe Tertulian de filosofie, cu atît mai mult cu cît evoluția sa care a început cu raționalitatea este către un iraționalism cras, atunci cînd ajunge la concluzia falsă, deși stabilă, că dogma Mîntuirii este de neatins de către rațiunea care ratează orice fel de înțelegere a acesteia.

Tertulian este mai degrabă un gînditor simplist dar un bun retor, fără ca argumentația lui să aibă o consistență logică convingătoare ci, mai degrabă, una „defectă”, sofistică și uneori arbitrară. Convingerea lui era mai puternică decît rațiunea. Exemplele negative în acest sens, din lucrarea *De carne Christi* sunt edificatoare. Nu era un om ar nuanțelor, deși ca jurist ar fi trebuit să fie. Iată de ce acest credincios devotat va ajunge eretic, repudiînd, așa cum bine se știe, două biserici.

Arnobius (n. 260 d.C. – m. 327 d.C.) face parte tot dintre părinții africani ai bisericii latine.

S-a născut la Sicca în păgînism, fiind un personaj local cunoscut și un om cultivat. A scris o lucrare intitulată *Adversus nationes* care se constituia într-o apologie a creștinismului tocmai pentru a fi primit în sînul Bisericii.

É. Gilson⁶ spune că dorind să fie botezat în religia creștină, scîrbit fiind de păgînism, nu a fost acceptat de către Episcopul de Sicca. Așa se explică și mai slabă consistența dogmatică a lucrării sale, dar lucrarea este interesantă tocmai datorită acestui fapt. Retorul Arnobius va scrie o lucrare în care nu dogmele, nu erudiția proprie unui părinte al bisericii îl califică și îl face meritoriu ci smerenia, dorința năvalnică de credință și toate cele care fac din om un bun creștin, însă nu un filosof în puterea cuvîntului, în ciuda urmelor vădite lăsate de scepticism și de neacademism, grevate de o erudiție destul de serioasă.

Impresionat de anvergura experienței creștine revelate a acestui păgîn cultivat, Gilson îl compară cu creștinii Montaigne, Charron sau Pascal, considerîndu-i pe toți creștini autentici: „Sceptici, dacă vrem, dar al căror scepticism este nu atît o afirmare a puterii rațiunii de a judeca credința, cît constatarea propriei ei neputințe de a cunoaște; nu atît revendicarea măreției omului, cît recunoașterea mizeriei lui”⁷.

Arnobius sugerează în lucrarea că sufletul ar fi nemuritor dar preexistent, ca în doctrina lui Platon, cu rezerva evocată și de Iustin și Tațian conform căreia în creștinism sufletul este nemuritor fiindcă așa vrea Dumnezeu, însă arată că natura omului este duală și că acesta este un animal care nu merită lauda imensă adusă de filosofii greci conform căreia omul este aidoma zeilor. El arată ca acesta î și dobîndește cu greu cunoașterea, grație unui efort prelungit și că aceasta este una limitată și secvențială. Unde să găsim un scepticism creștin mai frumos evocat? „Ca să-și demonstreze teza pe deplin, Arnobius merge pînă la a-și imagina o locuință subterană, cu temperatura medie variabilă, perfect izolată de sunete și lipsită de orice obiect. Să așezăm aicea un nou născut de origine platoniană sau pitagoreică; să-l crească o doică mereu dezbrăcată, mereu tăcută, care l-ar hrăni mai întîi cu laptele ei și apoi, mereu, cu aceleași alimente. Ne întrebăm atunci, ce cunoștințe va fi dobîndit acest suflet așa-zis divin și nemuritor, la capătul a patruzeci de ani. Nici una, evident”⁸.

Desigur, dincolo de acest „scepticism creștin”, așa cum arătăm, lucrarea lui Arnobius vădește o slabă familiaritate cu dogmele creștinismului însă preconizează, vorba lui Gilson, apariția senzualismului secolului al XVII-le francez.

Note:

- 1 *Op.cit.*, p. 14.
- 2 Clement Alexandrinul, *Scrieri*, vol. I și II, București, 1982, traducere și note D. Fecioru.
- 3 Împotriva Erezziilor, I. 28., apud Coplestone, *Op. cit.*, p. 17.
- 4 Montanismul este o mișcare în interiorul creștinismului apărută în Frigia către anul 158d.C și l-a avut ca întemeiator pe Montanus un preot păgîn frigan care a trecut la creștinism. A fost o mișcare eretică în sînul bisericii care considera că Sfințitul Spirit a început să se manifeste în epocă iar disciplina și morala creștină trebuie imunătățită prin abstenență sexuală și post îndelungat. Totodată, militau pentru ruperea de lume și trăirea interioară, singura adevărată. Militau pentru rolul sacerdotal al femeilor.
- 5 Vidi, É. Gilson, *Filosofia în Evul Mediu*, București, 1995, p. 89.
- 6 *Op.cit.*, p. 93.
- 7 *Op. cit.*, p. 94.
- 8 *Op.cit.*, p. 96.

Recipiente cu memorie

Ani Bradea

Ștefan Damian
Arhanghelul de sticlă
 Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI

Arhanghelul de sticlă, romanul apărut în 2011 la Editura Dacia XXI, din Cluj-Napoca, citit de mine abia la începutul acestei veri, mi-a revelat o surpriză extrem de plăcută. Îl cunoșteam, într-o anumită măsură, pe poetul Ștefan Damian, de asemenea pe traducătorul Ștefan Damian, admirabil mesager al literaturii române în Italia, și a celei italiene în România. Știam că opera sa adună, pe lângă numeroasele volume de critică și istorie literară, traduceri, poezie, și multe cărți de proză, romane și povestiri. Doar că mie acestea îmi erau încă necunoscute. *Arhanghelul de sticlă* mi-a întregit imaginea despre personalitatea culturală a ilustrului profesor clujean, un scriitor complex, și, potrivit acestui roman, un antropolog, un păstrător și un tezaurizator de istorie vie, trăită. Pentru că, parcurgând cartea, trecând prin toate poveștile, care par, la un moment dat, dispartate, nu ai cum să nu înțelegi că personajul Claudiu, liantul, firul care leagă istoria și istorisirile într-un tot devenit întreg, se substituie de fapt autorului.

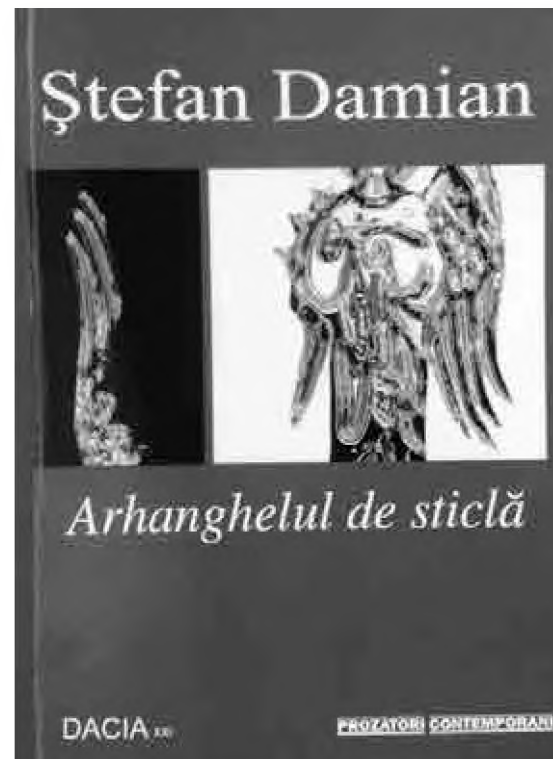
Claudiu nu-și conservă amintirile în formol, sau, o formulare și mai uzitată, în chihlimbar. El, împreună cu dispărutul Sergiu, captează suflete în sticlute de penicilină și le păstrează pe grinda casei, unde vor rămâne peste vremuri, mult mai departe de vârsta copilăriei, singura „vinovată” pentru o idee atât de nebunească. În fond e o metaforă superbă pentru prețiozitatea amintirilor, păstrate, ca orice lucru valoros, sub forma concentrată, în recipiente mici. „Nu mai știa de unde le venise ideea. Probabil totul pornise de la Sergiu, ca de obicei (...) Într-o iarnă (...) li se întâmplase să asiste la agonia unei bătrâne din vecini. (...) Chiar în clipa în care ea răsufla pentru ultima dată Sergiu îi puse sticluta la gură și îi închise spirital în ea, arătându-i-l mândru lui Claudiu. (...) Nici după ce trecuseră mai mulți ani și se obișnuise să vadă lumea prin alte prisme, mai mult sau mai puțin adecvate modulului său de a fi, nu putuse uita spiritele captive din sticlutele de pe grinda principală a casei.” Sigur, putem interpreta ideea aceasta ca fiind modalitatea de a salva niște suflete-povești, ținute în captivitate doar pentru a fi eliberate cândva, de a le trece peste timp, sau prin timp, și, astfel, de a le da posibilitatea să trăiască din nou. Ceea ce se și întâmplă, evident ca amintiri păstrate și scrise într-o carte. Sau o putem considera ca fiind o trimitere la povestea orientală a duhului captiv în lampă. Oricum am gândi, *Arhanghelul de sticlă* este plin de astfel de povești, de un realism alegoric. De fapt, romanul este suma unor povești cu substrat alegoric, în care personajele nu au o identitate psihologică, chiar dacă poartă nume și sunt localizate în spațiu și timp. Ele sunt în realitate niște simboluri, folosite de autor pentru a comunica teme și preocupări majore, precum teorii ale timpului, călătoria sufletului spre lumea de dincolo. În acest sens, morala poveștii luntrașului Aron, cel ce nu voia să i se adreseze cineva cu numele adevărat, deoarece la un moment dat îi fusese stălcit în Caron!, și așa îi rămăsese porecla, este mai mult decât evidentă. Chiar per-

sonajul, în mod direct, dezvăluie intenția autorului: „Mi-a spus, odată, învățătoarea că a mai fost unul ca mine, dar el îi ducea numai dincolo, nu-i mai aducea niciodată înapoi, aștepta să se întâmple minunea care până acum nu s-a văzut, cu toate că am auzit despre ea, și, anume, să învie din nou. Eu îi duc și îi aduc și cei care se întorc rămân așa cum au fost, cu bunele și relele lor, dacă nu reușesc să învețe ceva de la cei între care se duc.”

Sau ar mai fi povestea lui Sese, bălbăitul. El și-a pus în cap să construiască ceasuri care să meargă invers, pentru a scăpa oamenii de povara trecerii timpului. Căzând în depresie, pentru că invenția lui a eșuat, a sfârșit ca nebun al satului, personaj arhaic prezent în viața așezărilor dintotdeauna, prin care Dumnezeu trimite oamenilor profeții. De aceeași factură e și povestea lui Nedov, inventatorul unui car cu două oiști, una la un capăt și alta la celălalt, rămas însă nemișcat atunci când au fost înhămați caii la el și trăgeau în direcții diferite. O viziune metaforică asupra vieții, după cum spune chiar personajul: „carul ăsta nu merge nici înainte, nici înapoi! Oricât s-ar sforța cineva să ne tragă în față, totdeauna este cineva care să ne tragă îndărăt! Da, chiar și așa, seamănă cu viața. Și-i bine: că rămânem tot călare pe ea și ne găsim aici bucuria și rostul.”

Dar poate cea mai emoționantă, mai profundă e povestea arhanghelului, aceea care dă și titlul romanului. Un arhanghel de sticlă adus de apele Râului și spânzurat de o grindă într-o casă, unde rămâne martor al unei crime odioase, transformându-se apoi în răzbunător al bătrânului omorât. Casă în care sunt păstrate și sticlutele cu suflete captive, făcându-se astfel legătura cu povestea din copilăria lui Claudiu (personajul central, în jurul căruia se adună piesele de puzzle ale acestei cărți și se transformă într-o imagine coerentă, întreagă). Este, de altfel, și ultima secvență a narațiunii, unde un Claudiu matur intră în casa părăsită, din satul pustiit de o inundație devastatoare. „Numai sus, dominând toată camera, atârnat cu un laț de grinda mare pe care rămăseseră flaconașele ce țineau spiritele captive, era un arhanghel de sticlă căruia îi lipsea aripa dreaptă.”

Liantul romanului, alături de Claudiu, e Râul, scris chiar așa, peste tot în carte, cu majusculă. Un personaj tăcut, dar foarte important, situat în miezul tuturor acțiunilor. Pe malurile sale se trăiește și se moare, se scrie istorie, de capriciile sau de generozitatea lui depinde existența acestei așezări, de-a lungul unei perioade de timp destul de îndelungată. Înțelegem că începutul ar fi undeva în vremea celui de-al doilea război mondial, urmat apoi de dificultățile trecerii la regimul comunist, totul adus în final până în zilele noastre. În unele cazuri, relatările ating chiar perioade mai îndepărtate. Este vorba așadar de o amplă frescă în timp a unei societăți rurale, o frescă la care Ștefan Damian lucrează cu minuțiozitate, pagină cu pagină, arătându-ne pe parcurs doar detalii, foarte expresive de altfel, devenită vizibilă, ca un tot unitar, doar după ce am trecut și de ultimul paragraf. Abia atunci imaginea de ansamblu ni se dezvăluie, spectaculoasă, dar și coerentă, legând între ele toate scenele, mici istorii de viață, și construind povestea vie a unei societăți aflată între mit și istorie, și care astfel se salvează. Pentru că, în final,

nu se închide cercul! Fresca lui Ștefan Damian nu este un exponat de muzeu. Ea continuă să trăiască, în urma tuturor vicisitudinilor, prin cele două personaje continuatoare: Claudiu și Râul. Chiar dacă apele Râului au distrus pământuri și au pus-tiit case, chiar dacă în cimitir crucile s-au înmulțit, și pe trupul lui Claudiu de asemenea (e aici un mesaj de un dramatism aparte, Claudiu și Sergiu, copii fiind, consideră că ar trebui să-și scrijelească pe piele câte o cruce pentru fiecare strămoș al lor plecat în lumea de dincolo), chiar dacă iarba a înghițit mai multe morminte, și pe un Christ căzut de pe cruce, există cineva care a rămas în picioare, cineva care deține suficiente recipiente cu memorie pentru a asigura curgerea vieții în acel loc. Și mai există Râul, element al distrugerii și al creației în egală măsură, un semn promițător ca o ramură de măslin adusă de un porumbel după potop. „A doua zi, soarele își reluase locul pe cer ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Observă Râul. Curgea domol, făcând câteva curbe noi, necunoscute, creând prunduri, atingând maluri, sfârticând bucăți de pământ, ducându-le la vale. Nu-i scăpaseră nici pomii sau copacii de pe margini, așa cum nu-i scăpase nici inima munților, smulsă de izvoare și dusă tot mai departe spre Apus, risipită cu aceeași dărnicie cu care se risipeau speranțele, anii și viețile, în nestăvilita rostogolire a timpului.”

Mă gândeam, întorcând ultima filă a romanului, că *Arhanghelul de sticlă* s-ar putea interpreta pe tot atâtea pagini câte are el. Pentru că fiecare poveste ascunde în spatele ei o alta, sau altele, cărți, mituri, credințe, eresuri, idei filosofice întredeschise doar de autor, ca niște porți grele în spatele cărora cititorul interesat și pasionat se poate pierde. Eu am scris aici despre câteva dintre ele, și nici nu cred că într-o recenzie ar trebui dezvăluit mai mult. Recomand *Arhanghelul de sticlă* celor cărora le este dor de o carte care, imediat ce este închisă, începe să încolțească în mintea cititorului său, rămânând acolo încă multă vreme. Și, ca să închei cu un citat, din punctul meu de vedere un vers reușit (cum altfel?, doar Ștefan Damian este și un foarte bun poet!), odată isprăvind acest roman, vă asigur că nu veți avea „fețele încrunțate ca un cearceaf pe care s-a făcut dragoste într-un hotel de mâna a treia”.

15 ani de la trecerea la cele veșnice a Cardinalului Dr. Al. Todea

Ion Buzăși

Sergiu Soica
Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității - Note informative
Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017

Episcopul Alexandru Todea (1912-2002), cel de-al doilea Cardinal al Bisericii Greco-Catolice, a ieșit din închisoare în 1964, după aproape 16 ani de detenție, dar urmărirea informativă de către Securitate a durat din 1946 până în 1989, deci peste patru decenii.

La împlinirea a trei lustri de la mutarea la Domnul, istoricul orădean Sergiu Soica a publicat un tom masiv, intitulat *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele Securității*, cuprinzând notele informative redactate de informatorii temutei instituții opresive în perioada 1946-1973 (În mod sigur a fost urmărit și după această dată, dar pesemne autorul a găsit documente referitoare numai la această perioadă.) Notele informative sunt precedate de o prezentare generală a vieții și activității neînfricatului ierarh, de fapt o scurtă monografie documentară, urmând celor redactate de pr. Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, prima, și Al. Petărlăcean și Ion Moldovan cea de a doua. Această ediție cuprinde un *Cuvânt înainte* semnat de P.S. Virgil Bercea, Episcopul greco-catolic de Oradea, care arată că persecuția îndurată are o finalitate pozitivă în planul lui Dumnezeu, „căci faptele ascunse și eroismul nevăzut de mulțime, manifestat de martiri și mărturisitori, au fost consemnate și devin acum mărturii scrise despre istoria recentă a Bisericii. Este o istorie care a fost «scrisă» cu propriul sânge de protagoniștii ei, «înscrisă» în memoria oamenilor, dar și în notele informative ale securității (subl.n.). Cine sunt informatorii? „Unii au fost lucrători ai regimului care au îndeplinit sarcini legate de «siguranța statului», legitime în orice societate, însă alții au fost colaboratori, care au semănat răul din proprie convingere” (p. 11). Despre unii ca aceștia, Cardinalul Alexandru Todea spune că îi detestă pentru că își impun anticipat o dogmă – „distrugea celui despre care relatează și ca atare, folosesc orice mijloace, ca minciuna, răstălmăcirea, procesele de intenție”, și în special „nu e bine să

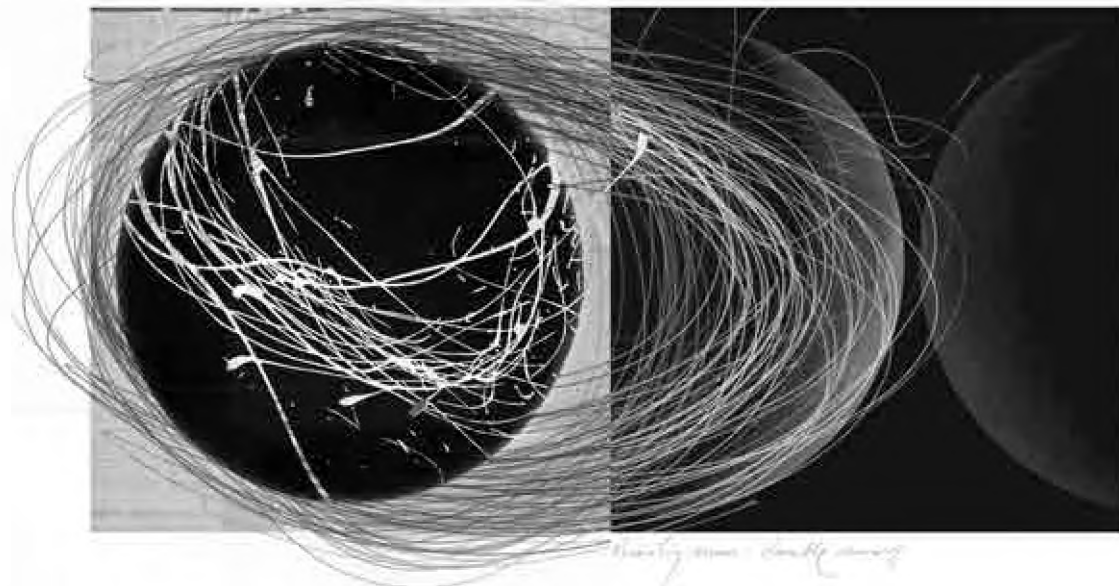
fie oameni cu două fețe. Am detestat și voi detesta totdeauna astfel de persoane...” (3 sept. 1966, Memoriu adresat Comandantului Securității din Reghin, p. 767).

La puțină vreme, după ieșirea din închisoare, ca odinioară ilustrul său înaintaș Inochentie Micu-Klein, primul mare episcop al Bisericii Unite cu Roma, începe „lupta”, prin memorii pentru drepturile confesiunii pe care o reprezenta la acea dată ca episcop. Asemănarea cu episcopul întemeietor al Blajului, Inochentie Micu-Klein, nu este lipsită de teme; atunci nu se recunoșteau drepturile poporului român din Transilvania în rând cu celelalte națiuni conlocuitoare pe pământul ardelean – acum nu se recunoștea existența Bisericii Greco-Catolice, desființată printr-un abuziv decret în decembrie 1948 – când se aniversau patru decenii de la Marea Unire din 1918 – la a cărei realizare contribuția Blajului și a Bisericii sale este decisivă. „Am socotit acțiunea desfășurată împotriva Bisericii mele – scrie Cardinalul Al. Todea – ca injustă și ca o îngrozitoare siluire de conștiință. De aceea am rămas, pe linia credinței catolice, îndemnând preoții și credincioșii să-și păstreze credința”. O parte din aceste memorii au fost publicate prima dată în revista *Agru arhidiecezan* în anul 1997-1998, de către doamna Emilia Petărlăcean, nepoata Cardinalului și apoi în volumul *Cardinalul Alexandru Todea*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2002, alcătuit de Alexandru Petărlăcean și Ion Moldovan. Doamna Emilia Petărlăcean spune că au existat peste o sută de asemenea memorii sau cereri-memoriu din care Vasile Sav a alcătuit volumul *Cardinalul Alexandru Todea, Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003. Memoriile acestea dovedesc mai întâi o perfectă cunoaștere a exigențelor de redactare a unor asemenea acte cu destinație oficială. Aici argumentarea trebuie să fie pregnantă și convingătoare, cu o structură sistematică, pe mai multe sau mai puține pagini, episcopul Alexandru Todea dezvoltă argumente de ordin religios (cu puține speranțe că vor convinge niște atei sau liberi-cugetători), de ordin istoric, cultural și național, educativ și patriotic,

mai ales că, după venirea lui Ceaușescu la putere, se făcea mare caz de momentele înălțătoare din istoria patriei. Aici era un „teren”, în care aportul Blajului, al Bisericii sale nu putea fi contestat: prin *Supplex Libellus Valahorum* din 1791, prin Școlile Blajului, înființate în 1754, prin Revoluția de la 1848 și Câmpia Libertății, prin Unirea de la 1918, prin marii dascăli ai Blajului, susținători ai principiilor umaniste și democratice. Sunt argumentele istorice reiterate în fiecare memoriu. În al doilea rând, aceste memorii arată o foarte bună cunoaștere a documentelor de partid, a cuvântărilor rostite de liderii comuniști la diferite reuniuni internaționale despre deplina egalitate a confesiunilor religioase în România, pentru a sublinia o flagrantă contradicție între vorbe-declarații și fapte-realitate, ca în cunoscuta fabulă a lui Grigore Alexandrescu. Sunt în același timp și pagini de literatură, prin claritatea și precizia stilului și prin argumentări umoristice, prin reproducerea unor anecdote. Vorbind despre felul cum este marginalizat și prețuit în Reghinul unde a fost cândva protopop greco-catolic respectat, urmașul lui Petru Maior, în această demnitate ecleziastică, povestește următoarea snoavă: „Un țigan colonizat de Antonescu în Transnistria a fugit spre casă. Ajuns la Nistru, când era pe punctul de a sări în apă pentru a o trece înot, a apărut santinela și i-a zis: «Dacă nu ghicești ce am în pumnul închis – și-i arată mâna – te împușc». Atunci țiganul a zis: «o sărace cărăbuș pe-a cui mână încăpuși», adică viața îi depinde de o ghicitoare. La auzul acestor cuvinte santinela deschide pumnul spunându-i: «Ai noroc, că ai ghicit, altfel te împușcam». Santinela avea în pumn un cărăbuș și credea că țiganul a ghicit. Dar pe țigan îl chema Cărăbuș și el a zis despre sine că a ajuns pe mâna unuia care îi leagă viața de o ghicitoare. În orice caz a nimerit-o și s-a salvat” (p.432). Anecdota este și o amară reflecție la propria soartă din anii persecuției și ai hărțuirii cu note informative.

Un stil retoric, o expresie limpede și convingătoare expunere, alternând de puține ori, e drept, cu amară ironie anecdotică, într-o suită de memorii ce-și repetă, inevitabil, argumentarea și care ne amintește de psalmul strigării deznădăjduite: „De profundis clamavi, Domine!”

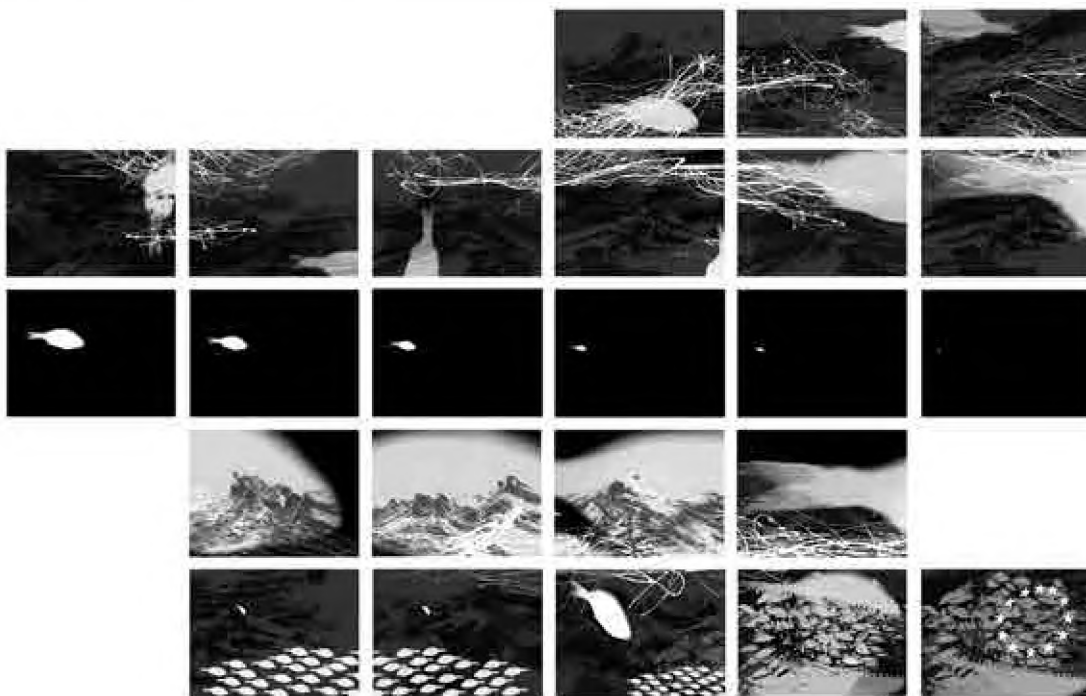

Martin R. Baeyens

Daily News: Lună dublă (2008), artă digitală, 42 x 59,5 cm

Poezia, precum o arcă a singurătății

Victor Constantin Măruțoiu

Martin R. Baeyens

Balik / Singurătate (2007), artă digitală, 42 x 59,5 cm

Mariana Bojan

Rezervația patetică

Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016

Poezia, ca o identificare singulară a Cuvântului din multitudinea de forme, de estetizări, de conturări a metalimbajului artistic, constituie o conduită de reformulare a unei identități mistice a transcendentului, conturată într-un immanent al socializării cotidiene. Sub această formă, poezia devine o determinantă a dinamismului existențial uman, într-un spațiu și un timp al parusiei cotidiene. Ea poate innobilă și poate deschide noi sensuri în căutarea *ariadnică* dintre thanatos și agape.

Poezia Mariana Bojan se descoperă ca fiind o „patetică” sintetizare, precum o sinergie temporară a celei ce poate constitui o arcă socială a modernității. Fiecare vers este precum o luptă-căutare, o zbatere de aripi a unui condor pentru a atinge un anumit vârful al unui munte, din care să poată governa cu privirea întreg orizontul.

Antologia de versuri *Rezervația patetică*, apărută la Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, în Colecția „Echinoc”, Seria de poezie, cu o prefață de Ion Pop („Cine vine, cu lumină vine”...), și o postfață semnată de Irina Petraș, reprezintă o arcă a poeziei Mariana Bojan, o artă a Cuvântului, o chintesență a celor ce sunt scrise pentru eternitate, o sumă a volumelor editate în decursul timpului, un areal al unui carusel abstractizat până la punctul axiologic din imaginea Primei Creații.

Antologia cuprinde poeme din volumele: *Elegie pentru ultimul crâng*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976; *Judecătorul de păpuși*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980; *Haina de cânepă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983; *Phantasticonul și alte poeme*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987; *Expertul și păsările*, Editura Didactică și Pedagogică, col. Akademos, Cluj-Napoca, 14 mai 1996; *Epistole din Piața Norilor*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2001; *Lupul nostru de toate zilele*

Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013.

Pentru autoare poezia este o construcție imagistică ce transcende aleatoriul, o căutare între ogivele primului pas, o trecere-ogindire dinspre cuvânt spre sens. Totul se decriptează în și prin imagini-porti din lungile coridoare ale unui labirint thanatic, adânc ancorat în respirația fiecărei secunde.

Feeria visului se stinge în nuanțe de verde crud și albastru marin. Precum într-o profundă înclăștare, culorile devin ființe ale antipozilor, devin eroi ai unei confruntări apocaliptice. Pământul și apa se metamorfozează în simboluri primare, în ființe unice, mitologice, ca doi uriași ce-și împart stăpânirea. De notat este că nu cerul și pământul sau Olimpul și Hadesul sunt cei care se confruntă, ci apa și pământul, Apocalipsa devenind astfel una pământeană, cotidian-terestră. Cele două întruchipări poartă semne tainice, fiind ca unități sacramentale. Apa este divină, pământul se sacralizează, cerescul este implicat doar ca un ochi veghetor ori ca un judecător pasiv al acestei confruntări titanice. Dumnezeu este o premisă a drumului, un alter-ego al iubirii, ca formă deplină a Cunoașterii.

Imaginea îngerului este una metaforică, descriind un simbolism aparte. Acesta, pentru că se implică în viața umană, cunoaște toate insuficiențele terestre: slăbiciune, boală, decrepitudine. Și totuși el rămâne cel care sacralizează viața: „(...) Desigur mai există acel înger bolnav/ Pe care mi l-ai așezat pe umeri/ În tinerețe./ Când va veni vremea/ El va acoperi inima mea cu pământ” („Înger bolnav”, din *Epistole din Piața Norilor*). El este cel care își acceptă rolul dificil de a intra dintr-o lume acvatică într-una a pământului, a tinei plină de mazăgă, a noroiului și toate acestea le face pentru a innobilă creatura umană. În acest fel, lupta dintre marin și pământ, dintre țărână și apă, nu este una a suprimării, ci una a sublimării, căci ceea ce este pur, inima, ca o singură formă de întruchipare a apei, prin sentimentul iubirii, este acoperită cu pământ precum într-un gest harismatic, de transcendere.

Îngerul este cel trimis pentru a rechemă sublimul ființei umane înapoi, arătându-i acestuia drumul spre casă.

Trecerea este schițată de ieșirea prin ogindire, din acea lume a realului nefiresc pentru creatorul de sublim, pentru meșterul arcei, pentru autoare: „Pipăi cu disperare pereții acvariului/ Înlăuntru Lumea/ În imensitatea neputinței sale/ Privesc cu ochi de nebun/ sinuciderile voastre/ Pizmuindu-vă.../ Mi-e o frică îngrozitoare/ de boala cronică/ de a nu vă aparține./ Pesemne sunt locuri binecuvântate/ În care poți trăi îndelung/ Dar nu ai putea muri niciodată.” („Vis de acvariu”, din *Expertul și păsările*). Lupta este descrisă ca o ieșire din trup. O urcare dinspre terestru spre acvatic: „Prin ochii tăi/ Am fugit din propriu-mi trup/ Cum un suflet iertat/ Din detestabila lui colivie// Prin ochii tăi/ Am fugit din lume/ Și iată, m-am rătăcit/ Într-un basm minunat// Semnele de sus și de jos/ Ale zilei/ S-au șters// Prin ochii tăi deschiși/ Într-o mare necunoscută/ Un pescar sărman/ Câștigătorul unei excursii/ Prin Purgatoriu.” („Excursie în Purgatoriu”, din *Expertul și păsările*).

Divinul este mediul acvatic, este sursa prin care se preschimbă toate, este mediul vieții biruitoare peste moarte. Dumnezeu este privit prin metamorfozele acțiunilor Sale, ca modalități de prezentare a Creatorului în Creație. Este un martor tăcut, dar care acționează în susținerea cauzei umane în fața dezagregării materiei. Moartea nu este o pedeapsă, un cataclism, un nenoroc, ea este doar o trecere din viața-maya spre Viața reală: „(...) vom intra în moarte/ învingători” („Învingători”, din „Epistole din Piața Norilor”), „(...) M-am așezat pe malul râului/ A venit bărbatul meu, mi-a atins umărul/ Și mi-a șoptit:/ Să mergem iubito/ Speranța noastră este drumul” („Lângă tine viață, lângă tine moarte”, din *Epistole din Piața Norilor*).

Antologia *Rezervația patetică*, o carte de lucidă maturitate a poetei Mariana Bojan, este un amalgam al împletirii marinului și terestruului uman, spre concretizarea a ceea ce înseamnă drum destinal, o cale de individuație (Carl Gustav Jung) către ființa monumentală a esenței unei arce lirice, marcată de amprenta iubirii, și care adună între filele sale multitudinea trăirilor și a experimentărilor umane, atât thanatice, cât și agapice. Pentru poeta și artista plastică Mariana Bojan, cuvântul, imaginea, versul devin o echivalență incendiară a lui *ars vivendi* cu *ars amandi*, într-un *gnosis* a-toate-desăvârșitor: „(...) Vreau să înțeleg șoapta/ fină a pământului/ îngropată de păsări în propriu-mi trup./ Ascultă!... Ar putea fi o rugă/ un poem sau chiar un copil (...).” („Paznicul cel bun”, din *Epistole din Piața Norilor*).

Amintind de episodul vetero-testamentar, decizia luptei dintre pământ și apă e dată prin blânda ramură de măslin, e întrupată în porumbelul cel alb, este însăși Viața înscrisă cu har în fiecare celulă a materiei noastre. Poezia devine astfel, în antologia de față, șoaptă, cuvânt, vers, rugă, poem, desenând copilul dintr-un colț al inimii, rămas peste ani ca-ntr-o iesle de azur, unind cerul cu pământul, printr-o sevă de viață a drumului de dincolo de moarte. El, Poesis-ul duhului, constituie o transfigurare noetică a celor ce sunt ale Eternității, rămânând incrustat în borna dinspre altarul inimii, ca sens al iubirii, al cunoașterii, al celor ce se vor împlini în firescul de mâine. Totul este sublimat în ființa de pământ și de apă, de trup-materie și de apă-duh, de „rezervație patetică”, precum într-o renaștere perenă, cu parfum de poem. ■

Stilistica fantastică

Alex Ciorogar

Matei Florian

Cexina catapuxina

Iași, Editura Polirom, 2016

Dacă e să acordăm credit ideilor vehiculate în presa noastră culturală, putem spune liniștiți că discursul românesc post-decembrist pare să fi întreținut o relație paradoxală nu doar cu categoria realismului, ci și cu structura contextelor ideologice. În primul rând, nu e deloc limpede de ce scriitura mimetică a fost definită mai puțin prin intermediul unor coordonate tehnice, așa cum ne-am fi așteptat, ci, mai curând, cu ajutorul unor termeni de natură etico-politică. Imediat după schimbarea de regim, proza fusese discreditată și denunțată, așa cum bine știm, ca ideologică (pervertind, adică, adevărul), documentul memorialistic câștigând teren în fața normelor românești. Culmea e că, imediat după '89, sinceritatea nu reușise încă să devină o forță semnificativă în cadrul realismului, astfel încât romanul social a fost rapid expediat ca incapabil de obiectivitate. În condițiile în care realismul a fost declinat, de-a lungul timpului, fie ca o formă de reproducere a dogmei oficiale, fie ca o luptă desfășurată în vederea dezideologizării formelor literare, estetismul începuse – prin comparație – să simbolizeze totala lipsă de integritate a discursului românesc.

În al doilea rând, e suficient de evident că romanul realist începuse să devină credibil numai pe parcursul anilor 2000, odată ce își însușise fața autenticismului, pendulând constant între autobiografie și autoficțiune (Adrian Schiop, Ionuț Chiva, Ioana Baetica, Cezar Paul-Bădescu), la fel cum proza fantastică reușise, în schimb, să dilueze o serie de stiluri și teme, relocalizându-le fie în zona artei pentru artă, fie în spațiul consumului capitalist. N-aș vrea ca lucrurile să fie înțelese greșit. Romanul fantastic – utilizez eticheta ca supra-categorie ecumenică, nu în sensul restrâns pe care îl are noțiunea de „fantasy” – nu ocolise, sau nu întru totul, problemele trecutului recent (procesele tranziției, de pildă), însă așa zice că asemenea subiecte, totuși fierbinți, apăruseră mai degrabă ca un zgomot de fundal în prim-planul cărora se desfășurau dramele „basmelor” moderne. Ciclu *Orbitor* (Mircea Cărtărescu), *Fairia* (Radu Pavel Gheo), *Teodosie cel Mic* (Răzvan Rădulescu), *Parohia* (Dan Coman), *Tecfil și câinele de lemn* (Cosmin Perța), *Cazemata* (Tudor Ganea) sau romanul Laviniei Bălulescu, *La mine-n cap*, sunt doar câteva exemple înrudite stilistic cu exemplul discutat aici.

Vedem, așadar, cum ecuația din jurul acestor dezbateri capătă încet altă formulă. Întrebarea care se ridică vizează modalitățile prin care autorii ar putea declanșa, utilizând o scriitură anti-realistă, rezonanțe etico-politice. Deconstrucția iluziei conform căreia datoria scriitorului ar fi aceea de a rezolva problemele istoriei recente, dar și a credinței că acest lucru nu-l poate realiza decât scriitura realistă (marota „epicului pur”) ar trebui să devină câteva dintre prioritățile discursului critic actual.

Demonstrația vine în întâmpinarea romanului publicat anul trecut de Matei Florian,

Cexina Catapuxina, la editura Polirom din Iași. Și nu pentru că ar fi vreo „capodoperă”. De altfel, nici nu e foarte clar dacă mai putem discuta, în condițiile de față, despre așa ceva, însă destinul acestui roman rămâne simptomatic pentru situația în care se găsește astăzi „proza lirică”. Mă interesează, pe scurt, să evidențiez modalitățile prin care un asemenea roman fantastic (suficient de îndepărtat, așadar, de preceptele realismului) ar putea deveni relevant din punct de vedere social. Voi indica, adică, o strategie de fructificare a modului în care romanul își transcende propriul univers, interacționând cu cititorii. Premisa e simplă și spune în felul următor: nu simpla prezență a anumitor problematici (cea a divorțurilor, să zicem, ori sexualitatea) transformă această carte într-una etic reprezentativă, ci modificarea opticii noastre de lectură. Nu prin examinarea structurii ori a tematicii, repet, ci, printr-o fină reglare a strategiilor interpretative am putea justifica relevanța etico-politică a „literaturii imaginative”. Ceea ce înseamnă că valoarea unui asemenea text nu constă în abordarea temelor zice-se serioase (greutatea marilor evenimente istorice consumate înaintea publicării), ci în precizia și intensitatea formelor de viață care acționează ca forțe modelatoare în urma lecturii.

Aș indica, pentru început, o posibilă analogie metaforică realizată în vederea clarificării palielului „ontologic” ce structurează universul acestui roman. „Teoria corzilor” spune, pe scurt, că, fiind punctiforme (deci infinit de mici), natura particulelor subatomice nu poate fi explicată decât prin intermediul corzilor vibrante. Pură speculație. Cel puțin deocamdată. Visător, protagonistul romanului semnat de Matei Florian e, la rândul lui, om de știință: „Mă aplec în genunchi în iarbă, scot lupa, o apropii. Închid un ochi, pe celălalt îl las deschis. Lumea dispăre, lăcustele se măresc. Am o lupă, un ochi închis și unul uriaș, trăiesc la firul ierbii. Scriu totul într-un caiet”. În locul corzilor însă, teorema sa implică, așa cum am văzut, existența unor lăcuste, fluturi, furnici ori licurici care, în loc să vibreze, „zvâcnesc”. Nu e de mirare că, încă de la primele pagini, Ioan declară următoarele: „Mă scufund cu totul într-un punct mic, pierdut într-o mare albă, străvezie. Nici nu știam că se poate. Se poate”.

Proză de atmosferă, romanul pare mult mai apropiat – și structural, și psihologic – de *Povestea lui Genji*, decât de construcția romanelor moderne. Invenția lexicală aduce aminte, ce-i drept, de Joyce, însă filtrul narativ e cu totul altul. Cea mai convenabilă asociație ar fi, cred, următoarea: imaginați-vă că vocea „Micului prinț” ar construi, cu ajutorul tehnicilor noului roman francezesc, câteva episoade tragi-comice peste care autorul toarnă apoi o serie de pelicule „arthouse” (Bergman, Tarkovsky, Kurosawa ori Lynch). Și dacă tot am ajuns la acest capitol, aș mai adăuga doar că majoritatea scenelor pe care Matei Florian le pune pe hârtie împrumută ceva din dinamica și efectele celor mai noi animații (vezi producțiile celor de la Pixar ori DreamWorks). Chiar dacă exploziile vizuale întrețin aerul de sărbătoare, autorul descrie – în contrapunct – sintaxa unei existențe abulice.

Prin sacadarea frazelor, a enunțurilor, a silabelor și, în sfârșit, a sunetelor ce compun, împreună, materialitatea limbajului literar, impresia rămâne totuși aceea că tocmai ai parcurs manualul ce dirjiază mișcările „demonului amiezii”.

Oricât de clișeic ar suna, e la fel de adevărat că iubirea (un soi de experiență-limită) reprezintă o soluție în fața abisului ființei. Dacă, pe principiul acumulării, mitul androginului e subtil inserat în cadrul poveștilor de dragoste, lipsa unei intrigi bine încheiate nu dăunează cu absolut nimic derulării sau calității acestui lung poem în proză. De aceea, singurul moment autentic al căutărilor sale rămâne cel al limbajului ce primește, în urma mantrelor incantatorii, calități de-a dreptul magice (adevărate heterotopii constituie câteva capitole). În acest context, fantezia devine nu o tactică de reprezentare a realității, ci o modalitate de cunoaștere ezoterică a unei lumi în care minunile și miracolele se îngămădesc (un *mathesis*, dacă vreți). Recurența metaforelor nu ne îngăduie, din fericire, să vorbim despre caracterul eminent simbolic al discursului, la fel cum ambiguitatea structurală a poveștilor nu reclamă întotdeauna o lectură alegorică. La urma urmei, aceste pseudo-parabole tematizează problema suspendării tuturor responsabilităților unde problemele adulților devin ne semnificative odată ce subiectul se vede angajat în vârtejul de-subiectivării: „cărțile mele sunt experiențe, într-un sens pe care l-aș dori cât mai deplin cu puțință. O experiență este ceva din care ieși tu însuși transformat [...] cartea mă transformă și transformă și ceea ce gândesc [...] scriu pentru a mă schimba pe mine însumi și pentru a nu mai gândi același lucru ca înainte”. Confesiunea foucauldiană e la fel de valabilă și în cazul de față. Încadrabil și în categoria realismului-magic, romanul proiectează atmosfera imponderabilă specifică copilăriei la nivelul incertitudinilor infinitezimale, crepusculul devenind starea naturală a fabulațiilor sale psalmodice. În multiplele treceri pe care cartea le execută dinspre macro-univers înspre micro-univers (și invers), animismul viziunii auctoriale rămâne intact.

Muzicalitatea frazei nu ne îndreptățește să vorbim însă nici de calofilie, nici de sofisticărie.

Aș zice, mai degrabă, că romanul colcăie și vorbește kafkian despre curențele dialogului interuman sau despre felul în care idiolectul fiecărui individ marchează ingenioase strategii de documentare a lucrurilor ce nu pot fi explicate în mod rațional. Mai departe, „Cexina Catapuxina” compune, fenomenologic vorbind, antologia mecanismelor prin care interioritatea e, uneori, singura realitate la care avem acces: „Le spun că mi s-au deformat de la lupă, că am început să văd ciudat, că am un ochi mai mic și celălalt mai mare, râd. Râd și ei, să nu-mi fac griji, nu se vede. Totul va fi bine mâine, fotografiile sunt geniale, chiar, de ce nu mă fac fotograf. Habar n-am, nu mi-a trecut prin minte, întotdeauna m-am gândit la fotografii ca la o dovadă și atât. O dovadă că există mai mult decât ce știm”. Admirabil e că Matei Florian pune în scenă o veritabilă interogație a condițiilor și a formelor prin intermediul cărora un individ devine, în fapt, scriitor. El înregistrează procesualitatea și caracterul cathartic al scriiturii tocmai prin aceea că îi conferă notației întâietate. Fiindcă, „la firul ierbii”, romanul se prezintă ca o lungă serie de mici observații (întocmai ființelor studiate), cititorul având senzația că ține în mâini nici mai mult, nici mai puțin decât „manuscrisul original”, dacă putem spune așa. De aici și caracterul fractalic al repetițiilor, de aici și dimensiunea telegrafică a discursului. Mi se pare, de altfel, că mai importantă decât corecta identificare a conceptelor naratologice - sau discutarea trucului postmodern al manuscrisului găsit - devine tocmai valorificarea acestei poetici a brevității. Detaliile nu funcționează ca semnale de „real”, ci ca mostre ale stărilor lăuntrice.

Eliade scria la un moment dat că există două tipuri de scriitori: cei care restabilesc normele și cei care oferă o notă personală existenței. Pipăind textura oricărui impuls, Matei Florian se înscrie în cea din urmă categorie. Fiind capabil să asimileze și să prelucreze totul, prozatorul talentat se remarcă prin dexteritatea cu care separă contingentul de semnificativ. Dacă realismul funcționează, în genere, schematic, lipsa simțului critic devine devastatoare în ambele sectoare ale cartografiei suprafețelor absurdu-

lui (fie că vorbim de formula existențialistă ori de metoda suprarealistă). De remarcat, în acest sens, subtilitatea cu care Matei Florian reinse-rează chestiunea ce tranșează, în fond, diferența dintre proza fantastică și proza realistă tocmai în ADN-ul protagonistului său: la ce distanță trebuie să-și regleze scriitorul privirea față de real? Anti-erou, entomologul are un defect profesional: folosind lupa în exces, privirea îi este deformată (se trezește cu un ochi mai mare decât celălalt).

Moment în care aș vrea să revin la ipoteza anunțată mai sus. Dincolo de moda „literaturii mondiale” sau de omniprezența cercetării cantitativ-digiale, spațiul francez livrează azi o convingătoare metodă de lectură ce vizează revalorificarea legitimității textelor literare într-o epocă a lipsei de atenție, într-o epocă a globalizării digitale și a capitalismului cognitiv. Mă refer, mai exact, la așa-numita „stilistică a existenței”, o metodă hermeneutică ce-și dovedește utilitatea în cadrul unor dezbateri ce vizează nu doar problema particulară a realismului, ci și relevanța etică a literaturii în general. Experiență estetică, lectura reprezintă posibilitatea însușirii unei existențe diferite. Prelungind viața ficțiunii, lectură îi conferă cititorului un nou mod de a se raporta la el însuși și la ceilalți. E important să reținem aici faptul că orice conduită deține anumite forme, ritmuri ori stiluri. Între practicile noastre de zi cu zi, lectura rămâne însă o experiență estetică extraordinară în urma căreia cititorul se reinventează. Experiența literară, zice Marielle Macé, nu echivalează cu o dezertare a vieții comune, ci, dimpotrivă, cu o manieră de raliere sau de raportare la comunitate.

Matei Florian nu decupează un grup, o comunitate, o ideologie, ci un stil de viață. Fără a intra acum în alte detalii, rețin, în acest sens, două episoade alese mai mult sau mai puțin la-ntâmplare. Extrem de familiară și de fermecătoare e, spre exemplu, scena în care protagonistul îi turtește nasul partenerii, „I”. Jucându-se, el o apasă pe nas, iar nasul ei piuie: „O mai apăs o dată, piuie din nou. Lasă-mi-l, mi-l turtești, zice, nu mă pot abține, piuie întruna”. Anecdota e transformată într-un duios secret

de cuplu ce autentifică intimitatea: „Îi apăs nasul cu degetul, să văd dacă piuie. Piuie. Încă mai piuie, îi zic, vezi, o să fie bine. Zâmbește. Mi-l turtești, zice. Nu-i nimic, zic, o să ai un nas turtit care piuie, o să fie secretul nostru, cine mai are așa ceva. Nimeni. [...] Doar eu o să știu că ai un nas magic. Așa o să te și recunosc. Când n-o să mai fiu sigur că ești tu. Dacă piuie, o să-mi aduc aminte. Dar ții secret, da, n-o să le spui și altora ce e cu nasul tău. Bine, promit, zice, îmi întinde mâna, dau mâna cu ea, avem un secret, e doar al nostru”. E ușor de înțeles de ce un asemenea gest ar putea fi preluat sau recunoscut de câțiva dintre cititorii acestui roman ca formă de relaționare (preluând sau având secrete similare). Imitând sau refuzând practicile auctoriale sintetizate în aceste fraze-tip (adevărate metonimii stilistice), cititorul însuși se metamorfozează odată ce sintagmele își leapădă natura lingvistică în favoarea celei morale. Teribil de emoționantă e, apoi, scena în care o banală ceartă de cuplu e pusă pe seama apariției unui câine galben mort, tocmai fiindcă surprinde ridicolul stânjenitor la care se pretează majoritatea explicațiilor afectiv-retrospective. Nu mai insist, demonstrația e ușor de reconstituit.

Acceptând acest gen de lectură, am înțelege - și la stânga și la dreapta - că stilul e una dintre cele mai eficiente forme de critică a vieții și că realismul nu reprezintă un standard (nici măcar unul tehnic), ci o simplă ipostază a moralității. Dimpotrivă, aș zice că multitudinea pliurilor culturale ce constituie miezul romanului ludic-fantezist e mult mai predispusă examinărilor venind dinspre zona esteticii existențiale. Literatura fantastică (și, odată cu ea, *Cexina Catapuxina*) ar avea toate șansele să dobândească însemnătate etico-politică, dacă am accepta - depășind sterilitatea analizei textuale - mizele noii stilistici pragmatice. Criza despre care se tot vorbește nu semnaleză, în fond, lipsa de valoare a ficțiunii (se citește și se prelucrează mai multă literatură ca oricând), ci confuzia ce caracterizează managementul lecturilor profesioniste. Nu există marele Roman, numai stiluri narative.

■

Martin R. Baeyens

Noul dicționar ilustrat Fig 1 (2010), artă digitală, 42 x 59,5 cm

Alex Cazacu

O negociere win-win

Niciodată nu pierdem destul cât să înțelegem
că fericirea este doar o negociere win-win cu
sacrificiile
în noaptea de Ianuarie asemenea unui deșert plin
cu vedenii
unde se aude în surdină muzica unui piano bar
și din când în când o voce provocatoare anunță
ora exactă
și pretutinderea este periferie iar centru nicăieri
Cruzimea lucrurilor trece prin mirosul persistent
de garoafe și zăpadă în temele unui simpozion
despre cum imaginarul va întregi mereu logica
în postdemocrații, culturile leneșe
și tehnologii cu ciclu de viață ultrarapid
ale secolului abia început
Franjurile lunii răzbat prin geamul cernit
Trupul tău pare o soră vie a statuilor grecești
Este târziu.
Iarna ne-a văzut și o să povestească

Le meilleur des mondes possibles

Un șal de brumă acoperind grădina interioară
văzută din vestibulul unde se aud
doar torcăitul pisicilor și șoaptele noaste
ce spun că orice confesiune este un început de
compromis
așa cum descrierile nu pot fi decât aproximative

Trandafirii ce ne-au așteptat ca să poată înflori
ne privesc cu o resemnată demnitate
apoi oglinda se deschide doar puțin
atât cât să ne ia partea din viață de care nici noi
nu știam
apoi să se închidă strălucindu-și luciul ei de sticlă
ce pare să spună că mijloacele prin care ai
demantelat un sistem
nu vor fi deajuns să construiești un altul
le meilleur des mondes possibles

Și porumbeii nemișcați ca niște bibelouri
emailate
în petecul de iarbă
și privindu-le ochii
cu irisul lor bogat în culori din care izvorăște
dimineața
ce ne cuprinde asemenea unei benzi galbene a
autorităților
înconjurând perimetrul în care s-a întâmplat
ceva
ori are curând să se întâmple

Misterul din fotografie

Cel care pleacă dintr-o iubire
este ca un vizitator ce ia întodeauna
mai mult decât aduce în ziua ce vine
copiind forma celei trecute
printre arborii seculari ai orașului
ce stau ca niște copci pe obrazul amiezii
iar funigeele lor se înalță în nori și plutesc
peste un bavardaj vesel ce înlocuiește orice
întrebare
când este dureros să-ți amintești
cum pot fi prea mulți nervi, oase și ligamente
pentru o lașitate dintre multe altele

și prea mult curaj
pentru o singură speranță mereu amânată
ca un spectacol care se teme în spectacolul
riscului
de ferestrele și tăcerea pictate de Edward Hooper
când te afli lângă cei fotografiați cândva
deși nu ai fost niciodată acolo

Scomesso con la notte

Esențele derizoriului extrase peste bulevardele
urbei
în seara ce se întinde oxidată de aparențe
când un soare palermitan mângâie aproape ilicit
cu razele lui
fiecare pată de pământ
ca un miriapod înaintând lent spre alte
orizonturi

O Sicilie plină de extazuri și mici atrocități
stoarsă în capătul zilei de Octombrie
și aburul subțire ieșind din plante și ziduri
colorându-se succesiv în nuanțe de roșu și alb

Dorința ce nu poate fi ipocrită
măinile ce au strâns
ochii ce au văzut
învăluind rana trecutului
ca un bandaj de sare
printre lupii singurătății ce se gudură lingușitor
în fața nopții ce-o să înceapă

Cu cele mai bune intenții

După somn în brațele tale ca într-un buncăr
înțeleg că nu toate serbările se termină cu uitare
și cu cele mai bune intenții se poți afla departe de
cei buni
în orașul marin lasat pradă sfârșitului de sezon
aici de unde mult timp s-a privit Europa
ca pe o bijuterie a lumii

O mecanică a renunțării
își reglează finele mecanisme
Ai vrea să dispui de un cuvânt care să spună totul
dintr-o dată
și marile efuziuni umane să țină măcar o tinerețe

Alex Cazacu

când diferența dintre adevărul judiciar și cel
cunoscut de toți
spune că semnele ce ne pot salva
stau scrise sub tencuiala unui vechi paraclis
iar generații de fluturi
ani la rând vor râcăi cu aripa lor zidul
în locul acela

Orașul comoară

Orașul comoară în primăvara cu soare discret
și cuvinte rostite sotto –voce de către amiaza
ce-și mută parcă lumina în ferestrele palatelor
imperiale
când un cer posibil îl înlocuiește pe altul
puțin mai devreme decât s-ar fi convenit
iar relieful amintirii bate în asfalt

Orașul comoară în primăvara cu soare discret
ce lunecă peste ziduri căzute în oboseală și
rafinament
printre statuile ecvestre ce-și strâng solemnitatea
în bronzul lor
ca într-un fel de adăpost nesigur
printre fortificații și străzi concentrice
piețe de flori și curți medievale
când dorul de tine se apropie de chipul meu
ca un stol de păsări de turnul catredalei

Martin R. Baeyens

Livrat pe încrederea mea 2 (2009), artă digitală, 42 X 59,5 cm

Despre

Priveliști și peisaje ce ne aparțin mai mult nouă decât toamnei iar fumul frunzelor arse ridicându-se încet ca o reptilă hipnotizată de muzica unor viori interpretând din Schumann când tu mă întâmpini să-mi spui că a privi nu înseamnă nici a salva nici a încuviința și despre teoria grupului de referință ce ne obligă să ne raportăm nu numai la cei pe care îi cunoaștem ci mai ales la acei care am vrea să ne cunoască și despre cum suntem mai neputincioși ca niciodată stând față în față cu ceea ce noi am dorit să se întâmple și despre schimbul de lacrimi asemănător cu cel de ostateci pe care îl dorește acest anotimp a cărui rană suntem

Tu să-mi spui

Tu să-mi spui fraze de încurajare și entuziasm Pentru cifrele pare care au îmbătrânit teribil într-o sală de cinema unde rulează producții "nouvelles vague" când afară totul este mișcat de o urgență dincolo de care nu se întrevide nimic

Tu să-mi spui fraze în care să mă adăpostesc ca într-o crevasă unde să pot vedea că o iubire puternică poate slăbi iubirea pentru orice altceva și să înțeleg că nu există accidente ci doar o posibilitate de evoluție a lucrurilor

Tu să-mi spui fraze despre sufletele ce-și caută locul și tranzitează vieți în nopțile cărora Rembrandt le-a surprins lumina convinși fiind că cei slabi când sunt puși la încercare sunt cei mai lipsiți de milă

A rămâne

Mă voi apleca deasupra umerilor tăi când faci să sune acordurile pianului în prisma mică în care ceri mereu să iubesc nu să te iubesc sub bolta cerului de un roșiatic cărămiziu când soarele își strânge încet luminile iar orice am vrea poate să spunem zâmbele deja au rostit

Mă voi strădui să cred că e bine să oferi celorlalți partea ta luminoasă iar cu celalaltă să te descurci de unul singur când orice prezență stârnește visul unei alte prezențe în vecinătatea lucrurilor amăgite cel puțin o dată unde Emma Bovary c'est tout la cité și unde a rămâne mereu la pândă înseamnă de fapt a rămâne

Ziduri 5

- 1.1. Am pus mâna. Am mângâiat-o. Am iubit-o.
1.2. Nu m-a iubit.
1.3. Am iubit-o până nu știu când. Am pus inima.
1.4. Cine știe când n-o voi mai iubi. Am pus mâna pe mână.
1.5. Nu m-a iubit. Cum să-i spun iubirii să nu fie? Am pus mâna înmugurită.
- 2.1. Cât să fi fost, dacă n-a fost? Nu că n-a fost, este!
2.2. Cărare pentru doi pași. Unul după altul.
2.3. Cu genunchii am făcut cărarea. Am plivit-o. Cu pașii apoi am pășit.
2.4. Capăt are cărarea. Te duce până acolo unde tu de duci.
2.5. Până acolo te duce. Stă și te așteaptă.
- 3.1. Singur stai pe cărare. Nu doi. Singur. Are umbra ta. Pasul tău.
3.2. Stai acasă cărare, că mă duc singur! Nu stă. Își ia casa cărării în spate și se duce înaintea ta.
3.3. Înainte de tine nu ești decât tu. Singur.
3.4. Înainte de singur nu ești.
3.5. Dacă ești singur, n-ai cale. Pășește.
- 4.1. Iarbă m-am făcut să fiu rouă. Am fost. Cale prin mine au făcut pașii.
4.2. Spălăm picioarele. De rob și de sfânt. Cu părul meu de rouă le spălăm.
4.3. Șarpele nu este orb. Nici vulturul. Nici cerul nu este orb. Are ochii tăi.
4.5. Văd văzutul. Văd nevăzutul. Acolo. Fără loc anume.
- 5.1. Ieși din mama ta și intri în pământ. Doar roua îți așteaptă pasul.
5.2. Du-te, nu cu picioarele pășești! Te du. Aici este acolo. Te du. Vișinul e copt, gutuiul așteaptă până la toamnă.
5.3. Când ești singur, ești întemnițat. În turn. Tu și clopotul care dă veste.
5.4. Nu pași fără pas. Numai iubirea pășește așa. Viclean. Fără șansă.
5.5. Te du. Iubirea și moartea sunt una.

Ziduri 6

- 1.1. Nu numărăm decât ziua de ieri. Decât ziua de azi.
1.2. Celalalte sunt ani. Nimeni nu-i mai adapă.
1.3. Poate ziua de azi. Cu ea însăși azi.
1.4. Degeaba se reîntoarce timpul fără cărare. N-are aripi. N-are pași.
1.5. Numărăm pe degete anii. Până se fac bătăture. Căușul palmei e sec. Nu mai adapă.
- 2.1. Vița-de-vie stă agățată peste fereastră, în cuie.
2.2. Vinul va fi roșu. Cu trei picături mai roșu.
2.3. Semănam iubire, ca bătrânii poveștii.

Pleavă semănam.
2.4. Am secerat grâul și i-am dat foc. Să vedem cum se aprinde cerul.
2.5. În cenușa cerului m-am îmbrăcat.

3.1. Cu rădăcinile pășim, nu cu pașii. Rădăcinile văd până în cer.
3.2. Cerul vede până mai jos de rădăcini. Același cer vede cerul mai dinjos de rădăcini.
3.3. Ce pământ e acela care umblă?
3.4. Pomii și-au copt poamele. Cu sudoarea frunții vine toamna. Păcatul.
3.5. Și dacă râul e pom? Și dacă marea e pom? Râu de pământ. Mare de pământ. Care umblă.

4.1. Am adunat umbra din cimitir. Morții au umbra cu rădăcina cea mai lungă.
4.2. Am adunat-o. Am furat-o. Am îmbrăcat-o pe piele.
4.3. Am dus-o doi pași. Pământ s-a făcut. Cer de pământ s-a făcut.
4.4. Am cules-o cu mâna. Am îmbrăcat-o pe piele. Stai până la rouă.
4.5. Da, avea pielea umedă, ca un bot de câine. Urma pașilor prin rouă e umbra.

5.1. Nu numărăm ceea ce trăim.
5.2. Pădure, pădure! Oasele tale nu tac. Nu cântă. Se rup sub călcâi.
5.3. Foșnetul nu. Vuietul nu. Nici cerul pădurii pe care-l rupi pășind.
5.4. În cimitirul pădurii m-am dus. În cel al cerului m-am dus. În cimitirul pământului m-am dus.
5.5. Am furat roua de dimineață. Am furat-o. Am furat-o de tot.

(Din volumul *Ziduri*, în curs de apariție)

Martin Baeyens Rămâneți pe drum până la capăt (2015) artă digitală, 100 x 70 cm

Un roman memorialistic (Octavian Paler)

Constantin Cubleșan

Ajuns la o vârstă înaintată („la șaptezeci și șapte de ani, singur într-o cameră ticsită de cărți, dar pe care nici măcar nu le mai răsfoiesc, și cu molii care rod, parcă, acum, și amintirile mele”), prozatorul, eseistul și poetul Octavian Paler își revede (recapitulează) viața, nu atât factologic (întâmplările ocazionate de traversarea vârstelor nu lipsesc dar interesul este mereu susținut de comentariul stărilor emoționale: „pe lângă întâmplări disparate, îmi amintesc mai ales, stări, senzații /.../ multe din cele trăite s-au estompat, lăsând în urmă goluri, ca într-o pădure arsă pe jumătate /.../ memoria mea seamănă acum cu o oglindă spartă, care-mi restituie numai frânturi de viață”) meditănd asupra sensurilor existențiale, ale biografiei sau ale destinului pe care și l-a asumat, punându-și întrebări definitive pentru care caută răspunsuri menite a-i lămuri însuși traseul urmat în viață: „Ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin? Biografia mea n-are nimic spectaculos. Poate, doar faptul că am trăit ușor somnambolic, între realitate și vis, să fie interesant. Dar dacă văd în urma mea, cum înclin să văd, «un destin», mă lovesc de alte întrebări. M-am înșelat, oare, crezând că destinul este, în bună măsură, o consecință a caracterului nostru? [...] În fine, e greșită sau nu convingerea mea că destinul nu e ocult și tenebros, ci acționează la vedere prin amănunte de o teribilă banalitate, perfect anodine, cărora nu le-am dat, însă, importanța cuvenită?”

Rememorarea trecutului – *Autoportret într-o oglindă spartă* (Editura Historia, București, 2008) se face cu o aparentă nonșalanță, cu o anume nostalgie dramatică a vârstelor adolescente, mai ales, farmecul evocator la copilărie în satul natal, în Lisa, nu departe de Făgăraș, undeva într-o zonă submontană trăind cumva în afara timpului („Lisa era un loc ideal, așa zice, pentru a demonstra selecția naturală susținută de darwinism. Nu exista dispensar, nu exista doctor, nu existau medicamente /.../ la urma urmei, cine «avea zile» – asta era convingerea tuturor – trăia. Cine nu, «il lua Dumnezeu» /.../ În Lisa, însăși curgerea anotimpurilor ritma viața și îi dădea un sens. Venea primăvara, trebuia urcat plugul în car. Venea vara și se cocea grâul, trebuia secerat, așezat în clăi, dus acasă, treierat. Totul se desfășura după un ritual precis. Pământul impune un stil de viață de la care nu te poți abate /.../ Pentru mine, Lisa nu e o localitate. E un amestec de lume reală și mitologie care nu poate fi asemănat cu nimic”) are ceva din mirajul descoperirii lumii pe care l-a trăit cu un secol în urmă și Nică al lui Ștefan a Petrii.

Mărturisirea banalului existențial pe care îl consideră a-i fi definitoriu e, oare, o tentativă de a se amăgi pe sine însuși („Dar oare vreau cu adevărat să-mi explic tot ce am trăit? /.../ Uneori, nu mai vreau să-mi explic nimic. În definitiv, la ce-mi servesc explicațiile? Cu ce mă pot ajuta?) sau caută astfel a da contur perimetrului acelor goluri despre care preferă a nu spune nimic? E vorba de o duplicitate, cumva, preocupat de frisonul vârstei înaintate? Oricum, lamentoul pe tema bătrâneții domină discursul, substanța co-

mentariului („Bătrânețea începe ca toamna. Cu melancolii, cu umbre care se lungesc, cu reverii și doruri vagi. Apoi, când se îndesesc ploile și mustește igrasia în amintiri, te dor oasele /.../ Uneori, respir greu și simt o apăsare în partea stângă a pieptului. De altfel, dorm cu nitroglicerina pe noptieră, la îndemână /.../ Dar nu țin să fac un inventar al problemelor mele medicale. Altceva mă interesează aici. Sau așa vrea să mă intereseze”) mai mult decât construcția epică în sine, realizând astfel un roman memorialistic menit a contura (defini) un personaj aparte, care trăiește într-o singurătate pe care și-o confecționează, și-o impune („Singurătatea, am trăit-o ca ghinion, ca eșec, nu ca vocație /.../ singurătatea cea mai rea e aceea în care nu mai ai nimic de apărut. Sau nu te mai interesează să aperi ceva”), în plin vacarm al istoriei care se împlinește bulversant în jurul său, el rămânând mereu impasibil („un lup singuratec”) sau, cel puțin asta e imaginea pe care vrea să ne-o comunice despre sine. Romanul construit astfel, e unul de o plăcută intelectualitate, în fond o destăinuire la modul eseistic, însă *destăinuirile* merg doar până la un punct, până acolo unde *golurile* biografice nu-și mai află locul și atunci te îndoiști asupra sincerității portretului pe care și-l face. Pentru că, în realitate Octavian Paler nu a fost chiar atât de în afara dinamicii sociale pe cât vrea să lase impresia. Căci, după absolvirea studiilor universitare, în 1949, este imediat angajat ca redactor al Radiodifuziunii Române, până în 1964 când trece în redacția Agerpres (corespondent de presă la Roma), pentru ca un an mai târziu să fie numit director general al Televiziunii Române (1965-1968), apoi vicepreședinte al Radiodifuziunii Române (1968-1970), redactor șef la *România liberă* (1970-1983) până când va fi eliberat din funcție, intrând „în conflict cu autoritățile comuniste”, zice Eugen Simion. Dar, până atunci, între 1974-1978 a fost membru al Comitetului Central al Partidului Comunist Român (e drept, doar supleant) și deputat în Marea Adunare Națională (1978-1982). Un drum ascendent în ierarhia socială și e greu de crezut mărturisirea că „Nu m-au atras niciodată funcțiile. Cele de care am avut parte, nu mi le-am dorit”. Înseamnă, pe cale de consecință, că a fost obligat să le accepte. Și le-a acceptat. Oare, doar așa, *de flori de cucu*, cum ar fi zis Coman Chitița? Fără nici un fel de obligații. E de laudat că la un moment dat a intrat în conflict cu autoritățile. Dar, din ce pricini? Despre toate acestea nu-și amintește nimic. Pentru că nu acesta a fost scopul memorialului său.

Portret într-o oglindă spartă e un roman autobiografic, o derulare a momentelor ascensiunii copilului de la țară în mediile orașenești și apoi în funcțiile importante pe care le ocupă dar despre care nu spune mai nimic. E bine și așa. Câți dintre liderii de odinioară nu își cosmetizează biografiile? Octavian Paler nu dă cu pudră peste obrazul oficial de odinioară ci omite, pur și simplu, a-l privi, fie și într-o oglindă spartă. Paginile evocatoare ale copilăriei sunt cu adevărat memorabile, scrise cu o frumoasă caligrafie emoțională ele recompun viața, imaginea satului

tradițional, cu păscutul vacilor în câmp, alături de alți copii de seama lui („Existau mici poieni, unde puteam întârzia mai mult, iar după ce depășeam livezile, pătrunzând, practic, în zona de munte, nu mai era nici o restricție. Acolo puteam lăsa vacile să-și caute iarba pe malul Secii, printre brusturi. Noi plecam după afine, după mure oloage ori după ciuperci de pădure”, etc.), cu portretele părinților pe care îi venerază („Am iubit-o mult și pe mama, dar am crescut, de mic, în cultul tatălui”), cu freamătul naturii coplesitoare („Tot vara, dacă se prăbușeau norii amenințatori, bolovănoși, de grindină, dinspre Olt, întunecând cerul, se porneau să sune clopotele de la cele două biserici, implorându-l pe Dumnezeu să cruțe recoltele. De fiecare dată asistam la un spectacol cosmic în egală măsură grandios și înfricoșător. Norii erau de un vânat dur, ce bătea spre negru. Canonada fulgerelor și trăsnetelor făcea aerul să vibreze, dând o tensiune misterioasă în care se amestecau panica și evlavie. Păsările coborau, speriate, și se ascundeau. Până și nucii, de obicei calmi, nobili, păreau intimidati. Ascultam, fascinat, sunetele clopotelor care când se tânguiau, când aruncau spre cer o rugămintă patetică”), totul descris în culori vii, impresionante. E firesc deci contrastul cu *peisajul* auster al Bucureștiului, mai ales că locuiește într-o periferie gloduroasă, așa încât pasiunea lecturii îi conduce pașii spre biblioteci, despre atmosfera cărora vorbește cu o anumită evlavie.

Motivul rememorărilor îl aflăm odată în solicitarea celor de la Liceul „Spiru Haret” pe care l-a urmat, de a-l convoca la serbarea jubiliară pe fostul director al acestuia, care nu era altul decât „unchiul George”, al cărui portret, în tușe groase, se impune. Este prilejul de a evoca anii adolescenței bucureștene. Un alt imbold în află în contemplarea unor fotografii de familie, cu aerul lor vetust dar care servesc prea bine ca poartă prin care să intre într-un trecut istoric. Factologia romanului este, într-adevăr, aproape de banalitatea cotidiană, surprinsă însă de condeiul rafinat al unui romancier și nu mai puțin eseist de vocație (Incursiunile în lecturi și chiar în explicitarea cărților sale de factură parabolică, își au locul și rostul lor bine scontat: „Când am scris «Apărarea lui Galilei», am pus, cumva, în practică îndemnul lui Oscar Wilde: «Dați-i omului o mască și vă va spune cine este». Simțeam nevoia să caut consolări și, poate, justificări și m-am folosit de ceea ce trăise Galilei, când abjurase, ca de o mască. Prin vocea lui, încercam să exprim niște gânduri care mă frământau în acea vreme și pe care nu le puteam rosti altminteri. Galilei, din acel dialog, eram «eu») care știe să construiască un univers uman veridic, în care însă personajul principal poartă mereu o mască, dincolo de care e greu să pătrunzi, atâta vreme cât autorul romanului ține cu tot dinadinsul să te ademenească în alte zone, pitorești, ale existenței sale.

Memorialistica lui Octavian Paler te încântă prin descrierea edulcorată a trăirilor dintr-o vârstă juvenilă, ca și prin meditațiile asupra vârstei înaintate („eșecul meu în planul relațiilor umane, care m-a adus la bătrânețe în pragul mizantropiei, cum l-aș putea motiva?”), excurs amăgitor în ținuturile amăgitoare ale unor evenimente existențiale spectaculoase dar de suprafață, pentru a ajunge, totuși, în final să recunoască el însuși, cu sinceritate: „Ceea ce am reușit în mod sigur a fost să dau altora o impresie greșită despre mine”.

Ideea unității naționale în publicațiile lui G. Barițiu

Marin Iancu

Martin R. Baeyens

Ceva despre care să vorbim 10 (2004), artă digitală, 42 x 59,5 cm

Ilustrului meu profesor Iosif Pervain

Foaia literară, din care s-au tipărit, între 1 ianuarie și 25 iunie 1838, doar 26 de numere, *Gazeta de Transilvania* (din 1849, cu titlul *Gazeta Transilvaniei*) și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, editate de G. Barițiu în același străvechi centru de cultură al Brașovului, au marcat, fără îndoială, un moment decisiv în acțiunea de realizare a ideii de unitate culturală și națională a românilor. Cele două periodice, *Gazeta...* și *Foaie...*, unul politic, celălalt cultural-literar, urmăreau să țină la curent cititorii cu ceea ce se întâmplă în lume și să ofere, în același timp, un cadru de manifestare favorabil luptelor politico-naționale. În acest context, G. Barițiu, redactorul publicațiilor transilvănene, a năzuit să promoveze în societatea românească un mai larg schimb de cunoștințe și convingeri politice și culturale. Animat de idei progresiste, G. Barițiu, împreună cu Timotei Cipariu, vizitează în 1836 capitala Țării Românești, București, unde poartă discuții cu Ion Câmpineanu, membru fondator al *Societății Filarmonice*. Cei doi cărturari transilvăneni au discutat și cu profesorul ardelean Aaron Florian de la Sf. Sava, istoric și publicist distins prin radicalismul convingerilor sale. La discuții ia parte și Cezar Bolliac, literat cu vederi înaintate, susținător al revoluției și apropiat tovarăș de luptă al lui N. Bălcescu. Se intenționa crearea unor noi societăți științifice, cu o bază mai largă, care să reunească pe cărturarii ardeleni, moldoveni și munteni în lupta de emancipare din cele trei țări române. Cu această ocazie, Barițiu și Cipariu îi cunosc pe Iancu Văcărescu și pe Ion Heliade Rădulescu. „Ieri, scrie Timotei Cipariu, la 13/25 (august 1836), am dat văzută d-lui I. Văcărescului (...). Avut-am cuvânt și de politica ce se urmează asupra noastră și despre starea de acum. În dulce, ne-au pofțit la masa sa, slobod totdeauna”.¹ Mai târziu, Barițiu reproduce în *Foaia literară* (nr. 10, 13, 15 și 16)² mai multe poezii de Iancu Văcărescu, copiate de Timotei Cipariu dintr-un

manuscris ce circula în Țara Românească „din mână în mână”, cunoscut se pare în suficientă măsură pe atunci pentru ardeleni, din moment ce Vasile Pop (1827) și Zaharia Carcalechi (în 1830 și 1834) scriseseră despre el laudativ. Barițiu a făgăduit cititorilor, în prospectul *Foii* să-i țină la curent cu mișcarea artistică din Țările Române. Popularizarea lui Iancu Văcărescu de către Timotei Cipariu ține de această făgăduință și ea trebuie reținută pentru istoria relațiilor culturale ale Transilvaniei cu Țara Românească. Ample și interesante informații despre discuțiile de la București întâlnim în articolul lui G. Barițiu cu titlul *Călătoria prima în Muntenia*, în care, referitor la Heliade Rădulescu, Iancu Văcărescu și la alți scriitori, citim: „Cu toate acestea, Eliad ne asigură cum că cine vrea astăzi să stingă naționalitatea românească, să nădușe patriotismul și să înghită acele țări (Valahia și Moldova), nu face alta decât vrea să oprească cu degetu vântul. De aceea ne spunea și boierii de întâiul rang, cu cari am avut norocire a ne cunoaște. Logofotul Văcărescul, editorul *Poeziilor românești*, literatorul acest românesc, ne vorbea cu ferbințeală, Câmpineanul, sprijinitorul teatrului românesc, cu jale. Rosetti, Voinescu și alții, cu duh de bună nădejde pentru reînvierea românii”.³

Legăturile lui G. Barițiu cu oameni de cultură se intensifică începând cu 1838. Încă din primele numere tipărite ale *Gazetei de Transilvania*, Barițiu întreține o intensă corespondență cu oameni importanți ai epocii sale, din Moldova, Țara Românească și Transilvania. Activitatea desfășurată de către G. Barițiu la Brașov în domeniul presei românești a însemnat un act de înaltă cultură. Acest lucru poate fi dedus și dintr-o scrisoare expediată pe adresa redactorului din extremitatea nordică a Moldovei, de către Iordache Mălinescu, datată la 19 aprilie 1838, când *Foaia literară* apărea abia de trei luni, *Gazeta de Transilvania* de o lună. Se pare că „este cea dintâi epistolă primită de Barițiu de la un moldovean”, presupunându-se chiar, după conținutul textului, că între ei exista-

seră schimburi de scrisori și înainte de 19 aprilie 1838. Din această scrisoare deducem că, la editarea celor două publicații românești de la Brașov, aportul moldovenilor a fost deosebit. Alte pasaje ale scrisorii trădează într-adevăr o mai veche afecțiune culturală comună față de Transilvania, arătându-se interesat asupra soartei și viabilității publicațiilor românești din Brașov: „M-am abonat prin d. paharnic Bojincă la foaia domniei tale (...), vă rog ca să binevoiți a le trimite foile de la nr. 1 înainte regulat”.⁴ În toate celelalte scrisori, Iordache Mălinescu comunică cu zel la Brașov liste de abonați, mulți coopțați chiar de el, și propunerii pentru pătrunderea optimă a revistelor în mediul moldovenesc. Răsplata eforturilor lui Iordache Mălinescu, ca și a altor sinceri patrioți, este propria lor satisfacție, ca și a „prenumeranților” lor, care „sunt mulțumiți cu foile d-tale, mai vârtos cu stilul articurilor ce se dau”.⁵ În primul rând pe Barițiu îl preocupau evenimentele politice ale vremii pe care le relata în genul major al articolului politic, necunoscut încă în Principate, astfel că pentru mulți cititori surse fidele despre mersul real al evenimentelor din Țara Românească și Moldova nu vor constitui nicidecum *Curierul românesc* sau *Albina românească*, ci *Gazeta de Transilvania*. În plus, cu moldovenii Nicolae Istrati, Gheorghe Săulescu, Gheorghe Sion, Costache Negruzi și alții, ale căror informații se vor regăsi tot mai îndrăzneț la rubrica *Moldova*, G. Barițiu se va afla într-o strânsă corespondență. Publicațiile conduse de Barițiu au făcut mai mult decât ziarele românești de peste munți și în direcția campaniei publicistice a mișcării naționale, „dezbătând larg și curajos revendicările românilor”,⁶ ceea ce l-a determinat pe Kogălniceanu să-l numească pe Barițiu, cu recunoștința datorată unui mare precursor și contemporan al său, drept „apărătorul cel mai înfocat al Principatelor, stimulatorul neobosit al naționalității lor”. Dintre foile lui Barițiu, *Gazeta de Transilvania* ocupă un loc aparte, devenind cel dintâi periodic românesc care a depășit vârsta centenară, transformându-se încă din primii ani ai apariției, așa cum preconiza însuși fondatorul ei, „într-o școală minunată a publicului”, publicând articole și studii pline de învățăminte semnate de Andrei Mureșanu, Timotei Cipariu și Aron Pumnul, ori de Mihail Kogălniceanu, Costache Negruzi și Ion Heliade Rădulescu, străduindu-se, în acest fel, să nu fie doar o publicație strict transilvăneană. Așa cum s-a relevat de către cei mai buni cunoscători ai presei din Ardeal și ai lui Barițiu, *Gazeta* a fost cel dintâi ziar românesc, adresându-se tuturor românilor, indiferent de granițele politice, iar „energiile mobilizate pentru scrierea ei păreau capabile să mute și munții din loc”.⁷ Intuind rolul culturii din Țara Românească și Țara Românească și Moldova pentru viața spirituală a românilor ardeleni, G. Barițiu deschide paginile periodicelor conduse de el problematicii de peste Carpați, „făcând din modelul culturii transcarpatine o componentă a viitorului program național”.⁸ Ecouri prelungi a stărnit și programul *Daciei literare*, cuprins în celebra *Introducere*. Ion Heliade Rădulescu face adeseori aprecieri demne de a fi reținute cu privire la importanța apariției foii periodice *Dacia literară*, reproducându-i în mai multe rânduri articole în *Curierul românesc*, în nr. 28 din 29 martie 1840, transcriind în întregime *Introducția*. La fel procedează și *Foaia...* din Brașov, în nr. 18 din 28 aprilie, publicând din textele apărute în paginile *Daciei literare* și-i va urmări, cu românească trageră de inimă, succesele și eșecurile, angajân-

du-se, în plus, să sprijine și dezbaterile consacrate limbii române. În această privință și-au adus contribuția Ion Heliade Rădulescu și C. Negruzzi, *Foaia literară* reproducând în numerele 8, 10, 11, 12 și 19 fragmente din *Corespondența între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova*. Foile literare ale lui Barițiu au cules roadele cele mai frumoase ale scriitorilor de pretutindeni, împărțindu-le cu consecvență pe cititorii lor cu „sporiul” ce-l fac românii din cele două provincii vecine în toate direcțiile literare. „Într-un oraș de așa pozițiune, remarca în 1851 Al. Papiularian, putea să se facă *Gazeta* școală politică și literară a toată Dacia”. G. Barițiu până în 1848, iar după 1849, succesorul său, Iacob Mureșanu, reproduce cu regularitate articole apărute în revistele și ziarele din Principate, militând pentru integritatea patriotismului românesc pe toate planurile: politic, istoric și cultural. „Toată inteligența Principatelor și mai ales junimea lor, îi scria Al. Odobescu lui G. Barițiu în 1862, n-are alt vis, nici altă dorință decât unirea în idei și în lucrări cu frații de peste munți, spre a da înaintare culturii morale, curățirii limbii și explorărilor istorice în națiunea română”. În aprilie 1845, când se adoptă statutele Asociației Literare a României, alături de membrii fondatori (Iancu Văcărescu – președinte, N. Bălcescu și I. Voinescu II – secretar) se numără membri din Moldova (C. Negruzzi, M. Kogălniceanu și V. Alecsandri), din Transilvania (George Barițiu și Timotei Cipariu). Asociația își va asigura concursul tipografiei lui C. A. Rosetti pentru publicațiile progresiste pe care avea să le dea la iveală. Merită reținut, de asemenea, interesul arătat de Barițiu problemei circulației cărților și periodiceilor, ca, în funcție de nevoile și gusturile publicului existent, să-și aleagă subiectele și modul de a le trata. Din aceeași dorință de afirmare a individualității naționale și a consolidării solidarității românilor din Transilvania și din alte ținuturi, G. Barițiu participă în 1861, alături de Ioan Pușcariu, Timotei Cipariu și Andrei Șaguna, la constituirea la Sibiu a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA). Debutând aici ca secretar, avându-i președinte pe Andrei Șaguna și Timotei Cipariu - vicepreședinte, G. Barițiu a devenit în 1877 președinte al secției istorice și, din 1888, președinte al acestei prestigioase asociații și redactor al revistei *Transilvania* (1868 - 1893), unde va publica numeroase articole și studii de istorie și politică. „Un redactor, un publicist, scria Barițiu în primul an al revistei *Transilvania*, nr. 25, 1868, va prefira îndată lista abonaților, pentru ca să se afle din capul locului pentru cine scrie, cu cine are a face și prin urmare cum să-și aleagă și să-și clasifice materialul ce-i stă dinainte, apoi în ce fel de stil să-l îmbrace?” G. Barițiu spune că *Gazeta* și *Foaia* au pornit în primul semestru (1838) cu o sută de abonați, ca să ajungă la sfârșitul semestrului al II-lea al aceluiași an, la 398 abonați, ca în 1842 cifra să devină 630. Dintre cărturari sau dintre cei stabiliți în Țara Românească mulți sunt abonați la cele două periodice din Brașov: I. H. Rădulescu, Iancu Văcărescu, I. Brezoianu, C. Lecca, iar printre abonații din Moldova locul îl ocupă mitropolitul Veniamin Costache. Urmează Gh. Asachi, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, D. Bojincă, Teodor Burada. După 1842 apar alți noi abonați: C. Conachi, Alecu Donici, A. Pumnul, A. Șaguna, Gr. Alexandrescu, V. Pogor, Ion Ionescu de la Brad. O dovadă a aprecierii de care se bucură G. Barițiu o reprezintă și retipărirea de către M. Kogălniceanu în *Dacia literară* a articolului *Pământul moldo-*

Martin R. Baeyens

Ik Druk Op De Mensen Die Bergen Berzeten (2016), artă digitală, 21 x 29,7 cm

românesc, semnat de transilvănean, în legătură cu fixarea normelor de corectitudine și stabilitate a limbii literare. Acest articol este reprezentativ pentru toate contribuțiile sale în planul social-politic, în care, valorificând creator tradiția Școlii Ardelene, a înțeles că problema emancipării naționale și sociale a poporului român nu poate fi rezolvată din punctul de vedere al unui particularism regional, ci numai luând în considerare națiunea în totalitatea ei.

Existența celor două state românești de peste munți constituie pentru „acest vulture al Transilvaniei” (Al. Russo) suportul moral al tuturor acțiunilor sale. Moldovenii C. Negruzzi, M. Kogălniceanu și V. Alecsandri au recunoscut, prin articole și scrisori, meritele excepționale ale lui G. Barițiu, care servea cu atâta îndrăzneală interesele tuturor românilor. Contribuind la dezvoltarea gustului și ținând vie flacăra conștiinței naționale, publicațiile lui G. Barițiu au ilustrat interesele vitale, politice și culturale ale românilor ardeleni, prin ele manifestându-se, de fapt, conștiința unui întreg popor.

1. Gheorghe Bariț, *Călătorie primă în Muntenia*, în *Studii*, 1958, nr. 1, p. 130. Apud Iosif Pervain, *Foaia literară (1838) și Timotei Cipariu*, în *Studii de literatură română*, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 299.
2. Iosif Pervain, *op. cit.*, p. 299.
3. *Ibidem*, p. 300.
4. Vezi *Scrisoarea I*, în *George Bariț și contemporanii săi*. Vol. VI. Ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș și Ioan Gabor. Coordonator Ștefan Pascu. Documente literare, București, Editura Minerva, 1983, p. 21.
5. *Scrisoarea IV*, în *op. cit.*, p. 24.
6. Maria Platon, *Dacia literară. Destinul unei reviste. Viața unei epoci literare*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 17.
7. Cf. Iosif Pervain, *op. cit.*, p. 305.
8. Pompiliu Teodor, *Semnificația „Gazetei de Transilvania”*, în *Steaua*. Anul XXXIX, nr. 3 (490), Cluj-Napoca, martie 1988, p. 9.
9. Vezi George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*. Vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 11.

Note

Martin R. Baeyens

Prea multe discuții. Norii din inimă (2011), artă digitală, 70 x 100 cm

Alexandru Surdu – pledoarie pentru o reconstrucție a spiritualității românești

Mircea Arman

Ultimii 27 de ani au făcut, cu adevărat, ravagii în ceea ce privește dezvoltarea și promovarea tradiției filosofice românești. Să însemne asta că nu mai există nici cel mai mic interes în a promova filosofia românească sau, mai degrabă, s-a instalat o seducție pentru tot ce înseamnă „noua filosofie modernă” de la logicismul cel mai înverșunat (ceea ce nu este neapărat un rău) la tot mai dese teorii și speculații în marginea geopoliticii sau politicii propriu-zise? Răspunsul, dacă ne uităm la activitatea academicianului Alexandru Surdu, nu poate fi decât unul negativ, acest interes încă există!

Ne află acum, în mod paradoxal, într-o perioadă în care dorința (nu neapărat puțină) culturii noastre de a se sincroniza cu cea a occidentului capătă valențe neobișnuite. Autori români de cea mai bună calitate, clasici ai literaturii sau filosofiei românești au căzut într-un con de umbră, într-o uitare voită, tocmai pentru a face loc abordărilor culturii occidentale „moderne”, din care chiar noi facem parte, care mereu se confundă cu ultima fază a liberalismului marcată de ceea ce se cheamă „progresism”.

Desigur, acest lucru ar putea avea o anumită rațiune dacă valorile autohtone ar fi deja puse în valoare, dacă autori de referință ai culturii românești ar fi fost cunoscuți, impuși, prezențați și valorificați la nivel internațional.

Este un lucru nu tocmai bun să îți blamezi propriile valori, să le ignori, în favoarea unor producții culturale recente, impuse sau nu de anumite curente ideologice, la care, nu înțeleg de ce, în lipsa probării valorii lor, încercăm cu tot dinadinsul să achiesăm.

Academicianul Alexandru Surdu, prieten și, oarecum, discipol al lui Constantin Noica este, se pare, unul dintre puținii intelectuali români care mai crede și promovează cu asiduitate valorile culturii românești, de la filosofie și pînă la literatură și etnologie.

Apare aici, credem, o mică ambiguitate. Deși s-ar putea crede că Alexandru Surdu vine în gândirea românească pe linia lui Nae Ionescu, așa cum au făcut-o Cioran, Noica sau Eliade, opinia noastră este că el se alătură mării tradiții a culturii românești începută de Maiorescu, P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, Ioan Petrovici și Anton Dumitriu. Sigur, aici vorbim, din nou, despre sincronizarea culturii românești cu cea occidentală, idee pe care o promova asiduu Maiorescu. Numai că, în opinia noastră, acest lucru a fost deja realizat încă la nivelul anilor 1920-1945. Să vii acum, așa cum o fac unii dintre așa-ziii discipoli ai lui Constantin Noica, preocupați mai mult de propria căpătuială și de distrugerea culturii scrise românești și să spui că filosofia românească este ca și inexistentă, că mari scriitori români sunt numai buni de aruncat la coșul de gunoi al istoriei, mi se pare o mostră de infinită recredință, cel puțin.

Din fericire, această tendință nu a reușit să subjuge în totalitate fluxul ideilor contemporane românești iar tot mai multă lume preocupată de fenomen realizează dimensiunea uriașă a capcanei în care a fost atrasă și canalizată cultura noastră la începutul anilor nouăzeci de tot felul de aventurieri mai mult sau mai puțin conștienți de răul pe care îl comit cu mai multă sau mai puțină recredință.

Alexandru Surdu este unul dintre intelectuali de „primă linie” care a sesizat acest pericol și care, prin activitatea sa, a continuat rolul de formator, de continuator al culturii românești. Acest fapt este atestat de multitudinea de lucrări publicate începînd cu anii nouăzeci ai secolului trecut.

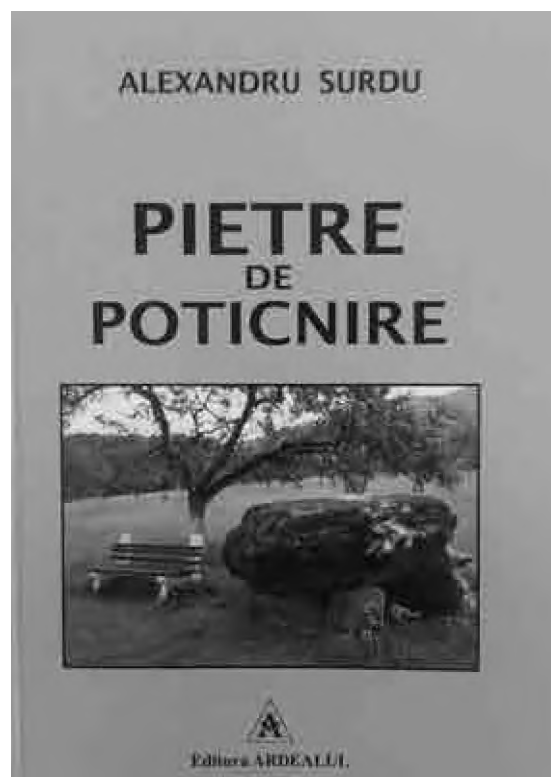
O excelentă lucrare care se vrea a fi o radiografie a gândirii filosofice românești de la Cantemir la Țuțea și Noica, intitulată *Vocații filosofice românești* (Ed. Academiei Române, București, 1995) vine să cuprindă întreaga paletă a preocupărilor filosofice românești, de la metafizică la logică, gnoseologie și epistemologie. Filosoful român face o adevărată pledoarie pentru scrierea filosofiei în limbile naționale, arătînd că nu doar conținutul este important pentru acest domeniu al spiritului ci și terminologia proprie, sfecificul limbii care dă și sfecificul filosofiei.

„S-ar părea că scrierea filosofiei în limbile naționale ar fi un factor secundar, important fiind conținutul scrierilor filosofice, și nu forma lor lingvistică. dar și aici intervin nuanțe care pot fi adesea esențiale. Orice filosof își discută terminologia și o preferă adesea pe cea semnificativă pentru limba națională în care scrie. Facem abstracție de faptul că, uneori se ajunge pe această linie la formulări intraductibile. Există însă situații, în cazul orientărilor de tip hermeneutic, cînd filosofii sunt interesați tocmai de semnificațiile cuvintelor. Or, acestea au adesea o încărcătură sentimentală inefabilă, despre care vorbea C. Noica în *Rostirea filosofică românească*, ceea ce face nu numai ca ele să însemne ceva în plus sau în minus pentru cunoscătorul unei anumite limbi, dar uneori să nu mai fie traductibile.

Specificul național al unei filosofii nu înlătură deci diversitatea orientativă și nici nu trasează limite rigide.”

Prin urmare, nu putem cataloga o anumită filosofie ca fiind minoră doar datorită faptului că ea nu a fost scrisă într-o limbă de circulație largă ci însuși limba poate contribui la dimensiunea novatoare a unei filosofii.

În aceeași linie a gândirii este situată și cartea lui Alexandru Surdu *Izvoare de filosofie românească* (Ed. Renaissance, București, 2011)

aici regăsind ceretarea izvoarelor religioase ortodoxe în perspectiva filosofiei grecești, germane sau românești. Lucrarea este construită din perspectivă hermeneutică iar analiza unor expresii, cuvinte, proverbe, zicale, românești face deliciul lectorului atent și avizat.

În aceeași perspectivă hermeneutică stă și lucrarea de „etno-filosofie”, ca să folosim un termen mai tehnic, intitulată *Drago – Betele. Povestea iubirii la români* (Ed. Kron-Art, Brașov, 2015). Este o lucrare despre care chiar autorul spune că: „Am încercat, de asemenea, să cînt iubirea în versuri (nereușite însă) și s-o preschimb din dragostea de frumos, precum zicea și Platon, în dragoste de adevăr și bine, de înțelepciune din care mi-am și făcut o meserie. N-am uitat nici dragostea de țară, de trecutul nației române, de obiceiuri și credințe, despre care am scris cîte ceva pe măsura putințelor mele”.

Lucrarea nu este concepută ca un răspuns altor obiceiuri împrumutate mai nou în arealul culturii noastre, altor viziuni asupra iubirii ci, după cum mărturisește chiar autorul,

această sărbătoare a primit-o moștenire de la parinții săi, în lunga tradiție a culturii populare românești transmisă de milenii prin viu grai.

Dealtfel, într-o altă lucrare¹, tema este dezvoltată la modul magistral, dealtfel întreaga lucrare fiind o laudatio adusă spiritului și culturii românești, pornită, din nou, de la Cantemir, cel dinii ctitor, și ajungînd la Blaga sau la „sărbătorile” lui Vasile Băncilă.

O ultimă lucrare a lui Alexandru Surdu din ciclul celor care reconstruiesc spiritualitatea românească și pe care o aminim aici este *Pietre de poticnire*, (Ed. Ardealul, Târgu - Mureș, 2014) și care este o altă radiografie a filosofiei și spiritualității românești care adună între coperti de carte o întreagă istorie potopitoare de la Brâncoveanu, cel dintîi Martir, pînă la Cantemir, Spiru Haret, Eminescu, Bacovia Blaga și Noica, Șaguna, Mircea Vulcănescu și atinge, apoi, problema Marii Uniri.

Academicianul Alexandru Surdu este unul dintre puținii intelectuali de elită ai culturii românești care a rămas credincios ideii de

construcție și unitate, de valorizare și internaționalizare a spiritualității românești.

Integrarea noastră în evantaiul națiunilor europene trebuie făcută cu specificul nostru național și nu în lipsa acestuia. Altfel, soarta culturii românești va fi pecetluită pentru totdeauna iar românii vor fi tratați ca indivizi aculturali, lipsiți de tradiție spirituală, ceea ce nu este cazul.

Academia Română prin vicepreședintele ei Alexandru Surdu dă un puternic semnal în acest sens. Mărturie stă întreaga operă a lui Alexandru Surdu și frumoasa carte dedicată acestuia la împlinirea unei frumoase vârste. O carte care face elogiul spiritualității românești, nu doar autorului.

Notă

1 Alexandru Surdu, *A sufletului românesc cinstire*, București, Ed. Renaissance, 2011.

■

Martin R. Baeyens

Pământul 02 (2006), artă digitală, 42 x 59,5 cm

„Ficțiunea începe acolo unde realitatea dispare”

de vorbă cu graficianul Martin R. Baeyens (Belgia)

Martin R. Baeyens este un pictor, grafician și designer belgian. S-a născut în 1943 la Melle (Belgia) și a studiat arta grafică. De peste 40 de ani este profesor la Academia Regală pentru Arte Frumoase, Colegiul Universitar din Gent. A fost profesor-invitat la Centrul pentru Grafică Frans Masereel (Belgia), la Universitatea Tehnică din Texas (Lubbock, USA) și la universități din China, Turcia, Cipru, Spania, Portugalia, Polonia, Irlanda etc.

Martin R. Baeyens este o personalitate marcantă în lumea ex-libris-ului, realizând până în prezent 815 lucrări din acest gen pentru colecționari. A realizat 123 de expoziții personale în Belgia și în străinătate și a participat la 1043 de expoziții de grup naționale și internaționale, unde a fost premiat cu 151 de medalii.

Silvia Suciuc: — Când ați început să realizați primele ex-libris-uri?

Martin R. Baeyens: — Primul ex-libris l-am realizat în 1966, la îndemnul profesorului meu Gerard Gaudaen, și a fost o xilogravură cu o compoziție abstractă. Eram foarte tânăr. Ceva mai târziu am participat la un schimb de lucrări și nimeni nu s-a arătat interesat de lucrarea mea. Pentru un tânăr artist a fost o experiență frustrantă. Aceeași reacție am avut-o când am prezentat prima serigrafie. Și apoi, prima grafică digitală. Din toate aceste experiențe am tras concluzia că, în general, publicul nu răspunde într-un mod favorabil la noutate și preferă să rămână fidel tehnicilor tradiționale și artiștilor deja consacrați. Cu timpul, am intrat și eu în circuit...

— Există vreo tehnică pe care să o preferați?

— Nu cred. În peste 50 de ani de activitate, am realizat lucrări în diverse tehnici, precum xilogravură, aquaforte, litografie, serigrafie, iar pe măsură ce mijloacele tehnice au evoluat, utilizarea computerului a devenit inevitabilă. Este foarte important ca un artist să fie „la zi” cu tehnologia. În prezent, folosesc mai ales serigrafia și tehnica digitală; aceasta este reprezentativă pentru vremurile actuale, iar posibilitatea tipăririi pe hârtie de mari dimensiuni îmi oferă multiple posibilități de creație și mă îndeamnă către experiment și aplicații noi. Cu toate acestea, indiferent dacă e vorba de tehnici tradiționale sau contemporane, procesul grafic urmează aceleași etape.

— O temă frecventă din lucrările dvs. este natura. Cum vă raportați la aceasta?

— În lucrările mele există două elemente care revin constant: natura este indispensabilă, iar tehnica este la fel de importantă. Esențialul este să găsească o armonie între acestea, să le integrez în lucrările mele. Deoarece una nu poate să existe fără alta.

— De-a lungul carierei dvs., ați participat la peste 1000 de expoziții de grup și ați obținut peste 150 de premii internaționale...

— Întâi de toate, vreau să menționez faptul că acele competiții care nu sunt deschise tuturor tehnicilor de gravură ar trebui excluse, deoarece ele nu reprezintă diversitatea vremurilor în care trăim astăzi. Acest „trend” negativ l-am întâlnit în Italia, unde nu sunt acceptate la concursuri lucrări realizate prin tehnici contemporane. În Belgia, cel mai important centru pentru gravură se află la Sint-Niklaas, unde a avut loc cea de-a 28-a ediție a Bienalei de gravură. În Polonia, cele mai importante concursuri de gravură au loc la Malbork, Gdansk și Gliwice. De asemenea, Asociația de Ex-libris din Turcia organizează un concurs de o înaltă ținută. În ultimii ani apar competiții interesante în China și în viitor se va dezvolta ca unul dintre cele mai importante centre pentru ex-libris.

— Ați pomenit mai devreme de centrul de gravură de la Sint-Niklaas. Ce activități se desfășoară aici?

— Bienala de Gravură de la Sint-Niklaas are o istorie de peste 50 de ani; aceasta se numără printre cele mai importante bienale din lume. Am fost invitat în câteva rânduri în calitate de membru al juriului și subliniez faptul că numărul participanților a fost întotdeauna impresionant, iar calitatea lucrărilor a atins un nivel înalt. De asemenea, aici este redactată Revista „Boekmerk”, care este una dintre cele mai frumoase reviste specializate în promovarea ex-libris-ului din lume. Eu sunt unul din membrii redacției, iar grafica este realizată de Sebastiaan Geeraert, unul dintre studenții mei. Dorim să le creăm cititorilor revistei o idee asupra producției actuale de grafică și ex-libris și, de asemenea, să le oferim artiștilor tineri posibilitatea de a-și promova lucrările prin această platformă. La Sint-Niklaas grafica primește valoarea pe care o merită.

— Scena plasticii românești vă este cunoscută în urma mai multor participări la evenimentele de aici și a contactului pe care l-ați avut cu artiștii români.

Martin R. Baeyens

Marketingul este o cursă fără o linie finală (2014) proiect realizat în colaborare cu Christine Deboosere la University College din Kortrijk

— În ultimii ani, am participat la mai multe evenimente în România. Amintesc aici de *Expoziția Internațională de ex-libris George Bacovia - Plumb 1916*, care a avut loc la Bacău, în 2016. A fost un eveniment organizat cu mult profesionalism, în urma căruia a rămas un catalog de o înaltă ținută și calitate grafică. Calitatea catalogului este importantă, deoarece după încheierea expoziției acesta este singurul document care rămâne. Am mai participat la *Bienala Internațională de Gravură Mică de la Timișoara - Graphium 2006*, unde am luat Marele Premiu. În 2010, am participat la *Tribuna Graphic* de la Cluj-Napoca, manifestare realizată de Ovidiu Petca, un grafician ale cărui realizări artistice le apreciez mult. Se cuvine să amintesc aici și de manifestarea *Diplomatic Art* organizată la Timișoara de graficianul Ciprian Chirileanu și de *Bienala Internațională de Gravură Contemporană „Iosif Iser”*.

— *De 40 de ani sunteți profesor la Academia Regală de Arte Frumoase din Gent. Ce înseamnă, pentru un artist, să împărtășească studenților cunoștințele sale?*

— Când eram copil, îmi doream să ajung să predau într-o școală de artă. Visul acesta s-a împlinit 40 de ani mai târziu. În prezent, sunt fericit când sunt invitat să predau la diferite universități, sau să conduc ateliere. Am avut privilegiul să fac aceste lucruri în treizeci de universități din întreaga lume. Tocmai m-am întors din China, unde am susținut conferințe la Universitățile din Dalian și Taiyuan. A fost o experiență specială deoarece acolo am intrat în contact cu valori diferite de cele europene, și cu o cultură variată. Studenții și profesorii chinezi au fost extrem de încântați să participe la cursurile pe care le-am ținut și s-au arătat deschiși la cunoștințele pe care le-am transmis. De altfel, aceasta este esența educației.

— *Care este artistul dvs. preferat?*

— Evident că, din trecut până în prezent, există o pleiadă întreagă de artiști remarcabili pe care îi apreciez. Există, însă, un artist care a fost mereu preferatul meu; este vorba despre Pierre Alechinsky (n. 1927) care a făcut parte din mișcarea COBRA, cu o viziune apropiată de supra-realism. Am descoperit în creația lui o mulțime

Martin R. Baeyens

Tabula rasa 1 (2006) grafică digitală, 42 x 59,5 cm

de „bijuterii”. Din 1950, când s-a mutat la Paris, Alechinsky devine pasionat de gravură; chiar și în picturile lui, predomină elementul grafic, iar linia joacă un rol important în toate lucrările sale. De asemenea, în lucrările sale există numeroase influențe chineze, punând accent pe semnificația elementelor caligrafice. Ca și mine, urmărește să creeze o punte între Orientul îndepărtat și arta din Occident.

Trebuie să-l amintesc aici și pe Gerard Gaudaen. I-am admirat mult creația și, în ciuda abordării sale tradiționale, a continuat să mă inspire în experimentele mele mai moderne.

— *Cum influențează noile tehnologii evoluția și răspândirea gravurii?*

— Ca artist, trebuie să fii mereu un inovator, un „copil al timpului tău”; este inutil să copiezi stiluri din trecut și să imiți alți artiști. Te impui prin stil și viziune. Sigur că trebuie să faci apel la tehnologiile contemporane care oferă noi oportunități, și să fii „pe val”. Ca pedagog, trebuie să știi că educația nu înseamnă doar acumularea de cunoștințe, dar și o evoluție continuă și clădirea unei relații cu cei cărora le transmiți cunoștințele tale. Cercetarea este importantă și necesară. Luând în considerare toate aceste elemente, te adaptezi în mod automat la necesitățile și realitățile contemporane, profitând de avantajele și multiplele posibilități oferite de tehnică.

— *Între realitate și ficțiune, unde v-ați plasa lucrările?*

— Ficțiunea începe acolo unde realitatea dispare! Și invers: când ficțiunea dispăre, ea face loc realității. La această intersecție trebuie să căutăm izvorul creației. Un artist nu poate să strălucească decât atunci când știe să-și pună în valoare personalitatea. În lucrările pe care le realizez caut întotdeauna să pun în valoare propriul meu univers, care nu are limite. Fiecare zi este o nouă experiență și privesc întotdeauna înainte.

— *Dacă ar trebui să dați cinci sfaturi unui colecționar, care ar fi acestea?*

- 1. Colecționați ceea ce vă place, nu ceea ce vă spun alții că ar trebui să colecționați!
2. Valoarea unei opere constă în calitatea ei grafică, nu în prețul plătit pe aceasta! Chiar și un artist mare poate realiza lucrări minore.
3. Încurajați-i pe tinerii artiști!
4. Lăsați-i artistului libertatea de creație!
5. Rămâneți conectați la tot ce e nou!

— *Care sunt preocupările dvs. plastice actuale?*

— Toate proiectele mele artistice sunt la fel de importante. Preocupările mele actuale sunt centrate în jurul ideii de integrare a artei în cadrul clădirilor de utilitate publică, alături de pictură, grafică și crearea de ex-libris.

Smetlede, Belgia, mai-iunie 2017

Interviu realizat de

Silvia Suci

Martin R. Baeyens

Ceva despre care să vorbim 8 (2003), grafică digitală, 42 x 59,5 cm

200 de ani de la nașterea lui Henry David Thoreau

Iuliu Rațiu

De la Walden la Simbăta de Sus. Între 1845 și 1847, Henry David Thoreau s-a retras într-o pădure din Concord, Massachusetts pentru a trăi *deliberat* și a ține un jurnal pe urma căruia va scrie o carte faimoasă publicată în 1854 cu titlul *Walden; or, Life in the Woods*. Între 1928 și 1934, Panait Mușoiu a *tălmăcit* cartea lui Thoreau de-a lungul unui *șir de peregrinări* care l-au dus de la *viea* surorii sale Mădița Colonel Protopopescu din Șorogari-Iași pînă la *căminul* scriitorilor din Bușteni, trecînd prin Botoșani, Mangalia, Slănic-Prahova, Brașov, Fălăștoaca-Vlașca, Bucureși, Ploiești și Simbăta de Sus-Făgăraș.

În Statele Unite, cartea a apărut la o editură faimoasă din Boston, Ticknor and Fields, care a publicat operele unor mari scriitori de limbă engleză ai secolului XIX precum Charles Dickens, Nathaniel Hawthorne, Harriet Beecher Stowe sau Mark Twain. În România, *Walden sau Vieața-n Pădure*, tălmăcirea făcută după o traducere în franceză, dar confruntată probabil cu o ediție în engleză, apare la Biblioteca Revistei Ideei, editura lui Mușoiu unde acesta a publicat broșuri cu traduceri, ale sale și ale altora, din Platon, Seneca, Plutarh, Leonardo da Vinci, Stuart Mill, Marx, Engles, Lenin sau Bernard Russel.

Fiindcă anul acesta se împlinesc două sute de ani de la nașterea lui Thoreau, iată povestea publicării primei traduceri în românește din *Walden*.

Într-o tabletă apărută pe 22 ianuarie 1929 în ziarul *Adeverul*, Mihail Sevastos anunță publicarea „capitol, cu capitol” a cărții *Viața în pădure* de Henry Thoreau. Într-adevăr, cu doar două zile înainte, duminică 20 ianuarie 1929, în paginile *Adeverului literar și artistic*, supliment săptămînal editat de Sevastos, sub titlul *Viața în pădure* de Henry David Thoreau apar două texte despre autor și cartea lui semnate de P. Mușoiu și de criticul literar elvețian Maurice Muret, în traducerea din franceză a aceluiași Mușoiu. O săptămîină mai tîrziu, apare un alt text despre Thoreau și cartea lui semnat de criticul literar german Dr. Karl Federn, tradus din germană de Grigore Goilav și revizuit de același Mușoiu. Abia în a treia săptămîină apare, sub semnătura lui Mușoiu, prima traducere propriu-zisă a unui fragment din carte, dar nu din primul capitol, ci din al doilea, și doar prima parte a acestuia, și nu din engleză, ci din franceză. A doua parte a celui de-al doilea capitol va apărea în a patra săptămîină de la anunțul lui Sevastos, pentru ca în următoarele șase săptămîni, pînă pe 24 martie, să apară fragmente din a doua parte a primului capitol. Apoi, publicarea cărții în *Adeverul literar și artistic* s-a oprit.

Întreaga traducere, *capitol cu capitol*, va fi publicată în volum abia în 1936, traducerea propriu-zisă fiind însoțită de textele lui Mușoiu, Muret și Federn, menționate mai sus, precum și de un text scris de scriitorul american Ralph Waldo Emerson la moartea lui Thoreau, tradus din bulgară de Stanciu Stefanof. Pe scurt, volumul lui Thoreau și cele trei texte auxiliare scrise de un american, un german și un elvețian au fost transpuse în română de trei traducători folosind traduceri din engleză în franceză, germană și bulgară. Acest exemplu de circulație a ideilor și textelor literare de la un secol la altul, de pe

un continent pe altul și dintr-o limbă în alta subliniază importanța lui Thoreau la nivel internațional și evidențiază efortul lui Mușoiu de a-l prezenta pe scriitorul american publicului românesc.

Thoreau și Mușoiu. Născut pe 12 iulie 1817, Thoreau moare în 1862, la doar 44 de ani, fără să se bucure de succesul postum al cărții sale, care a cunoscut peste o sută de ediții în engleză și peste 25 de traduceri în primul secol de la publicare. Între timp, numărul edițiilor și al traducerilor a crescut exponențial, iar Thoreau este considerat unul dintre cei mai mari scriitori americani. Scrierile sale despre natură, precum *Walden*, îl recomandă drept unul dintre părinții mișcării ecologiste, iar eseurile sale politice devin manifeste de nesupunere civică, inspirîndu-i în lupta lor pentru independență și drepturi egale pe politicieni și activiști precum Mahatma Gandhi sau Martin Luther King, Jr.

La noi, pe lângă traducerea lui Mușoiu, au mai apărut două traduceri în română, în 1973 (reedită în 2016) și 2004, precum și una în germană în 1976. Cu toate acestea, *Walden* și autorul său sînt aproape necunoscuți. La rîndul său, Mușoiu astăzi e și mai necunoscut decît Thoreau, deși în epocă activitatea sa de activist, ziarist, traducător și promotor cultural a fost apreciată de scriitori importanți precum Emil Isac, Mircea Eliade, Tudor Arghezi sau F. Brunea Fox.

Născut la Roman în 1864, la doi ani după moartea lui Thoreau, Mușoiu moare la București în 1944. Încă din timpul liceului, la Bacău, Mușoiu a făcut parte din cercuri socialist-anarhiste și a militat pentru drepturile muncitorilor și emanciparea femeilor. După ce a colaborat cu Garabet Ibăileanu și alți tineri înflăcărați la fondarea unor reviste și ziare dispărute la puțin timp după prima apariție, în 1889 Mușoiu fondează o editură intitulată Biblioteca Revistei Ideei, unde va edita, publica și traduce peste o sută de broșuri și cărți, inclusiv *Walden*-ul lui Thoreau. Practica de a fonda edituri numite după reviste era la modă în acele timpuri fiindcă permițea editorilor să promoveze autori publicați în propria revistă și să facă publicitate unor titluri publicate la propria editură. Cazul Bibliotecii Revistei Ideei e interesant aici fiindcă editura a apărut înaintea revistei, aceasta fiind publicată abia din 1900 pînă la jumătatea primului război mondial, și conținînd literatură socialistă, anarhistă și revoluționară, precum și traduceri din scriitori străini, printre care se numără și americanii Washington Irving, Edgar Allan Poe și Nathaniel Hawthorne.

Tot în 1889, cu economiile strînse din veniturile sale de funcționar public, Mușoiu merge la Paris unde participă la Congresul Liber Cugetătorilor, prilejuit ca multe alte activități de Expoziția Universală găzduită în acel an de capitala Franței. În 1892, folosind o copie franceză, Mușoiu traduce pentru prima dată în română *Manifestul Comunist* al lui Karl Marx și Friedrich Engels. Încîntat de isprava sa, îi și trimite lui Engels o copie a traducerii rugîndu-l să scrie o prefață pentru o viitoare ediție. După un an de tăcere, Engels îi răspunde, refuzînd invitația pe motiv că e prea ocupat cu editarea operelor răposatului Marx și certîndu-l fiindcă a îndrăznit să traducă prețiosul document dintr-o

Henry David Thoreau

traducere franceză în loc să fi folosit originalul german. Necazul cauzat de refuzul lui Engles va fi în curînd amplificat de eliminarea lui Mușoiu din cercul proto-comuniștilor români pe motiv că traducerea sa nu e îndeajuns de doctrinară. Cu toate eforturile oficiale din timpul comunismului de a-l considera pe Mușoiu printre primii promotori ai marxismului în România, Mușoiu rămîne un marginal, iar anecdota cu Engles explică probabil faptul că Mușoiu nu cunoștea destul de bine germana (și nici engleza) pentru a traduce un asemenea text și că traducerea în franceză îi erau mai la îndemînă, dovadă și traducerea lui *Walden* din franceză de mai tîrziu.

În toamna lui 1892, Mușoiu audiază cursuri la Universitatea Liberă din Bruxelles, scrie pamflete socialiste și călătorește la Anvers și Bruges unde a documentat viața minerilor și muncitorilor săraci. Se întoarce în țară apoi traversînd Elveția, Italia, Germania și Ungaria. Chiar dacă au fost scurte, călătoriile sale în străinătate l-au marcat pe Mușoiu în mod profund și pentru că a luat contact nemijlocit cu idei, autori și cărți pe care mai tîrziu le-a tradus și publicat pe speze proprii la editura sa. Dintre intelectualii cu care s-a întîlnit, Elisée Reclus, faimos geograf francez, membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor, așa-zisa Internaționala I, care a și vizitat Transilvania austro-ungară și Regatul României, trebuie reținut aici fiindcă se poate ca el să îi fi vorbit lui Mușoiu despre Thoreau pentru prima dată. De fapt, Mușoiu publică traduceri din opera lui Reclus începînd din 1895, iar un text comemorativ apare în *Revista Ideei* în 1907, la doi ani de la moartea acestuia.

Dintre scriitorii pomeniți mai sus, care l-au apreciat pe Mușoiu, Emil Isac și Mircea Eliade îl consideră un idealist și toți împreună laudă munca de apostolat cultural făcută de acesta. Într-un articol aniversar prilejuit de împlinirea a 75 de ani în 1939, neavînd drept de semnătură la aceea dată, dar scriind sub pseudonimul Cl. Panțiru, Brunea-Fox îl consideră „magul propriei sale euforii” și îi dă cuvîntul să se prezinte: „Marea virtute,—continuă bătrînul cu solemnitate—e să restrîngi cât mai sever, sfera necesităților. Socot că am isbutit. Nu depind de nimeni, de nici o patimă. Nu-mi trebuie mai mult de cât am, nu-mi trebuie altceva decît cărțile și munca. Amintirile? Împotmolire. Rețin numai acele, capabile să mă justifice înaintea conștiinței mele. Să mă imboldească spre bine și spre frumos. Mătur, cos, deretec, spăl, bucătăresc, îmi țin la zi corespondența, abonații, împart cărți cu și fără pa-

rale.” La numai trei ani după apariția traducerii din *Walden*, aceste rînduri sînt un eco fidel al vieții simple descrise de Thoreau în cartea sa fiindcă, în linii mari, bătrînul Mușoiu trăia în subsolul unei case de pe Strada Popa Soare din Bucurșeti asemeni tînărului Thoreau în cabana acestuia de pe malul lacului Walden.

Mușoiu și Walden. În prefața traducerii, atît în *Adeverul literar și artistic*, cît și în volum, Mușoiu scrie că a aflat pentru prima dată de Thoreau prin intermediul unei „minunate schițe” a lui Karl Federn, publicată în revista anarhistă *Freiheit* din New York. Din păcate nu am reușit să găsim numărul revistei cu textul lui Federn pentru a afla data începînd de la care Mușoiu ar fi putut citi pentru prima oară textul despre Thoreau. Am găsit în schimb eseul, scris la Viena, în volumul lui Federn *Essays zur Amerikanischen Litteratur*, publicat în 1899 la Halle, Germania de Verlag von Otto Hendel. De fapt, acest volum, și nu revista, este menționat ca sursă a traducerii cînd eseul, tradus în română de Grigore Goilav, a fost publicat de Mușoiu în *Revista Ideei* în 1908.

Eseul lui Federn pare a fi primul text despre Thoreau publicat la noi, iar Mușoiu a fost așa de impresionat de cele citite încît, după cum mărturisește mai tîrziu, a făcut tot posibilul de a promova opera lui Thoreau unui public cît mai larg: „Această schiță mi-a deșteptat arzătoarea dorință de-a face cunoștință mai de aproape cu-n autor a cărui lucrare nu mă îndoeam c’avea să fie de-un interes palpitant. Lucrare pe care îmi și propusesem s’o împărtășesc în deobște, pentru a ne spori cît mai mult punctele de contact și a ne înmulți seminția de gînditori.” Publicată în ziar în 1929 și reluată în volumul din 1936, această mărturisire despre evenimente petrecute cu mai bine de două decenii în urmă scoate în evidență efortul lui Mușoiu nu doar de a îl promova pe Thoreau publicului românesc, ci și de a-i folosi opera drept material de propagandă pentru atragerea de noi membri în cadrul mișcării socialist-anarhiste. De altfel, metoda nu e nouă fiindcă în 1904 Partidul Laburist britanic a publicat o ediție prescurtată din *Walden* care a fost folosită sub forma unui așa-zis *material de prelucrare* de către filialele locale numite „Cluburi Walden.” Cu siguranță, secolul XX ar fi arătat altfel dacă mai mulți activiști ar fi citit Thoreau în locul corifeilor socialisto-comuniști!

În aceeași prefață, Mușoiu menționează nu doar primul text pe care l-a citit despre Thoreau, ci și primul text scris de Thoreau, anume cîteva pasaje din *Walden*, traduse în franceză de Winnaretta Singer și publicate în două numere consecutive din *La Renaissance Latine* între 1903-1904. Revista conține și textul lui Maurice Muret despre Thoreau publicat mai tîrziu de Mușoiu în ediția românească a traducerii din *Walden*. De fapt, copiile pasajelor dedicate lui Thoreau din cele două numere din *La Renaissance Latine* se află în Fondul Mușoiu din Colecția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale a României din București, iar textul lui Muret și prima parte a traducerii lui Singer sînt copiate de mîna chiar de Mușoiu. Transcrierea traducerii lui Singer constituie, astfel, dovada primului contact (fizic, dar intermediat de traducere) a lui Mușoiu cu opera lui Thoreau!

Din nefericire, atît pentru Mușoiu, dar mai ales pentru francezi, după doar cîteva numere, *La Renaissance Latine*, revista editată de Constantin (de) Brancovan, fratele Annei de Noailles, își încetează apariția și, o dată cu ea, se oprește și traducerea din *Walden*. În trecut fie spus, pe lîngă editorului revistei, se pare că încă un alt membru

Martin R. Baeyens

Ex libris Hasip Pektaş (2010), C.G.D., 13,5 x 9,5 cm

al aristocrației românești pariziene era pe cale să contribuie la traducerea cărții, fiindcă însuși Marcel Proust intenționa să o traducă, împreună cu Antoine Bibesco. De fapt, Proust avea lucruri mai bune de făcut, iar prima traducere integrală a cărții, făcută de Louis Fabulet, traducătorul francez al lui Rudyard Kipling, avea să apară abia în 1922.

Spre deosebire de traducerea Winnarettei Singer, copiată de mîna de Mușoiu, manuscrisul traducerii sau transcrierii traducerii lui Fabulet pare să nu se fi păstrat. Chiar dacă e neclar cum și cînd a obținut Mușoiu această traducere, se poate foarte ușor reconstitui cronologia traducerii propriu-zise pe baza unui pasaj adăugat de acesta la cuprinsul ei. După cum am menționat de la început, Mușoiu notează cu exactitate datele cînd a tradus și revizuit cartea, precum și locațiile și numele membrilor familiei, prietenilor și binefăcătorilor care l-au găzduit în acel timp. Astfel, traducerea a durat trei ani, din octombrie 1928 pînă în octombrie 1931. Revizuirea, incluzînd probabil și compararea traducerii lui Fabulet cu o ediție în engleză, încă necunoscută, editată de Francis H. Allen, a luat încă doi ani, din martie 1932 pînă în iulie 1934. În sfîrșit, tipărirea cărții a durat aproximativ șase luni, din august 1935 pînă în martie 1936.

Walden după Mușoiu. Timp de aproape patru decenii, traducerea lui Mușoiu rămîne singura traducere din *Walden*. Într-un articol despre recepția literaturii americane în România, publicat în *Secolul XX* în 1973, Virgil Nemoianu se întrebă de ce nu există o nouă traducere a cărții. Din întîmplare, însă, exact în acel an apărea la Editura Junimea prima traducere din engleză a volumului sub semnătura lui Ștefan Avădanei și Al. Pascu. Mai mult, volumul era însoțit de o prefață scrisă de Mihail Grădinaru și o schiță biografică de Don Eulert. Acesta din urmă, lector american la Universitatea din Iași la începutul anilor '70, se află de fapt în spatele acestei traducerii. În mica perioadă de dezgheț cultural începută o dată cu preluarea puterii de către Ceaușescu, relațiile academice, științifice și culturale cu Vestul capitalist se reînnoadă astfel

că lectori și cercetători străini, precum Eulert, încep să vină în România aducînd cu ei cărți, idei și mai ales comportamente mult timp interzise în țările comuniste din Europa de Est. Acesta este și cazul traducerii din *Walden*.

În Statele Unite, după cel de-al Doilea Război Mondial, Thoreau devine simbolul mișcărilor pacifiste și de nesupunere civică exacerbate de luptele pentru drepturi civile și de protestele împotriva războiului din Vietnam. În contextul mai larg al Războiului Rece, în care Estul și Vestul încercau să evite dezastrul unui conflict nuclear, ideile din *Walden* devin apanajul mișcării ecologiste care propovăduiește întoarcerea la natură și salvarea planetei. Spre deosebire de traducerea lui Mușoiu făcută exclusiv pe cont propriu, traducerea din 1973 marchează efortul colectiv al celor implicați de a profita de pe urma îmbunătățirii pasagere a relațiilor româno-americane, o decizie speculată și de responsabilii Editurii Kriterion care publică în 1976 o traducere germană din *Walden* de Franz Meyer, publicată la Berlin pentru prima dată în 1922 și reeditată la Weimar în 1964.

Acestea sînt, așadar, momentele importante ale publicării lui *Walden* în România. Într-un interval de 40 de ani, între 1936 și 1976, avem trei traduceri: una din franceză, una din engleză și una publicată direct în traducere germană. După revoluție, au mai apărut o traducere semnată de Silvia Constantin la Aldo Press în 2004 și o reeditare a traducerii lui Avădanei și Pascu la Act și Politon în 2016. Dincolo de recepția critică modestă la noi, importanța acestor traduceri este dată de valoarea pe care opera lui Thoreau o are la nivel mondial. La moment aniversar, în România Thoreau se bucură de atenția unui grup mic dar fidel de cititori și își așteaptă încă traducătorii și editorii pe care îi merită din plin, nu doar pentru ediții noi din *Walden*, dar și pentru traducerea eseurilor și mai ales a unor selecții din monumentalul său jurnal fără rival în literatura americană. ■

Situația spirituală a timpului nostru. Însemnări

Alexandru Boboc

Martin R. Baeyens

Ex libris Romain Van Hautekerke (2014) C.G.D., 10,5 x 14,5 cm

1. Sfârșitul secolului 20, marcat vizibil de un sentiment de insatisfacție, precum și de un exces de revoltă împotriva așezării de până atunci a lumii, puneau sub semnul întrebării, de pe pozițiile unui așa-numit „postmodern”, nu numai o latură sau alta a modernității, ci însuși stilul de gândire și de creație, configurările la nivel de *Weltanschauung* și forme de viață. Interogările vizau, atunci, ca și acum, adevărul, valorile și tehnica, într-o formă cât se poate de insolită, producând îngrijorare sau cel puțin uimire, pe alocuri blocaje de comunicare, survenite în principal dintr-o dezordine a limbajului, dar favorizând și licăriri ale unui sentiment de emancipare umană. Căci, așa cum spuneau cei din vechime: *Nondum omnium dierum occidisse* (Titus Livius, *Ad urbe condita*, 39, 36, 9: Încă nu a apus soarele tuturor lucrurilor), adică: istoria nu și-a spus încă ultimul cuvânt!

Pasul hotărâtor al înscrierii într-o nouă istorie fusese însă făcut! Devenea iminentă necesitatea redimensionării comportamentului uman, într-un nou orizont al vieții, situarea în conștiința valorilor perene ale culturii. Căpătau, parcă, rezonanțe profetice cuvintele unui mare filosof modern: „Omul trebuie să se cinstască pe sine și să se considere demn de ceea ce este mai înalt. Despre măreția și puterea spiritului el nu va putea avea niciodată să aibă gânduri destul de mari”¹.

Dar (spunea Hegel, în alt context) „cel mai ușor este să judeci ce are conținut și temeinicie, mai greu este să-l înțelegi, cel mai greu este, ceea ce le unește pe amândouă: să înfăptuiești expunerea lui”².

Aceasta s-ar potrivi și la încercările de a înțelege situația lumii de azi, lucru nu atât de ușor,

cum se crede uneori! Căci „sesizarea situației are loc într-o asemenea modalitate încât, de îndată ce facilitează apelul la acțiune și comportament, ea se și schimbă. De aceea, a examina o situație constituie deja începutul stăpânirii ei”³.

Așadar, conceptul de situație implică o ambiguitate, întrucât, ne aflăm deja totdeauna într-o situație și, ca urmare, nu putem avea despre ea o cunoaștere exactă imediată, căci fenomenul aflării într-o situație este complex, el implicând nu numai diversitatea poziționării în situație, ci și raportul cu tradiția și cu orizonturile lumilor contemporane nouă.

2. Să nu uităm că noul orizont este și unul de așteptare, în care iese în relief fenomenul invers celui descris cândva de Max Weber în formula «Entzauberung der Welt» (dezvrăjirea lumii), anume: revrăjirea lumii, prezentă în formele diverse de pierdere a simțului valorilor, de alunecare în neautentic, ceea ce are ca urmare: degradarea limbajului discursului public, lipsa măsurii și a nuanței în apreciere, slaba preocupare pentru identitate, pentru ideal și permanențe ale istoriei, «convingerea» unora că au fost «trași pe sfoară», că li s-a «confiscat» ceva și, în reacție, culpabilitatea (uneori în bloc) celorlalți.

Dar fenomenul cel mai îngrijorător este ceea ce s-a numit cândva (în tradiția eticii valorilor) «treccrea pe lângă ceva»: „Nenumărați oameni se întâlnesc cu alți oameni. Puțini sunt încă cei care «văd» cu adevărat, în sens valoric... Nu este chiar culmea absurdului, că fiecare știe care-i dorința celuiilalt, și totuși trece mai departe, fără să vadă că un om rămâne singur, cu durerea ascunsă a singurătății sale?”⁴

Autorul citat aici oferă o veritabilă radiogra-

fieră a ceea ce am numit prezența în situație: „Fiecare comunitate de interese își cunoaște numai țelurile ei proprii, trăiește numai pentru ele, țese în ele viața întregului precum și pe cea a individului. La fel trăiește și individul în fața adevăratei vieți, a întregului; nu aceasta îi este sfânt, ci în exclusivitate viața grupului său, așa cum o găsește vârată cu forța în strâmtele formule ale vremii sale și ale înțelegerii sale. Nimeni nu trăiește privind la marile conexiuni care alcătuiesc viața întregului, nimeni nu vede pulsul istoriei. Și totuși, fiecare se află în mijlocul acesteia, este la rândul său în centrul acțiunii și este chemat să vadă și să *co-modeleze* întregul. El trăiește mai departe în epoca lui, pe lângă valorile și sarcinile lui, pe lângă propria-i viață dată numai lui, contemporanului. Este de mirare că în perioada în care abundă adepții și conducătorii de partid se simte lipsa cetățenilor și a oamenilor de stat?”⁵

Dar această stare este latura pasivă, contemplativă de constatare, însoțită aici de o nostalgie ce ține de simțul istoric și de capacitatea creatoare a marilor personalități, de tragicul trăirii acestora într-o lume care, pe de o parte și-a pierdut sensul, pe de alta este în așteptare!

În acest spațiu, de așteptare și derută nu lipsește latura activ-negativă, care ține de fenomenul revrăjirii lumii și al autoiluzionării, o situație marcată prin minciună și «rea credință» (*mauvaise foi*): „Vom accepta în voie, scria Sartre – că reaua credință este minciună față de sine, cu condiția de a distinge imediat minciuna față de sine de minciuna pur și simplu. Minciuna este o atitudine negativă, se va conveni. Dar această negație nu poartă asupra condiției însăși, ci ea vizează doar transcendentul ... Idealul mincinosului îl constituie conștiința cinică, afirmând în sine adevărul, negându-l în vorbele sale și negând pentru el-însuși această negație”⁶.

Este de observat că mincinosul are intenția (pe care nu o ascunde deloc) de a înșela, afirmându-se prin conduite secundare (ca jurăminte, asigurări că spune adevărul ș.a.). Spre deosebire de minciună, prin care „conștiința afirmă că ea există prin natură ca *ascunsă celuiilalt*, utilizând în profilul ei dualitatea ontologică a eului meu și a eului celuiilalt”, „reaua credință (la *mauvaise foi*)” este cumva „minciuna, *față de sine*”, structura minciunii păstrându-se doar în aparență: „ceea ce schimbă totul, este faptul că aici se maschează adevărul față de mine însumi, și astfel dualitatea celui care înșeală și a înșelatului nu mai există. Dimpotrivă, prin esența ei „reaua-credință implică unitatea *unei* conștiințe”⁷.

Întocmai ca în mitul lui Actaeon: vânătorul devine el-însuși prada pe care o urmărește. Situația celui de rea-credință nu este simplă: „Cel care e afectat de rea-credință trebuie să aibă conștiința propriei sale rele-credințe, deoarece ființa conștiinței este conștiința de a fi. Se pare deci că trebuie să fii de bună credință cel puțin în faptul că ești conștient de propria rea-credință”⁸.

Pentru cel care trăiește în minciună și rea-credință, consecințele sunt ruinătoare, ele producând devierea de la normalitate, falsitate, lipsa de autenticitate a trăirii. Poate și de aceea, asemenea stări nu sunt durabile, deși fenomenul este destul de frecvent (indeosebi în perioadele de schimbare în condiție socială a comportamentului uman). Mai mult, stările de acest gen încep, prin forța lucrurilor, în câmpul de studiu psihoanalitic, pentru a explica dedublarea între viața conștientă și inconștient, ceea ce implică o mare dificultate (într-un fel, un paradox): „nu

mă pot cunoaște decât prin intermediul altuia, ceea ce înseamnă că în raport cu acest *al meu* mă aflu, pe poziție de *altul*; și astfel se ajunge la „ideea unei minciuni fără mincinos, adică ajung și înțeleg cum pot să nu mă mint, ci să fiu mințit”⁹.

Nu mai puțin semnificativ este comportamentul prin *resentiment*, o stare a trăirii efective care constituie, cum spunea Nietzsche (*Genealogia moralei*, I, 8) „izvorul multor prejudecăți morale”. Căci „punctul de plecare cel mai autentic al formării resentimentului îl constituie impulsul spre *răzbunare*”, un „impuls activ” care se manifestă „ca un atac sau o lezare a unei persoane”¹⁰.

Și iată descrierea: „Răzbunarea în sine este deja o trăire care se construiește pe trăirea unei neputințe, constituind totdeauna un indiciu de «slăbiciune»; resentimentului îi este structurală „înșelătoria valorică”, și se manifestă „prin iluzia sau falsul *valorilor* ca atare”, privește „relația fundamentală cu conștiința valorii”¹¹.

Mai agravant privit, resentimentul este „unul dintre izvoarele prăbușirii unei ordini eterne din conștiința umană”, este, cum remarcă Nietzsche „o falsificare a tablei de valori”¹², conduce la un tip de comportament, la „omul resentimentului” care, în condiții de criză în starea de lucruri a unei lumi (fie în derută, fie în căutare), constituie un obstacol principal și în calea conviețuirii, și în calea afirmării personalității umane. Căci are loc aici întâlnirea cu superficialitatea trăirii în plan individual, unde „se aleargă după impresii, trăiri și senzații, unde ne uităm totdeauna după ceea ce este mai nou... iar precedentul este uitat înainte de a fi examinat corect și de a fi înțeles. Trăim din senzație în senzație. Puterea de penetrabilitate se aplatizează, sentimentul valorii se tocește în goana după senzațional”¹³.

3. Comentariile ar fi de prisos! Și stările lumii de azi se pot examina în lumina acestor reflecții, formulate tot într-o perioadă de criză (anii '30-40 ai secolului 20). Se pot trage însă, mai întâi, învățăminte: nevoia (morală, culturală în genere) înscrierii comportamentului uman în orizontul valorilor, al structurării acestora într-o tablă de valori aptă să ofere temeiul unor noi preferințe și idealuri, al situării într-o viață istoric autentică.

Nu în ultimul rând însă, legarea acestei regenerări morale de situarea în *adevăr*, care este mai mult decât o chestiune de cunoaștere. „În conștiință – sublinia Hegel – este un *pentru* altul, adică ea are în genere în ea determinarea momentului cunoașterii; în același timp, pentru conștiință acest altul nu este doar *pentru* ea, ci și în afara acestei relații, adică în sine: momentul *adevărului*. Deci, în ceea ce conștiința declară în interiorul ei ca fiind *însinele*, adică adevărul, avem criteriul pe care ea însăși îl stabilește pentru a măsura prin el cunoașterea sa”¹⁴.

De fapt, se produce aici o dedublare în conștiința de sine, prin care adevărul vine numai împreună cu efortul de a-l dobândi. „Nu adevărul, în a cărui stăpânire este sau intenționează să fie cineva, ci efortul intens pe care el l-a depus pentru a parveni dincolo de adevăr face valoarea omului. Căci nu prin posesie, ci prin cercetare asiduă a adevărului se dezvoltă forțele sale, singurele în care se află desăvârșirea sa crescândă”¹⁵.

Cu aceasta, accentul cade pe modul de a fi al

omului ca ființă istorică, a cărei structurare intențională (într-un orizont de cunoaștere și de situație) are loc în mod diferit, după contexte. De unde și nevoia de a situa adevărul în unitatea ființare-conștiință-adevăr, luate istoricește prin contextualizare, ceea ce ridică în primul plan problema comprehensiunii (a înțelegerii) și a „experienței de adevăr” (*Erfahrung von Wahrheit*). Căci „în științele spiritului se întâlnesc modalități de experiență în afara științei, cum, sunt experiența filosofiei, experiența artei și experiența istoriei însăși. Acestea sunt tipuri de experiență în care se anunță un adevăr ce nu poate fi verificat cu mijloacele metodice ale științei”¹⁶.

Cu acest „demers hermeneutic” intervin aspecte noi în cercetarea adevărului, îndeosebi în urma înțelegerii adevărului prin „ceea ce este «adevărat»” în orice tip de experiență.

Comprehensiunea (înțelegerea), concept central al hermeneuticii, se realizează într-un „orizont istoric” în unitatea dintre tradiție și ființa prezentului, într-o „situație istorică” și este solidară cu un „comportament productiv”, în co-prezență: *expresie, creație, interpretare*: *Comprehensiunea* – preciza Gadamer „nu este numai reproductivă, ci realizează permanent și un comportament productiv. Probabil că tocmai datorită acestui moment productiv din comprehensiune, nici nu ar fi corect să vorbim de un «a înțelege mai bine» (*Besser-Verstehen*)... Este de ajuns să spunem că se înțelege *alifel*, dacă în genere se înțelege”¹⁷.

Ceea ce mărește dificultatea ține de poziția limbajului, ai cărui termeni funcționează și ca formă de revelare a sensului (a ființei adevărului) și ca ascundere, în măsura în care orice revelare este delimitare. Aceasta din urmă își asociază, inevitabil, limitarea, întrucât (în discurs) cel care vorbește trebuie să se situeze într-un raport la adevăr, punând în prezență într-un limbaj (al său) o unitate *sui-generis* dintre *limbă* și *gândire*, prin forța lucrurilor acționând aici principiul formulat de W. von Humboldt: „Limba este organul formator al gândului”¹⁸.

În virtutea esenței sale, limba furnizează individului cadrul ce îi susține „ imaginea lumii” (Humboldt), este un mod de a «locui» în lume (Heidegger). „Lumea omului este lume – împreună cu alții”¹⁹, adică o „co-prezență interumană”.

În alți termeni, „ființarea în lume” se fundează în *limbă*, propunându-se în forma „convorbirii” (a dialogului) în orizontul unui *limbaj*, care, dincolo de faptul de a media comunicarea, creează și pericolul „pierderii ființei”, pierderii de sine și al unui blocaj de comunicare. Căci în jocul dintre cel care spune ceva și cel care ascultă, *cuvântul* devine deschidere și închidere în *același timp*, adică: dezvăluie și ascunde, se manifestă ca purtător de mesaj și ca mască, mediator și frână în «con-vorbire».

Și aceasta chiar prin ceea ce de-a lungul discursului nu este «spus», întrucât în enunț «adevăr» apare numai împreună cu ceea ce enunțul în cauză exclude. În acest sens, poate, și rostul aforismelor lui Nietzsche: „Fiecare cuvânt este o prejudecată”; „Același text îngăduie nenumărate interpretări: nu există explicare «corectă»”²⁰.

Fără a dezvolta aceste chestiuni ale comunicării (importante, cum vom vedea) menționăm încă o dificultate (un paradox): „dezvăluirea” unui „adevăr” se produce în sistemul de referință al celui care îl lansează în comunicare, dar

adevărată comprehensiune depinde de cel care «înțelege». Poate de aceea se și consideră că „nu există comunicare umană perfectă”²¹.

Nici nu e de mirare, întrucât fenomenul interpretării (ceea ce s-a numit „o artă a interpretării”) se confruntă cu o situație complexă: *discursul* este desemnat ca «traducere»: a «gândurilor» în cuvinte, a «faptelor» în nume, a «imaginilor» în semne.

Comunicarea *reală* are loc, de fapt, atunci când «ceva», spus de un vorbitor altuia, semnifică „ceva”. În limbaj kantian: cel care gândeste că nu-i necesar să-și lase examinat al său „*Führwahrhalten*” (considerarea a ceva ca adevărat) și altuia, «rațiunii străine» altfel limitată, și să încerce comunicarea cu ea, acela nu-și cunoaște propria condiționare”²².

4. Revenind la problematica situației spirituale în epoca noastră, în condițiile noastre, asociem totul cu orizontul și temporalitatea. Căci *problema* de bază este cea a prezentului și a adevărului acestui țesut din unitatea trecut-prezent-viitor, fixată prin conștiința de sine, care, spunea Hegel, „din aparența colorată a sensibilului dincoace și din noaptea goală a suprasensibilului, dincolo, ea pășește în ziua spirituală a prezentului”²³.

Prezentul, atât de solicitat în proiectele și teoriile filosofice, este, de fapt, actualitatea («acum») timpului și, prin situarea lui între ceea ce a trecut și ceea ce va să vină implică destule dificultăți de înțelegere. De aceasta depinde și conceperea timpului (în știință, în metafizică, în artă) după modul în care omul-individ căutător și creator reușește să dezlege enigma căreia Schopenhauer i-a dat o expresie exemplară: „pentru ce acest *acum-aici*, al său prezent – este acum prezent, și nu a fost deja demult astfel?”²⁴

Analiza fenomenologică a „conștiinței timpului” a pus în atenție timpul trăit în interacțiunea dintre „actualizare” (*Gegenwärtigung*), care survine prin percepție, și „reactualizare” (*Vergegenwärtigung*), care este *re-prezentare*, act care nu prezintă un obiect, ci „il reactualizează”, ca și cum acesta „s-ar prezenta în imagine, dar nu în modalitatea unei conștiințe a imaginii”²⁵.

Explicația (pe scurt) ar fi următoarea: primul prezentului survine (nu este dat) contextual, în forma „prezenței” în timp, și, ca timp privește „actualizarea”, nu prezentul ca atare (ca mod al timpului cosmic). În modalitatea „raportării la lume”, preciza Husserl, „*percepția* face să apară, ca prezent și ca realitate, o realitate actuală; *amintirea* ne pune în față o realitate ieșită din prezență ... nu ca actuală, totuși, ca realitate; *fanteziei* îi lipsește conștiința realității raportată la ceea ce este «imaginat»”²⁶.

Aceste explicații fenomenologice înlesnesc astfel o mai bună înțelegere a *prezentului* prin deosebirea între prezent ca «actual» și prezent ca «actualizat». Poziția prezentului este una de centrare, este calea omului de acces la temporalitate. Modurile timpului constituie o unitate în intrarea lor în prezență ca «timp».

Primatul prezentului privește «actualizarea», nu prezentul ca atare, ceea ce înlesnește situarea în context a *discursului* care este, de fapt, poziționare activă a unui „autor” în timp printr-un «acum» ce marchează intrarea în timp a celui care se poziționează, ceea ce înseamnă „ceva” mai mult decât o afirmare prin «spunere». Căci „poziționare” înseamnă înscriere în orizontul creației valorice, ceea ce dă valoare „clipei” (o formă a

lui «acum») celui care, poziționându-se în timp îi dă acesteia o semnificație, «dezvăluie» o înscrisere sub semnul valorilor.

5. Toate acestea înlesnesc înțelegerea unei forme a «experienței de adevăr» în care „ceea ce se transformă reține atenția mai mult decât ceea ce rămâne”: experiența istoriei. Aici demersul hermeneutic este menit să releve particularitățile și calea către adevăr. Ceea ce nu-i deloc ușor, întrucât „perspectivele oferite de experiența transformărilor istorice se află permanent în pericolul de a fi contorsionări vane, căci nesocotesc prezența ascunsă a ceea ce se perpetuează. Trăim, se pare, într-o continuă stare de surexcitare a conștiinței noastre istorice”²⁷.

De aici și dificultatea sesizării momentului dobândirii adevărului. Căci «prezența ascunsă» a «ceva» nu-i accesibilă oricum, ci numai unei viziuni interpretative și comprehensive asupra a ceea ce ființează istoricește, într-o *situație* dată, viziune menită să depășească cercul aflării într-o situație dintr-un alt orizont, anume: orizontul conștiinței istorice.

Aceasta vine însă la urmă, dacă nu, în unele perioade, prea târziu. Căci „această conștiință nu ține pasul cu viața istorică. Ea se reconstituie abia ulterior din urmele vieții salvate și prezintă de la o depărtare epigonă un tablou palid a ceea ce deja nu mai este viața noastră. Vine prea târziu. Ea nu mai poate înlocui conștiința valorică participată a contemporanilor. Îi lipsește nemijlocirea, entuziasmul coparticipării”²⁸.

De aici decurge nevoia de ceea ce s-a numit «istoria activă» prin care unitatea cu tradiția vine ca o prelungire a trăirii și a comprehensiunii istorice. Prin «istoria activă» învățăm să recunoaștem, în comprehensiune „conștiința istoric-activă”; care este, înainte de toate „conștiința situației”, într-o contextualizare determinată a lumilor prezente.

Poate că Hegel avea dreptate, îndemnând spre exemplul Grecilor, care „și-au făcut din lumea lor o patrie proprie”, „și-au făcut din tot ce-au avut și au fost, o istorie”; „însă ceea ce ne face să ne simțim la noi acasă atunci când e vorba de Greci este faptul că ei și-au făcut din lumea lor o patrie proprie; ne leagă de ei spiritul comun al autohtonității”²⁹.

Evident, nu e vorba de a deveni greci! Dar avem a învăța din istoria lor ce înseamnă să fii în stare să ai conștiința unei patrii și, implicit, a unei identități, și, mai ales, să ai încredere în puterea spiritului, să ai curajul adevărului. Să ne amintim aici și de îndemnul unui mare filosof contemporan, care a studiat cândva „criza existenței umane europene”; ajungând la o concluzie semnificativă: „Criza existenței umane europene are numai două căi de ieșire: sau declinul Europei în înstrăinare față de propriul sens rațional de viață, căderea în dușmănie față de spirit și în barbarie, sau renașterea Europei din spiritul filosofiei printr-un eroism al rațiunii”³⁰.

6. «Un eroism al rațiunii» mai încearcă, sperăm și vremea noastră, atât de bântuită de tot felul de crize, reductibile, în ultima analiză, la dezordine, la lipsa de orizont valoric, de ideal cultural bine determinat și susținut prin credința în puterea rațiunii. „Căci genul uman – spunea Fichte (într-un similar context al frământărilor și al căutărilor) – și-a orientat toate relațiile sale în funcție de libertate, pe care a situat-o ca scop al întregii vieți... Căci relațiile trebuie să fie orientate după rațiune este acum de resemnificat pe multiple planuri...”³¹.

În ceea ce ne privește, să ascultăm și sfatul unei mari personalități din istoria culturii noastre: „În străduința noastră teoretică hotărăște nu atât de unde purcedem, ci unde mergem, nu atât subiectul mijloc, cât obiectul scop. Puterea de creație a românismului își va revărsa binefacerile, nu prin tulburarea valorilor sau prin searbăda copiere a curentelor de aiurea ce întrețin confuzie, ci prin energică și lucidă realizare a bunurilor de tot felul, prin luminare până în adâncuri a rătăcirilor care pot fi foarte vechi ca și foarte noi”³².

Desigur, considerațiile de mai sus schițează o analiză a temei, nu vor să fie o radiografiere multilaterală a *situației* spirituale a timpului nostru. Pentru aceasta s-ar cere încă multe și diverse studii de psihologie socială, de antropologie filosofică, de sociologie și economie mondială, a căror înțelegere într-un demers (mai mult descriptiv decât analitic) teoretico-metodologic (de fapt, filosofic) ar necesita încă multe dezvoltări teoretice, împreună însă cu analize de situații concrete.

În speranța că aceste însemnări pot constitui un îndemn la abordarea (pe multiple și diverse planuri) acestei teme, ne consolăm cu un gând venit din înțelepciunea celor vechi: «Non omnia possumus omnes» (Vergiliu, *Bucolica*, VIII, 63: Nu toți le putem [face] pe toate).

Putem însă încerca să facem cum trebuie ce trebuie făcut în noua deschidere și interacțiune a culturilor lumii. Într-o lume aflată în căutarea unui sens al vieții este loc și pentru cei ce sunt și pentru cei ce vor veni de-acum înainte. Poate că „pericolul cel mare” (de care vorbea Husserl) nu e oboseala, ci blocajul comunicării și mai ales al deschiderii spre noi orizonturi de resemnificare a omului și a valorilor umane. Poate că „cea mai bună dintre lumile posibile” (Leibniz) ar fi aceea în care să se instituie înțelegere și comunicare! *Potius sero quom nunquam* (Titus Livius, *Ab urbe condita*: mai bine mai târziu decât niciodată).

Note

1 G.W.F. Hegel, *Cuvânt la deschiderea prelegerilor din Berlin, 22 octombrie 1818*, în: *Logica. Enciclopedia științelor filosofice* (București, Editura Academiei), 1962, p. 36.

2 *Idem*, *Fenomenologia Spiritului* (București, Editura Academiei), 1965, p. 11.

3 K. Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit (1931)*, Berlin (de Gruyter 1968), p. 23-24. „Conceptul de situație (se spune în alt context) ține de cel de orizont, de cercul de viziune ce include tot ceea ce este vizibil în funcție de un punct central. Aplicând aceasta la conștiința cugetătoare, vorbim atunci de îngustimea orizontului, de lărgirea lui posibilă, de deschiderea de noi orizonturi etc.” (H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen, Mohr, 1975, p. 286).

4 N. Hartmann, *Ethik* (Berlin, W. de Gruyter), 1935, p. 12-13. „Este neîndoielnic – se spune mai departe – că, pe lângă întreg egoismul natural, pe lângă teama omenească și falsa mândrie, există, înainte de toate, incapacitatea de «a vedea» moral ... Bogăția etosului omenesc se îmbolnăvește și moare datorită meschinăriei inculturii privirii etice, a privirilor acelorași oameni pentru același etos uman” (N. Hartmann, *Etica*. Introducere, în: *Vechea și noua ontologie și alte scrieri*, Editura Paideia, 1997, p., 135).

5 *Ibidem*, p. 136.

6 J.-P. Sartre, *L'Être et le Néant. Essai d'ontologie phénoménologique*, Paris, Gallimard, 1943, p. 46.

7 *Ibidem*, p. 87.

8 *Ibidem*, p. 88.

9 *Ibidem*, p. 89, 90. Condițiile de „rea-credință” permit să se înțeleagă mai bine ce ar trebuie să fie omul în ființa sa, căci „dacă omul este ceea ce este, reaua-credință devine imposibilă”; opusul ar fi astfel „buna-credință” (la bonne foi), prin care se încearcă „fuga de dezagregarea ființei proprii” (*Ibidem*, p. 98, 111).

10 M. Scheler, *Das Resentiment im Aufbau der Moralen*, Frankfurt a.M., V. Klostermann, 1978, p. 4, 5.

11 *Ibidem*, p. 15, 16.

12 *Ibidem*, p. 29.

13 N. Hartmann, *Ethik*, p. 341.

14 G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului* (ed. 1965), p. 55.

15 G.E. Lessing, *Über die Wahrheit (1778)*, în: *Ce este „Luminarea?” Teze, definiții și semnificații* (ediție, traducere, note și postfață de Alexandru Boboc), București, Editura Paideia, 2004, p. 48. Subliniind efortul căutării adevărului, Mircea Florian scria: „pot invoca un gând al lui Diderot: «mi se cere să caut adevărul, nu să-l gășesc»” (*Reconstrucție filosofică*, București, Casa Școalelor, 1944, 43).

16 H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, p. XVIII.

17 *Ibidem*, p. 280.

18 W. von Humboldt, *Einleitung zum Kawi-Werk*, în: *Schriften zur Sprache*, Stuttgart, Reclam, 1973, p. 45.

19 M. Heidegger, *Sein und Zeit* (12. Aufl.), Tübingen, 1972, p. 18. În: *Erläuterung zu Hölderlins Dichtung* (Frankfurt a.M.), 1963, p. 35: „numai acolo unde este limbă, acolo este lume”.

20 Fr. Nietzsche, *Die Nachgelassene Fragmente. Eine Auswahl*, Stuttgart, Reclam, 1996, p. 113, 116.

21 E. Tarasti, *Existential Semiotics*, Indiana Univ. Press, 2000, p. 6.

22 Imm. Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969, 612.

23 G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, p. 107.

24 A. Schopenhauer, *Lumea ca Voință și Reprezentare* (cartea IV, 5) (selecția textelor, traducere și note, postfață și bibliografie de Alexandru Boboc), cartea IV, 54, Editura Grinta, 2014, p. 77. Căci „forma vieții sau a realității este propriu-zis numai prezentul, așadar nici trecutul, nici prezentul, care sunt numai în concept, n-au altă existență decât în contextul cunoașterii”; „timpul se aseamănă unui curent irezistibil, iar prezentul, unei stânci de care se izbește fiecare val, dar nici unul nu o clinteste” (*Ibidem*, p. 76, 78).

25 E. Husserl, *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, în: *Husserliana*, Bd. X, Den Haag, M. Nijhoff, 1966, p. 41.

26 *Ibidem*, *Phantasie, Bildbewusstsein, Erinnerung. Zur Phänomenologie des anschaulichen Vergegenwärtigungen*, în: *Husserliana*, Bd. XVIII, 1980, p. 10.

27 H.-D. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, p. XIX-XX.

28 N. Hartmann, *Ethik*, p. 340.

29 G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, Vol. I, București, Editura Academiei, 1963, p. 138, 139.

30 E. Husserl, *Criza umanității europene și filosofia* (1935), București, Editura Paideia, 2003, p. 68.

31 Joh. G., Fichte, *Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters* (Berlin 1806), F. Meiner Verlag, Hamburg, 1978, p. 39. Accentul cade astfel pe rațiune, care „este legea de bază a vieții omenirii, ca și a întregii vieți spirituale ... fără acțiunea acestei legi - genul uman nu putea nicicum să ajungă la propria-i ființare” (*Ibidem*, p. 12).

32 M. Florian, *Reconstrucție filosofică*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 253-254.

Reflecții despre o nouă universitate

Andrei Marga

Este în pregătire o nouă reformă universitară în Statele Unite ale Americii. După ce a preluat și a făcut o sinteză nouă între tradiția colegiilor englezești și universitatea humboldtiană, America nu a conștientizat să aducă formule noi de universitate. Universitatea axată pe cercetare, universitatea antreprenorială, universitatea creativă sunt modelări care s-au răspândit în întreaga lume. Ce aduce nou reforma americană ce se pregătește, vom aborda cuprinzător în alt loc, spre a face loc întrebării simple: cum se poziționează România în acest context al schimbărilor majore?

Lucrând, împreună cu un grup de colegi, la proiectul Universității „Liviu Rebreanu” din Bistrița, a trebuit să ne punem această întrebare și să o dezlegăm ținând cont de starea de lucruri din România. Nu se pot transplanta ca atare soluții din altă parte, iar când se face transplantul rezultatele sunt îndoielnice. Trebuie învățat, firește, din experiențe mai bune, dar aceasta nu te dispensează, dacă vrei soluții responsabile, de a elabora răspunsuri proprii. Am mai argumentat această optică nu de mult (vezi Andrei Marga, *Anii innoirii. Reforma universității clujene*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2015; Andrei Marga, *Reforma modernă a educației*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2016), încât nu detaliez mai mult.

Răspunsurile celor care au lucrat la proiectul menționat vor fi publicate într-un volum distinct, care va reliefa până la capăt ceea ce este abordare nouă. Datorită obiceiului plagierii, din jurul nostru, unii colegi au socotit, pe drept, că publicarea întregului proiect ar trebui rezervată unui moment ulterior.

Nici atunci când proiectezi o nouă universitate nu poți să faci ruptura pe cât ai vrea cu ceea ce este, mai cu seamă că la noi tropismul este spre a privi cu suspiciune și a întâmpina cu răutăți eforturile de inovare și schimbare. Aduc însă în față felul în care s-a gândit și direcția în care s-a lucrat la solicitarea și cu susținerea autorităților locale din județul Bistrița-Năsăud și municipiul Bistrița, așa cum am abordat eu aceste lucruri. Alți colegi își vor exprima, la rândul lor, contribuții pe care vor să le facă publice.

Argumentele principale ale înființării Universității „Liviu Rebreanu” din Bistrița sunt multiple și obiective. Le redau întrucât ele sugerează optica abordării mele.

România actuală are multe universități, dar de calibre extrem de diferite, încât unele sunt socotite, pe bună dreptate, îndoielnice. Peste toate, așa cum arată lucrurile în ultimii ani, în țara noastră continuă o sesizabilă lipsă de rezultate în a scoate sistemul universitar existent dintr-o criză extinsă și profundă și o stagnare în idei consumate.

În acest sistem se petrec fenomene grave, semnalate opiniei cetățenilor și devenite de largă notorietate, precum: neputința de a întreține cu idei și proiecte specializate o politică a dezvoltării durabile a țării; comercializarea fără precedent de lucrări de diplomă și de doctorat și extinderea plagiatului; scăderea, semnalată de tot mai numeroși angajatori, a calității absolvenților; reducerea valorii vârfurilor profesionale ca urmare a eronatei

înțelegerii a specializărilor și criteriilor birocratice și arbitrare de evaluare; nepotism pe scară fără precedent în istoria modernă a țării; emigrarea crescândă a absolvenților valoroși de liceu, în căutarea unor șanse mai bune de studiu; stagnarea inovației universitare la un nivel redus; mimarea adaptării la lumea actuală; izolarea în raport cu tendințele internaționale; nemulțumirile sporite ale populației cu privire la starea universităților.

Manifestările multor absolvenți de universități principale în calitate de responsabili la nivelul țării, lipsa de răspundere și ineficiența acestora denotă lacune grave de pregătire, de comportament, de educație și de caracter. Unii încalcă legea chiar dacă răspund de aplicarea ei, alții nu pot scoate din neajunsuri sectoarele pe care le conduc, alții nu au decât ideile comune, unii nu pot concepe legi ale domeniului, alții nu știu să facă reformele la care s-au angajat

Nu se întrevide nici o șansă de a scoate universitățile românești din criza actuală, care contribuie la prelungirea sărăciei și a dificultăților vieții din țară. Dacă suntem realiști, atunci nu putem să nu observăm că în ultimii cinci ani nu s-a propus, de către responsabili universitari, nici o soluție nouă la neajunsurile tot mai evidente. La o examinare lucidă, în raport cu situația ce s-a creat și cu nevoile României, soluțiile în curs și deciziile responsabililor gestionează, dar nu inovează destul, izolează universitățile, dar nu pot declanșa curente culturale în societate, consolidează un mandarinat, dar nu generează creațiile de care este nevoie. În acest context, singura soluție viabilă ce rămâne realistă este crearea unor universități pe baze sănătoase și profilarea cât mai multora dintre cele existente în raport cu asemenea baze.

Orașul Bistrița este adecvat din toate punctele de vedere – istoric, economic, logistic, cultural, al relevanței – pentru a lua inițiativa înființării Universității „Liviu Rebreanu” din multe rațiuni. Evoc câteva dintre acestea.

Bistrița dispune la această oră de unități de învățământ superior autorizate și acreditate legal. În 1997, în cadrul unei acțiuni de extindere a învățământului superior de bună calitate și de întâmpinare a nevoilor de dezvoltare ale regiunilor țării, s-a creat Colegiul Universitar din Bistrița, ca parte a Universității Babeș-Bolyai. Perspectiva enunțată atunci, cum atestă documentele timpului, era ca aceste colegii să devină, în funcție de performanța lor, de sine stătătoare și să nu fie o povară pentru universitățile din care fac parte în mod provizoriu. După câțiva ani s-a înființat Colegiul Universitar Năsăud, unitățile Universității Tehnice din Cluj-Napoca au înființat unități care au sprijinit dezvoltarea industrială a Bistriței. Legea educației (2011) a redenumit toate „colegiile universitare” în mod impropriu „extensiuni” și le-a redus reliefurile.

Aceste unități aflate la Bistrița ar putea fi reasamblate, împreună cu noi unități, într-o Universitate. Dar, așa cum s-a precizat de la bun început, înființarea Universității „Liviu Rebreanu” ar fi facilitată de reamplasare, dar nu este dependentă de reamplasarea acestor Extensii. Specializările ce ar

urma să consacre o nouă universitate nu includ ceea ce este acum în Extensii deoarece este depășit de nevoile regiunii și ale României și consumat sub toate aspectele. Universitatea „Liviu Rebreanu” nu cultivă specializări ca scop în sine. Orice instituție universitară trebuie să se primească radical din când în când.

Bistrița poate reuni un corp didactic de start ce poate fi consolidat cu numeroși profesori efectiv de vârf din țară și din afara țării, care ar contribui la asigurarea demarării unei noi universități, satisfăcând la un nivel profesional înalt cerințele legale. Se poate prezenta, deja la ora de față, o listă cu profesori care se încadrează în criteriile legale de valoare profesională, productivitate științifică și vârstă și care doresc să lucreze la Bistrița. Urmează, desigur, ca, în continuare, să se desfășoare selecția corpului didactic conform prevederilor legale, dar ferind instituția de compromiturile grave care afectează din nou multe universități din țara noastră.

Bistrița dispune de fundalul cultural și științific datorat unei tradiții relevante. În fond, este județul din care s-au ridicat Andrei Mureșanu, George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Iuliu Hossu, Nicolae Bălan, Grigore C. Moisil, Tudor Drăganu și numeroase alte vârfuri în cultura națională. Dintre județe, județul din jurul municipiului Bistrița a dat, proporțional, cei mai mulți intelectuali cu adevărat de vârf în istoria țării. Bistrița nu este deloc, sub orice aspect care contează drept premisă a unei universități, sub nivelul multora dintre orașele universitare actuale din România.

Bistrița dispune de fondul de carte (bibliotecă și arhive), de infrastructura didactică, de infrastructura de practică, de bazele sportive și de restul componentelor indispensabile unei universități. Bistrița dispune de o industrie dinamică, legată de ramuri inovative, de o agricultură plină de posibilități, de interacțiuni dezvoltate cu lumea, care cer personal calificat la nivel universitar. Județul dispune de o rețea de licee de bună factură, ai căror absolvenți ar putea avea șanse în plus la o asemenea universitate. Bistrița este atrăgătoare pentru cooperări internaționale prin tradiție, prin personalități care pot fi implicate și potențial de dezvoltare academică. Așa cum arată lucrurile în clipa de față, se poate asigura, de la început, sprijinul unor autorități universitare din SUA, Italia, Franța, Germania pentru a organiza Universitatea din Bistrița.

Municipiul Bistrița și județul Bistrița Năsăud înregistrează o dezvoltare intensă și cuprinzătoare – industrial, în agricultură și valorificarea produselor agricole, zootehnie, silvicultură, educație, cultură, sănătate și sport – care este competitivă și de natură să facă posibilă crearea unui nou nivel al studiilor și pregătirii personalului specializat de care este nevoie – cel al Universității „Liviu Rebreanu” din Bistrița. La orice analiză lucidă, este limpede că profilarea mai departe și competitivitatea municipiului și zonei, în spațiul național și european, reclamă înființarea acestei instituții.

Desigur, însă, că mai mult decât argumentele înființării contează proiectul. Universitatea „Liviu Rebreanu” prezintă și pune în aplicare o listă de specializări în cea mai mare măsură nouă în raport cu cele existente, care corespunde nevoilor de dezvoltare tehnologică, economică și social-culturală a județului, regiunii și țării. Universitatea din Bistrița înnoiește semnificativ specializările existente în România și contribuie la a înlătura balastul în materie de specializări, care s-a adunat în universitățile din țară în cursul anilor.

Ce aduce efectiv nou Universitatea „Liviu Rebreanu” din Bistrița în raport cu cele existente în țară? Este vorba de cel puțin cinci realizări ce se regăsesc în programele didactice, de cercetare și în rețeaua de interacțiuni cu mediul înconjurător economic, social, administrativ și cultura. Anume: a) o listă a specializărilor adusă la zi în raport cu nevoile dezvoltării regionale și naționale; b) selecția meritocratică a personalului didactic și nedidactic; c) organizări și management de ultimă oră; d) un profil universitar nou și orientat spre cercetare, inovație și creație; e) punerea în mișcare la un nivel nou a energiilor și talentelor din regiune și din țară.

Odată cu înființarea Universității „Liviu Rebreanu” din Bistrița nu este vorba de o universitate care să imite ceea ce fac universitățile existente, ci de o universitate care să fie o veritabilă locomotivă a dezvoltării regionale și naționale. Specializările ce se organizează de Universitatea din Bistrița vor fi în mare măsură noi, spre a satisface nevoile de pregătire resimțite în cursul dezvoltării și a contribui la scoaterea din criză a învățământului superior din țară. Și din acest punct de vedere este vorba de o universitate care să fie înainte de toate utilă în raport cu nevoile de dezvoltare ale regiunii și ale țării. Un fapt este limpede pentru orice analist lucid: dacă economia, administrația, cultura din Bistrița-Năsăud vor să fie susținute cu personal propriu-zis calificat, este nevoie nu doar de „extensiuni”, care funcționează în România de astăzi până și la sate, ci de o Universitate la Bistrița.

Finanțarea Universității „Liviu Rebreanu” din Bistrița urmează să se realizeze în condițiile sistemului de finanțare a universităților de stat aflat în vigoare, în care se și realizează. Având în vedere schimbările ce au loc în Uniunea Europeană în materie de finanțare a universităților, Universitatea din Bistrița va putea introduce soluții de finanțare mai eficiente și mai favorabile unei instituții de performanță.

Facultățile și specializările cu care debutează Universitatea Liviu Rebreanu din Bistrița țin cont de condițiile înființării. Ulterior, Senatul, Rectoratul și corpul academic vor lua decizii conform legii. Pentru susținerea cercetării științifice din centrul Bistrița se înființează trei Institute în profilul internațional al R&D – Cercetare și Dezvoltare.

Facultățile și specializările de pornire (din motivele arătate, lista completă a specializărilor se pune în discuția publică la ora încheierii Dosarului

de autorizare și aprobare) sunt următoarele: Facultatea de Turism, Economie și Administrație, cu specializările Antreprenariat; Turism și ospitalitate; Economie și finanțe; Economie și limbă germană; Economie și limbă chineză; Economie și limba italiană, etc. Facultatea de Științe Tehnice și Agricultură, cu specializările Construcția de mașini; Ingineria materialelor; Ingineria comunicațiilor; Eco-Dezvoltare; Agricultură; Pomicultură și Viticultură, etc. Facultatea de Educație, Cultură și Sport cu specializările Antropologie și rezolvări de conflicte; Limbi moderne și cooperări internaționale; Studii românești și management cultural; Sport, etc.

Institutele de cercetare în *profilul R&D* ce se înființează la Bistrița sunt: Institutul de Dezvoltare Durabilă; Institutul de Valorificare a Moștenirii și Management Cultural; Institutul de Cercetare a Competitivității.

Oriunde s-au înființat universități, autoritățile locale au avut rolul crucial și au luptat cu orice dificultate. Universitatea „Liviu Rebreanu” se înființează la inițiativa autorităților locale, pe baza unui sprijin din partea comunităților economică, financiară, culturală din Bistrița Năsăud. Numai autoritățile locale pot aloca baza materială a operării Universității din Bistrița. Numai autoritățile locale pot asigura suportul instituțional al unei universități publice.

În România se argumentează acum, inclusiv la nivelul unor universități existente și la cel al unor autorități centrale, că sunt prea multe universități. Într-adevăr, sunt prea multe într-unul și același centru, dar nu sunt prea multe în teritoriu. Sunt prea multe care se imită una pe alta, încât creativitatea este slabă. Sunt prea multe care cultivă specializări de dragul unor persoane, dar nu pot susține economia, industria și cultura locală. Sunt prea multe, căci performanțele lor sunt de fapt modeste. Universitatea „Liviu Rebreanu” din Bistrița este o inițiativă salutară care dovedește că universitățile nu sunt nici povară, nici lux, nici oaze de refugiu, ci locomotive ale dezvoltării – ceea ce este esențial.

Așa cum Primarul Municipiului Bistrița a precizat și în declarația de presă din 13 iunie 2017, autoritățile locale au luat inițiativa înființării Universității „Liviu Rebreanu” la Bistrița. S-a constituit Grupul de inițiativă și proiectare în forma unui grup deschis, la care poate adera orice cetățean care dorește să contribuie la proiect și implementare. Rezoluțiile Grupului s-au adoptat cu participarea autorităților locale.

Optiunile și rezoluțiile fiind publice, pe măsură ce elaborarea proiectului a înaintat, a început discuția publică. Covârșitoarea majoritate a celor care s-au exprimat salută inițiativa și proiectul. S-a creat un curent de susținere de către personalități din țară și din străinătate, cu sau fără origini bistrițene.

Este de așteptat să fie diferite opinii. Orice opinie, oricare ar fi, dacă este de bună credință și contribuie la un pas înainte, este de salutat. Întrucât suspiciunile și zvonurile nefondate întrec, din păcate, ca de obicei, discuția serioasă, este de precizat că nici unul dintre cei care și-au asumat răspunderi în elaborarea proiectului nu și-a exprimat dorința să ocupe posturi și funcții. Fiecare dintre responsabilii proiectului are invitații de predare la numeroase universități din țară și din afară și oferte de a fi rector, decan, director sau orice. Nu totul pe lume se face pentru funcții, posturi, bani! Grupul de inițiativă și proiectare nu face nicidecum vreo selecție pentru posturi sau funcții. Competența oricărui om se cuvine fructificată. Ocuparea de posturi și funcții nu se va face decât meritocratic, în conformitate cu prevederile legale.

Nimeni nu poate lua dreptul unui municipiu și al unui județ de a iniția proiecte potrivite pentru propria dezvoltare. Universitatea „Liviu Rebreanu” poate ridica în timp scurt nivelul tehnologic, economic, administrativ și cultural al întregii regiuni.

Nimeni nu are monopolul calității universitare. Universitatea „Liviu Rebreanu” din Bistrița oferă, în cadrul legal existent, un proiect salutar în actuala criză a universităților din România. Față de tentația care există, din păcate, la unele universități publice din țara noastră, de a recurge la rigiditate administrativă pentru a apăra soluții ce nu dau rezultate, Universitatea „Liviu Rebreanu” vine cu idei noi, voință de cooperare și deschidere spre societate și solicită examinarea proiectelor prin prisma valorii, nu doar a criteriilor administrative.

Universitatea „Liviu Rebreanu” din Bistrița onorează, prin numele patronului cultural ales, unul dintre cei mai iluștri creatori din cultura română, care a dobândit notorietate internațională prin validarea universală a operei sale. Înființarea ei depinde acum de angajamentul autorităților locale și de înțelegerea nevoii de inițiativă noi și profund utile din partea autorităților naționale.

Martin R. Baeyens

Beijing 2008/1 (2008) artă digitală, 42 x 59,5 cm

Ioan Lupaș: un vajnic bărbat din anturajul episcopului Nicolae Ivan

†ANDREI

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

După Marea Unire a venit la Cluj un om providențial: Episcopul Nicolae Ivan. El a reînțemeiat Eparhia, a ctitorit Catedrala, a înființat Școala de Teologie, a fondat revista *Renașterea*, a întemeiat tipografia și s-a implicat cu râvnă în viața spirituală și culturală a orașului.

Lucrurile acestea nu le putea face singur, ci, cu intuiția de manager absolut, s-a înconjurat de o pleiadă de bărbați cu mare greutate. Unii dintre ei făceau parte și din Adunarea Eparhială. Astfel îi putem aminti pe Dr. Sextil Pușcariu, Gheorghe Bogdan-Duică, Dr. Silviu Dragomir, Dr. Ioan Lupaș, Alexandru Lapedatu, Octavian Goga, Dr. Victor Stanciu, Dr. Ioan Goia, Dr. Emil Țeposu și alții.

De data aceasta ne oprim în mod special la Părintele Academician Ioan Lupaș, de la a cărui trecere în eternitate se împlinesc pe 3 iulie 50 de ani. Personalitatea lui a fost una de excepție. În bătăliile pentru afirmarea elementului românesc în mediul universitar clujean și a biruinței ortodoxiei a fost mereu pe baricade.

Când Părintele Ioan Lupaș împlinea 60 de ani, Mitropolitul Nicolae Bălan îl omagia astfel: *La sărbătorirea și omagierea Părintelui Ioan Lupaș, pentru impunătoarea operă realizată de P.C. Sa pe terenul studiilor istorice, ca și pentru bogata și însuflețită activitate desfășurată în slujba Neamului, Biserica Noastră este cea dintâi îndatorată să participe cu flori de recunoștință și cu cuvinte de laudă. Preocupările de istorie ale Părintelui Ioan Lupaș au fost îndreptate, cele mai multe, spre trecut și vredniciile Bisericii, iar spiritul de care e străbătută toată opera și activitatea P.C. Sale este profund creștin¹.*

Părintele Academician Ioan Lupaș s-a născut la 9 august 1880 în Săliște, din părinții Toma și Marina. Școala primară o face în sat, gimnaziul în Sibiu, fiind nevoit în clasa a VIII-a să plece la Gimnaziul românesc „Andrei Șaguna” din Brașov, pentru că intrase în conflict cu șovinul profesor de istorie Tompa Arpád. Același lucru l-a făcut și bunul său prieten Octavian Goga. Va avea aici o seamă de profesori distinși, dintre care amintim: Virgil Onițiu, Vasile Goldiș, Iosif Blaga și alții².

Primul între absolvenți, pleacă dimpreună cu Octavian Goga, beneficiind de o bursă „Gojdu”, la Budapesta și urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie între anii 1900-1904. Își încununează cursurile cu titlul de doctor cu teza „Biserica ortodoxă română din Transilvania și unirea religioasă în cursul veacului al XVIII-lea”. Teza a fost scrisă în limba maghiară.

Încă din timpul studenției va publica la *Tribuna și Telegraful Român*, fiind o voce care afirma credința ortodoxă și cultura română. După studiile de la Budapesta va merge, dimpreună cu Octavian Goga, la Universitatea din Berlin, avându-l profesor pe Adolf Harnack. În compania aceluiași coleg, în anul 1905, face o călătorie în Italia³.

Întors acasă, este numit profesor de Istorie Bisericească la Institutul teologic-pedagogic

„Andreian” din Sibiu. Cum exigențele institutului cereau ca dascălii să aibă studii teologice, le va face tocmai la institutul unde funcționa. Profesorul Ioan Lupaș s-a implicat în toate demersurile culturale și naționale ale românilor și, drept urmare, a fost închis trei luni la Seghedin.

Datorită sentimentelor sale prea românești, Mitropolitul Ioan Mețianu va fi nevoit să-l scoată de la catedră și să-l hirotonească preot pentru Săliște, unde ajunge protopop. Misiunea lui era de înaltă ținută. Va scrie mult și de calitate. Prietenul său Onisifor Ghibu va sublinia faptul că *Protopopul Ioan Lupaș a dat viață, în condiții în adevăr superioare amvonului, care are așa de puțini slujitori pricepuți la noi. Predicile lui, la fel de atrăgătoare și de instructive pentru țărani ca și pentru intelectuali, fac parte din cea mai bună literatură omiletică românească... Și ca duhovnic, și ca slujitor la altar, Lupaș a pus în uimire pe cei care l-au privit la început cu scepticism⁴.*

La 29 mai 1914 este ales membru al Academiei Române. După ce România a intrat în război, autoritățile maghiare l-au închis la Șopron, iar la intervenția specială a mitropolitului Vasile Mangra i se fixează domiciliu obligatoriu la Budapesta. Se întoarce la păstoriții săi de Bunavestire a anului 1917. În 1918 îi apare la Sibiu „Istoria bisericească a românilor ardeleni”, retipărită la Cluj de Doru Radosav în 1995.

A fost participant activ al pregătirilor Marii Uniri din 1918 și a făcut parte din organismele

importante de atunci, ajungând în Parlamentul României Mari și-n Guvern, la portofoliul Sănătății, iar apoi ministru al Cultelor și Artelor, în cabinetul condus de Octavian Goga.

Capitolul cel mai important al vieții sale este cel de la Cluj, pentru că, în toamna anului 1919, ajunge profesor de istorie la noua Universitate. Fiind o somitate, deschide noi căi în cercetarea istorică, iar împreună cu Alexandru Lapedatu înființează „Institutul de Istorie din Cluj”. Are ucenici vestiți precum David Prodan, Ștefan Pascu, Ioan Moga, Aurel Decei, Mihail Dan, Francisc Pall, Dimitrie Braharu, fiica sa Marina Lupaș-Vlasiu și alții.

Academicianul Ioan Lupaș și-a adus contribuția la reînființarea Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, ajutându-l pe Nicolae Ivan în tumultoasa sa strădanie de a pune pe picioare o instituție esențială pentru viața spirituală din Transilvania. Nicolae Ivan îi fusese la Sibiu profesor de religie și, când s-a pus problema alegerii de episcop la Cluj, a optat pentru acesta. A predat apoi și în Academia Teologică înființată aici, pe lângă cursurile ținute la universitate.

A rămas tot timpul un apropiat și sfetnic bun al Episcopului Nicolae Ivan. Și pe când se găsea împreună cu soția sa Ana într-o stațiune din Cehia, Karlsbad, ținea legătura cu Vlădica, și-ntr-o scrisoare își exprima părerea referitor la întrunirea Ligii Antirevizioniste: *cred că nu ar fi nicidecum a se discuta în ședință plenară proiectul unei manifestațiuni impunătoare la început de August, mai ales că din partea comitetului central am primit sugestiunea de amânare pe septembrie. S-ar da numai prilej presei minoritare de a-și înmulți propaganda revizionistă⁵.* Așadar sfat înțelept și dovadă de echilibru.

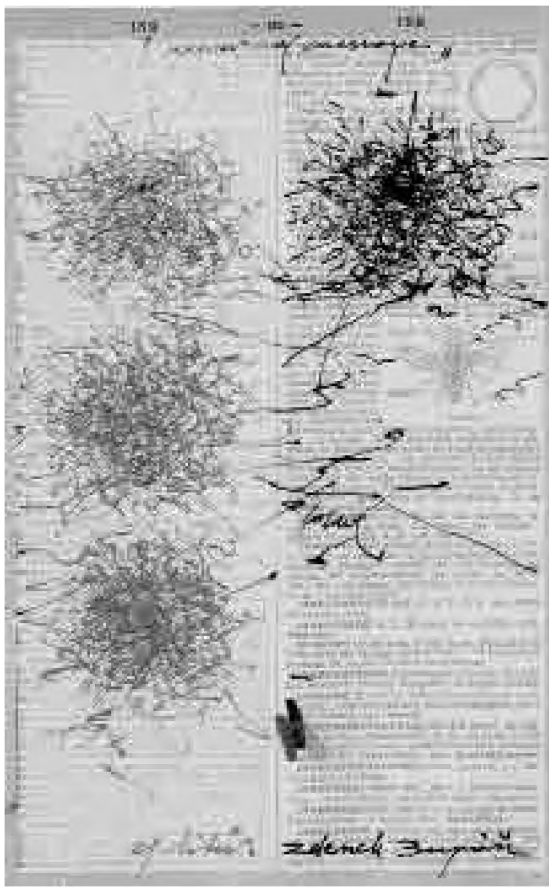
L-a pasionat în mod absolut istoria Bisericii noastre și, dorind s-o facă înțeleasă de către tineri, în prefața de la „Istoria Bisericească a românilor ardeleni”, își destăinuie această intenție: *Spre a face accesibilă cartea aceasta și elevilor, cari cercetează cursurile superioare ale școlilor secundare, am căutat să îmbrac ceea ce era de spus, în haina unui stil simplu și ușor de înțeles⁶.*

După instalarea comunismului a fost închis la Sighet. Pe luptătorul pentru Marea Unire, pe care l-au întemnițat și maghiarii, acum l-au închis românii alături de Gheorghe Brătianu, Silviu Dragomir, Ștefan Meteș și alții. Ultimii ani și i-a petrecut la Sibiu și la București, trecând la Domnul pe 3 iulie 1967 și fiind înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica.

Rămâne pentru noi chipul unui luptător dărz pentru apărarea Bisericii Ortodoxe Române și a Neamului Românesc. Într-o lume în care acestor valori nu li se acordă atenția cuvenită este un semnal de alarmă, mai ales că la anul vom sărbători 100 de ani de la Marea Unire.

Note

- 1 Nicolae Bălan, *Un istoriograf creștin*, în „Omagiul lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani”, august 1940, București, 1943, p. 47.
- 2 Cf. Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 370.
- 3 *Ibidem*.
- 4 *Ibidem*, p. 372.
- 5 *Episcopul Nicolae Ivan*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2015, p. 403.
- 6 Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p.24.

Martin R. Baeyens Ex libris Zdenek Bugan (2016)
C.G.D. +S1/6, 15,3 x 9,5 cm

Kazimiera Iłakowiczówna sau despre dragostea poetei poloneze pentru poporul român, pentru Eminescu și Blaga

Nicolae Mareș

Eminescu este încercat de gândul Morții, dar și de speranța reîntegrării în Natura-Mamă. Așteaptă această întoarcere în Cosmos ca pe o beatitudine finală.
Mircea Eliade

Traducerile Kazimierei Iłakowiczówna (1888-1983)¹ din creația eminesciană au însemnat, după transpunerile efectuate de Emil Zegadłowicz, în anii 1932-1933 și de Ryszard Dobrowolski, în anii '60, o nouă etapă în transpunerea operei marelui romantic român în Polonia. Era pentru prima dată când un poet de anvergura creatoarei din Poznan, cu un loc bine definit în literatura țării sale, de data aceasta bună cunosătoare a limbii române, pe care o vorbea fluent, să îl traducă și să îl răspândească în țara lui Mickiewicz, Słowacki și Norwid pe Eminescul nostru, romanticul cu preocupări largi despre istoria Poloniei²

Marele merit al traducătoarei a fost că a acționat intens într-o perioadă în care presa culturală din țara natală apărea în tiraje de sute de mii de exemplare, iar Iłakowiczówna a apelat din plin la mijloacele respective de comunicare, precum și la radio și televiziune – ceva mai târziu – întru cunoașterea în masă a poeziei clasice și contemporane românești, cât și a liricii populare. Autoarea florilegiului *Zborul lui Icar* (a debutat cu volumul respectiv în 1912), a și declarat că *de poezia populară românească este fascinată*. Era pentru prima dată când un poet de talia și de factura autoarei se apleca constant asupra literaturii române, ca semn de recunoștință pentru ospitalitatea cordială acordată de români, timp de peste opt ani, în perioada cea

mai grea din viața sa și din istoria generației sale (1939-1948)³, pentru modul în care personal a fost înconjurată de aceștia în vremuri de restriște. O făcea cu prețul unor traduceri de mare calitate - unele impecabile - cu dragoste și afecțiunea fraternă. N-a uitat niciodată de șansa acordată ei de români, de a munci și de-a trăi pe meleaguri românești, la Cluj, considerând că acesta a fost un privilegiu pentru fostul diplomat pe care soarta crudă l-a adus aici, la alegerea ei, în septembrie 1939.

Poeta se trăgea dintr-o familie lituaniană, ca mulți dintre confracții ei poeți, de la Mickiewicz la Miłosz, cu rădăcini directe ce duceau la buculul său, unul dintre membrii organizației *Filomaty*, din care a făcut parte însuși autorul epopeii *Pan Tadeusz*, Adam Mickiewicz. S-a bucurat de o instrucție solidă, dobândită în Anglia, la Petersburg și la Cracovia. De tânără a cunoscut „durerile vieții”, cunoscut fiind că în timpul primului război mondial a slujit în armata rusă, ca infirmieră, (Varșovia se afla sub imperiul țarist de la 1795), ca apoi să se remarce și în viața publică, în calitate de diplomat, inclusiv ca secretar personal al celui care a redat Poloniei independența de stat și demnitatea de odinioară în lume, mareșalul Józef Piłsudski.

Kazimiera Iłakowiczówna a avut șansa să cunoască România, pentru prima dată în anii 1937 și în 1938, delegată fiind de Ministerul Afacerilor Externe de la Varșovia de-a prezenta în lume Polonia și personalitatea liderului polonez (decedat în mai 1936), cel pe care l-a slujit cu devoțiune exemplară. În țara noastră prezentările le-a făcut de la Cernăuți la Cluj și Timișoara, respectiv la Galați, București și

Kazimiera Iłakowiczówna

Petroșani în fața unei audiențe selecte, care n-a uitat-o cât a trăit. În timpul celor două voiaje s-au pus bazele dragostei și prețuirii pe care le-a căpătat față de România. Meleagurile carpatine au devenit un „deliciu” pentru sufletul ei nobil. „Trăirile românești” le-a înfățișat în scrieri de mare sensibilitate, care ne-ar putea interesa din multe puncte de vedere, personal considerându-le pagini antologice despre ființa și cultura românească. Impresiile legate de manifestările poporului român în cele mai diferite ipostaze, Iłakowiczówna nu le-a păstrat doar pentru sine sau pentru studii ulterioare, și nici nu le-a lăsat să lăncezească în sertare sau prin jurnale intime, niciodată publicate, ci le-a răspândit cu mult sârg în presa poloneză, din dorința ca o bună parte dintre compatrioții ei să cunoască valențele creatoare de care dispunea România, aliată cu Polonia din martie 1921, în luptă împotriva bolșevismului⁴. România și Polonia și-au întins atunci cu multă cordialitate brațele. Un dirijor neîntrecut a fost în acel timp, Nicolae Iorga – prin Neamul Românesc și Timpul lui Gafencu - toată elita românească, românii toți, de la vlădică la opincă.⁵

Știa bine Iłakowiczówna că țara și poporul român l-au primit de patru ori cu mare căldură pe fostul conducător al Poloniei renăscute; știa că de la cel mai înalt nivel, Coroana României aprecia personalitatea complexă și dărză a Mareșalului; a conferențiat diploma în cele mai mari orașe, în calitate de scriitor și de femeie care l-a cunoscut îndeaproape pe Piłsudski, ca și Regina Maria a României, care l-a descris în jurnalele sale în cele mai frumoase culori.

Enumerarea - fie și numai a titlurilor acestor însemnări/reportaje - elaborate la fața locului de scriitoare ar fi suficientă pentru a ne convinge că nu a trecut indiferentă pe lângă ceea ce întâlnește și remarcă în România la sfârșitul anilor interbelici. Republicarea acelor materiale cât și o lectură proaspătă a textelor pe care le vom aminti mai jos ar fi extrem de instructivă și azi nu numai din punctul de vedere cultural și scriitoricesc, dar și istoric, politic și

Ordinul Coroana României în grad de Comandor oferit scriitoare poloneze în perioada interbelică. Efortul postbelic al ei și altor zeci de scriitori polonezi n-a mai fost răsplătit.

sociologic, ajutându-ne să identificăm transformările petrecute în societatea românească după opt decenii (în bine sau în rău), și dacă mai este ceva viabil din ceea ce odinioară a atras-o pe vizitatoare ca un magnet. Ar putea fi un prilej fericit de a ne raporta la una din perioadele cele mai mai dramatice și tulburi care a urmat - atât pentru polonezi dar și pentru români - așadar cu cei cu care poeta a trăit alături și după Diktatul de la Viena din 1940. Ea avea să remarce cu multă dragoste și afecțiune persoanele care au ocrotit-o, iar cu o anumită obidă a subliniat că ungurii au uitat de ea în acele momente, au șteres cu buretele faptul că au curtat-o insistent în prealabil, cu scopul de traduce din literatura lor, fără a-i sări în ajutor de data aceasta, după ce aceștia au ocupat o parte din Transilvania, săvârșind atâtea crime. Poeta n-a uitat niciodată că oamenii simpli sau intelectualii de vază au înconjurat-o ca pe o rudă apropiată. Sunt mărturii de răspândit și azi în lumea întreagă. Iată titlurile acestor scrieri: *W Rumunii /În România/(1937)*, *Rumuńskie róże „Trandafirii românești”, (1937)*, *Ostatnio w Rumunii „Recent în România” (1937)*, *Jaka jest Rumunia „Imaginea României” (1937)*, *Rumunia kamienna „România sculptată în piatră” (1938)*, *Naszym rumuńskim siostróm „Surorilor noastre române” (1938)* etc⁶. Iată sufletul ei în câteva citate din reportajele de o rară sensibilitate, enumerate mai sus:

„...În România nu trebuie să depui efort să te acomodezi. Pe străin îl poartă valul omenesc viu, unduios, sensibil, plin de grijă, de o rară delicatețe, un val față de care efortul personal devine inutil. ... I se economisește oaspetelui fiecare clipă de stânjenală, fiecare ciocnire brutală cu necunoscutul /.../ în conversații nu există întreruperi sau momente de tensiune, discuția curge ușor, fără șabloane..Există în discursurile românești un conținut și o arhitectură a căror unitate și curgere impecabilă îl poartă pe ascultător ca ritmul unui dans, ori al unui marș”.

Poeta poloneză reține că în România: „totul pare a se perinda în cadrul unei frumuseți veșnice, care e moștenită din ancestral, neștirbită de la o generație la alta și care se manifestă în orice clipă, în chipul cel mai firesc, fără constrângere, fără a se întoarce spre sine.”

„În grupuri frumoase și demne ies românele din biserică înveșmântate în portul lor național de sărbătoare, și tot în frumusețe o bătrână țărăncă, la târg stă dusă pe gânduri, aplecată asupra fructelor și brânzeturilor proaspăt aduse din sat. /.../Frumoase sunt femeile în România! /Armonia rasei atinge, prin ele, expresia cea mai înaltă”.

Remarcă aceste lucruri o Doamnă de mare sensibilitate, o Poetă, un diplomat umblat mult prin lume. Nu excludem că unele aprecieri favorabile să le fi auzit, ca secretară personală, și din gura superiorului ei, ctitorului Poloniei moderne, Mareșalul Piłsudski⁷. La rândul lui acesta a fost atât de îndrăgostit de România încât a vizitat-o în zece ani de patru ori. Nicăieri în lume n-a făcut șeful statului polonez atâtea vizite. Una dintre acestea a durat șase săptămâni (1928). A străbătut mareșalul țara întreagă „la pas”. Printre polonezi, poate numai Papa Ioan Paul al II-lea a mai vorbit atât de frumos și de înțelept despre România, în vizita efectuată în mai 1999, folosind epitetul „Grădina Maicii Domnului”, cu referiri la spiritualitatea românească, la cultura și istoria ei, ca *punte de legă-*

tură între Orient și Occident.

La izbucnirea războiului, în septembrie 1939 se putea îndrepta Kazimira Hłakowiczówna oriunde în această lume, mai ales că refugiata era speriată peste măsură. Îi cunoștea pe ruși ca nimeni altcineva. Dar a ales România și a hotărât să rămână aici și să nu mai continue bejania. Avea în buzunar un pașaport diplomatic și cunoștințe pretutindeni în lume. A ales Clujul. Putea lua drumul Franței sau al Albionului, ca zecile de mii de conaționali. A preferat să rămână în Ardeal, în ciuda faptului că și aici - ca oriunde în acele vremuri - tot ceea ce se petrecea în lume și mai ales înstrăinarea o rodea. A rămas pe Someș, la Cluj, în casa ospitalieră a guvernatorului transilvan, profesorul universitar, Coriolan Tătaru, să-i învețe pe copiii acestuia și pe ai vecinilor săi limbi străine, mulțumită că astfel va putea să-și câștige onest pâinea cea de toate zilele. Printre învățăceii săi, unii au devenit nume mari mai târziu: Valeriu Bologa, Nicolae Enescu, Dorli Blaga etc. Cea din urmă încă își mai amintește cu plăcere de profesoara poloneză Illa, iar alții au căutat-o și o vor evoca cu mare căldură decenii mai târziu.

La rândul ei, Profesoara n-a uitat pe nimeni și a făcut încă de atunci un elogiu deosebit elevilor săi clujeni, aviz și pentru cei de azi! „Traian învață de doi ani cu mine limba rusă și de un an engleza. Iuliu îl ajunge din urmă în studiul limbii engleze. Pe Traian nu îl interesează nimic altceva în afară de știință. Învață în taină italiana și greaca, pentru că s-ar putea să-i folosească. Iuliu învață singur spaniola, fiindcă zice el, este o limbă atât de frumoasă încât e greu să îi rezisti. (Nu s-ar da în lături să învețe și japoneza). Această generație a lor, a doua generație de intelectuali, după bunicii lor țărani, este stăpânită de foamea cărții și înghite știință, așa cum înghite câinele Brak ciocolata, nici nu-i simte gustul dacă bucățița e prea mică”.⁸

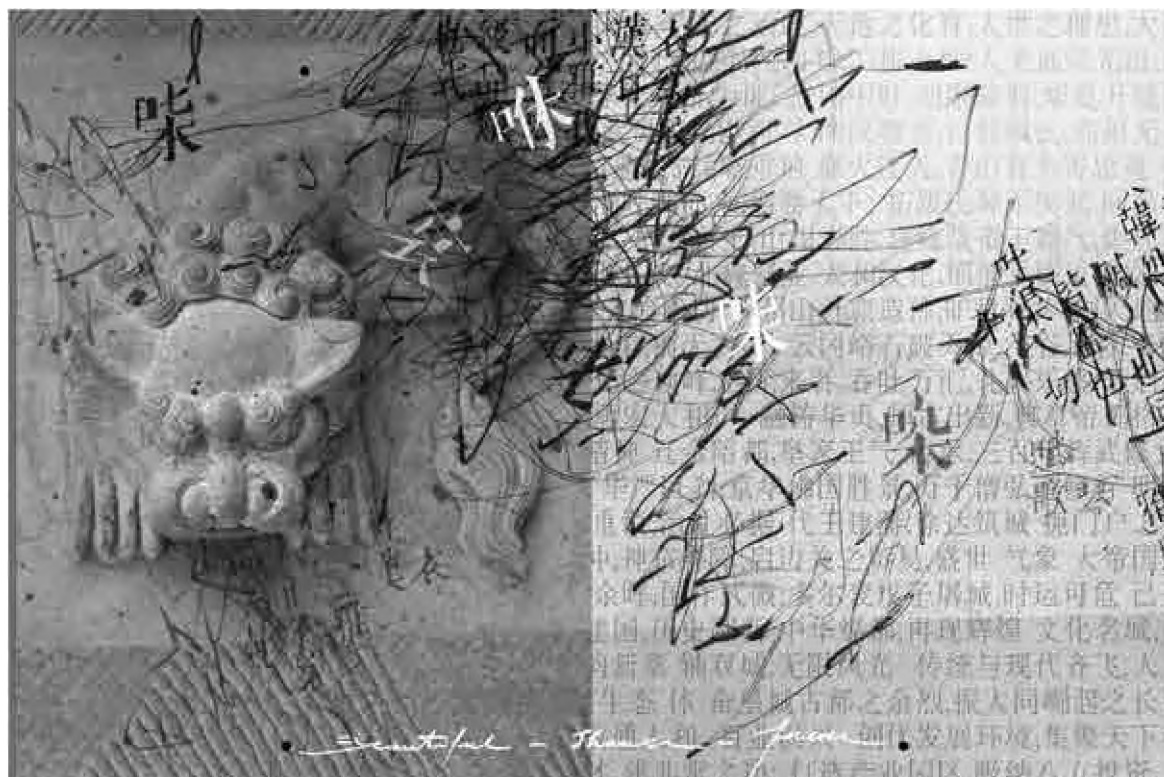
Nici că se putea un elogiu mai frumos la adresa tineretului român studios din acei ani cumpliti de grei. Nu numai la adresa acelor tineri, cu precădere însă la adresa oamenilor simpli, cei care pur și simplu au cucerit-o pentru totdeauna și pe care i-a evocat cu o cordialitate coalescentă.

„Niciodată nu m-a părăsit bunătatea oamenilor. La familia unde m-am stabilit întâi, dând lecții într-o casă bogată, cea mai bună a fost pentru mine femeia lor din casă, o țărăncă simplă. /.../ Cu toate că nu ne înțelegeam în nici o limbă, ea știa atât de bine să-mi ghicească voia, să mă consoleze, să plângă cu mine.... Seara când stăteam pe gânduri în cameră, apărea Maria. Îngenuchea lângă mine pe podea și, plângând, îmi spunea în jargonul ei ciudat, latin, pe care aproape că îl înțelegeam, cuvinte pline de alinare.... Când Clujul românesc, numai după un an, s-a schimbat și a devenit Kolozvar-ul unguresc, iar eu în douăzeci și patru de ore, am fost nevoită să părăsesc vila guvernatorului, unde îi învățam pe copii limbi străine și să caut un adăpost, cine m-a primit în casă? Niciuna dintre contesele și baroanele ungueroaice care-mi arătaseră amabilitatea mondenă din clipa din care am apărut la Cluj..../.../ Această țărăncă simplă, fostă slujnică, mi-a spus să mă duc la ea, la țară, și să stau acolo cât voi vrea până când se va găsi ceva mai bun”.

Și tot acesta, la plecarea definitivă spre țară a poetei, în 1947, după cumplita foamete care a bântuit România în acei ani, Maria Lăpușan din Gilău, i-a adus o pâine rotundă pe care n-a uitat-o niciodată scriitoarea, conștientă că aceasta era o mare raritate. În plus a și invitat-o să revină la ea, la țară, la Gilău.

Am găsit în rândurile și frazele așternute de Hłakowiczówna în însemnările sale aprecieri de pus la icoană, judecăți emise nu doar de un talentat scriitor și poet, ci și reflecțiile unui umanist de mare clasă. Și alți scriitori polonezi, demnitari sau refugiați de rând din toate categoriile sociale au scris în perioada respectivă gânduri simțite despre poporul român și cultura românească⁹. Însă Hłakowiczówna a înțeles izvoarele acestei culturi și mai ales trăinicia ei.

Pentru a trece mai ușor peste vremurile crâncene, Maica Lucia, bunica viitorului academician român, Valeriu Bologa, avea să îi insuflă pentru totdeauna dragoste pentru Eminescu. Deseori a amintit traducătoarea episodul respectiv și peste ani. Paginile din poetul nepereche, cu muzicalitatea și simplitatea lor, au fost primele impulsuri, primele ei lecturi.

Martin R. Baeyens

Frumos - Shanxi - pentru totdeauna 9 (2016), artă digitală, 21 x 29,7

A trecut apoi la transpuneri tot mai variate, atât din creația eminesciană cât și din lirica altor poeți români de seamă, de la Ienăchiță Văcărescu, la Alecsandri, Bacovia, Miron Radu Paraschivescu, Magda Isanos și Marin Sorescu. Se va atașa, totodată, nu numai de țărâna din Gilău, femeie în casa guvernatorului transilvănean, profesor universitar, ci și de elevii pe care îi învăța limbi străine pentru a-și câștiga modest - cum subliniam mai sus - o pâine.

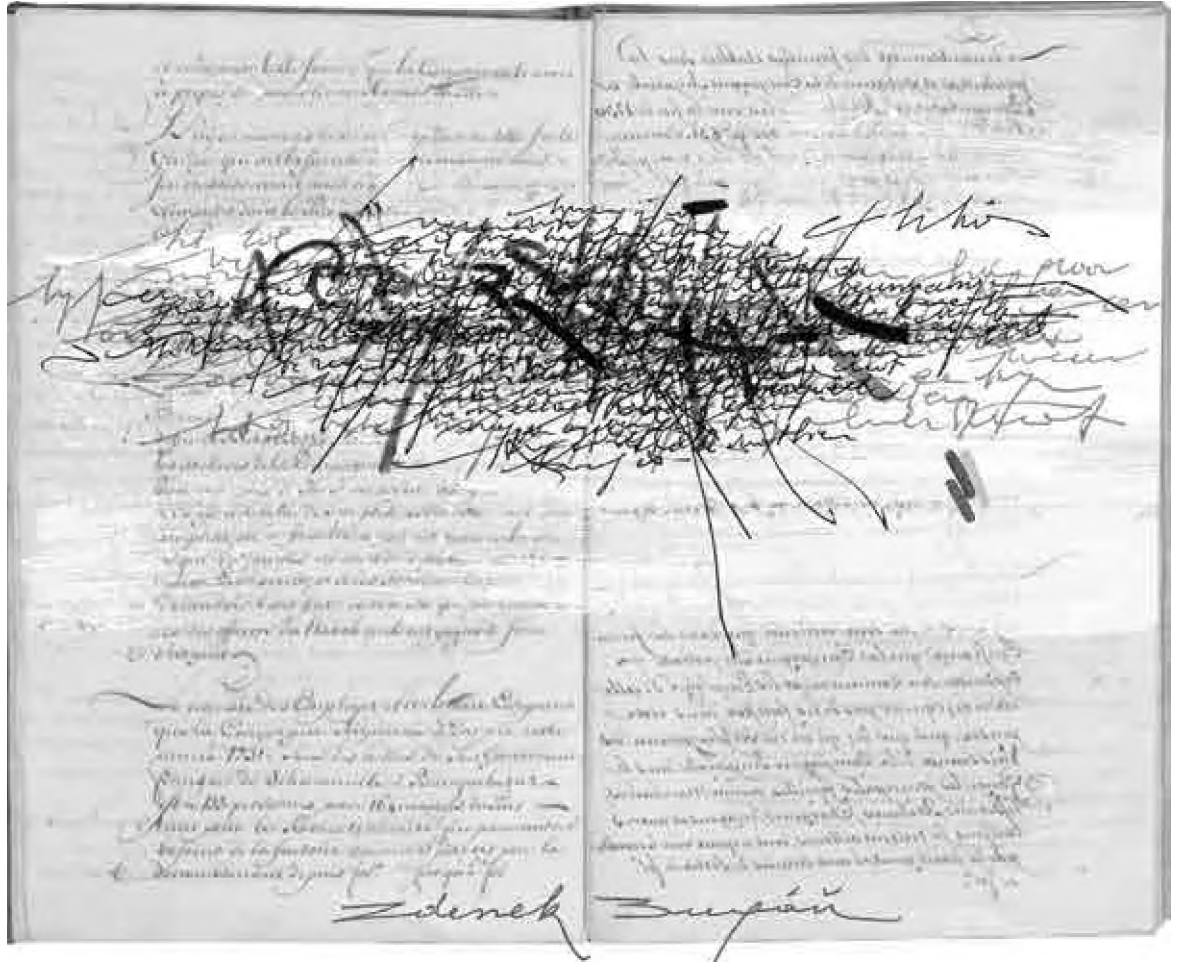
Drag, chiar foarte drag i-a fost Iłakowiczówna și țărâna român, despre care spunea: „este un esthet din naștere, lucru vădit în meșteșugul cu care-și țese portul, își clădește și-și împodobește casa, își pictează icoanele. Tradiția frumosului în România se află pe primul plan. [...] Acolo totul pare a se desfășura în limitele unei frumuseți eterne sacre; se moștenește neștirbită de la o generație la alta și îți apare, în orice clipă, în chipul cel mai firesc, fără emfază [...] Să locuiești într-o casă țărănească în belșugul de culori al pernelor, chilimurilor, ștergarelor și covoarelor brodate și țesute, e ca și cum ai locui într-un curcubeu. Culorile sunt asociate cu un gust infailibil [...] și nu știu să fi văzut în altă parte femei îmbrăcate atât de împodobit [...] Icoanele, aceste imagini sacre românești, formează un capitol de frumusețe cu totul aparte. O frumusețe care emană nemijlocit din sufletul omului simplu, al poporului. Bizantinismului, care stă la baza iconografiei românești, cufundat într-o meditație hieratică i se adaugă blânda seninătate latină. Prin forma încremenită, rigidă curge un conținut riguros, armonios”¹⁰.

Regatul României avea ca ministru plenipotențiar la Varșovia un diplomat de talia lui Duiliu Zamfirescu, dornic ca și Blaga sau Aron Cotruș să dea noi dimensiuni colaborării bilaterale, încât în 1938 autoritățile românești îi vor acorda scriitoarei Ordinul Coroana României în grad de Comandor. România știa în vremurile respective destul de bine ce înseamnă recunoștința pentru o faptă demnă de laudă. O făcea cu generozitate cum a făcut-o și în cazul celuilalt traducător din Eminescu, Emil Zegadlowicz.

Modesta *ambasadoare* a literelor române - așa cum personal am cunoscut-o la Poznań - nu va pomeni niciodată despre această înaltă distincție, cu care alți indivizi ar fi ieșit în față, ar fi cerut sprijin chiar oficial în 1939. Au făcut-o mulți. Poeta va pomeni, în schimb, cu mare dragoste și afecțiune despre vecina sa „Maica Lucia”, născută Pușcariu, bunica profesorului Valeriu Bologna, cea care înțelegându-i firea poetică a apropiat-o pentru totdeauna de limba română, ademenind-o cu lecturi din versurile lui Eminescu, convisă că astfel ne va cunoaște și mai bine. Iar peste ani, după năpraznicul război, întoarsă în Polonia (1948), Doamna Iłla - cum îi spuneau cunoștințele și elevii săi - va recunoaște, cu o sinceritate dezarmantă, despre subtila valoare a spiritului românesc. Printre primele poeme din Eminescu traduse și publicate în presa catolică poloneză de poetă a fost poemul *Ruga*.¹¹

Nu cumva tânărul preot și Poet Karol Wojtyła a fost printre cei care a citit aceste versuri pentru prima dată? În mod sigur el avea să le recite în Piața Sfântul Petru de la Roma, chiar în limba română. Se petrecea în 1983. Era primul Papă polonez, primul Pontif care făcea acest lucru.¹²

”În timp ce de-a lungul celor opt ani și jumătate, nu mi-am putut însuși limba maghia-

Martin R. Baeyens

Ex libris Zdenek Bugan (2016), C.G.D., 102 x 111

ră, deși la cererea unor literați de la Budapesta tradusesem două romane și câteva poezii unguerești în limba polonă (...), *româna mi-a devenit accesibilă numai în câteva săptămâni* (sublinierea mea - N.M.) de la stabilirea (mea) la Cluj”.¹³

Se va interesa peste ani Doamna Iłla, dacă la Catedrala greco-catolică de pe Someș mai dăinuie icoana Maica Domnului din Czestochowa; și n-avea să uite că pentru cinstirea memoriei polonezilor îngropați în cimitirul din localitate a cuvântat în 1946 însuși poetul și filosoful român Lucian Blaga. Intrebată, fica acestuia nu și-a mai amintit recent de acest episod, dar mai păstrează în minte lecțiile făcute *la Brașov* (?) cu profesoara poloneză, secretara personală a mareșalului Pilsudski. N-a aflat niciodată fosta refugiată pe meleaguri românești despre faptul că scriitorul din Lancrăm și-a început cariera diplomatică la Varșovia, în urmă cu nouăzeci de ani, în 1926, unde va funcționa și în anul următor. Din creația Poetului din Lancrăm va traduce și publica în anii '60-'70 poeziile: *Orașe, arhipelaguri, oceane, Scoici, Cântec înainte de a adormi, Cântecului somnului, Inscricție pe o casă nouă, Catren și Heleșteul*, texte care vor intra în culegerea de *Opere complete* ale autoarei, apărute în anul 2000 la Toruń.¹⁴

Note

1 Nicolae Mares, *Marea doamnă Iłla din Poznań - un alt „ambasador” al literaturii române pe meleaguri poloneze* // Nicolae Mares, *Cultură - Artă - Literatură - Știință - Spiritualitate* (Eseuri), Colecția OPERA OMNIA publicistică și eseu contemporan, Vol. I, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, pp. 387-390; idem, *Două distinse traducătoare: Janina Wrzowska și Kazimiera Iłakowiczówna* // Nicolae Mares, *Cultură - Artă - Literatură - Știință - Spiritualitate* (Eseuri), Colecția OPERA OMNIA publicistică și eseu contemporan, Vol. I, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, pp. 385-386; idem, *Tălmăciri*, 27-30; idem

2 Nicolae Mares, *Eminescu și Polonia*, România literară nr. 2/15 ianuarie 2016, pp. 22-23;
3 Nicolae Mares, *Încă Polonia...* pp. 234-237, Editura Prut Internațional and Colosseum, 2008; idem *Tălmăciri* pp. 27-30, Ed. TipoMoldova, Opera Omnia, Iași 2013
4 Nicolae Mares, *Jozef Pilsudski, Monografie*, eLiteratura, București 2015
5 Nicolae Mares, *75 de ani de la moartea marelui istoric român - prieten al Poloniei și al poporului polonez, cel mai mare filopolonez român - Nicolae Iorga*, în „Polonus”, 1/2016, pp. 20-27; idem *Nicolae Iorga despre copilăria sa, despre polonezi și Polonia*, în volumul omagial, *Anca Irina Ionescu*, Editura Lider Internațional, pp.277-282; idem în *Dacia literară* nr. 7-8 /2013, pp. 17-20.
6 cf. Maria Vărcioroveanu, *Kazimiera Iłakowiczówna - o poloneză care ne-a iubit*, Ed. Paideia 2008, idem Nicolae Mares, *Blaga în limba polonă*, Editura eLiteratura, București 2014
7 Idem Nicolae Mares, *op. cit. Mareșalul Pilsudski*
8 Idem, Maria Vărcioroveanu, *op. cit. - la fel în continuare.*
9 cf. Albumul *Iar pământul vostru a devenit casa noastră, Refugiați polonezi în România în anii 1939-1945*, Centrul Karta, Varșovia 2012, primit de la ministrul polonez pentru combatanți, Jan Stanislaw Ciechanowski, cu autograf, știind cât de critic am fost la apariția, la aceeași editură, cu sprijinul ICR, a unei lucrări intitulată *Azilul românesc.*
10 „Prosto z Mostu”, nr. 40 din 29 august 1937
11 Cf. *Slowo Powszechnie - 1948*
12 Nicolae Mares, *Sfântul Ioan Paul cel Mare*, TipoMoldova, Iași 2015
13 Idem, Maria Vărcioroveanu, *op.cit.*
14 Vezi Nicolae Mares, *Lucian Blaga în limba polonă*, Editura eLiteratura, București 2015

TIFF 2017

EDIȚIA A XVI-A, CLUJ-NAPOCA, 2 - 11 iunie

foto: Nicu Cherciu

Niciodată TIFF-ul nu fu mai ploios...

Doinel Tronaru

„Sufletului nostru doritor de filme“... Ca de obicei, fiind prins cu alte obligații extra-sau semi-cinefile (interviuri cu actori, regizori sau cei doi specialiști în Giger, conferințe de presă etc.), nu prea am avut timp de filmele propriu-zise. Pentru mine, însă, actuala ediție a TIFF stă sub semnul a două filme, pe care le-am văzut, culmea, în aceeași zi (de fapt, am plecat puțin de la finalul primului pentru a ajunge la timp la proiecția celui de-al doilea).

Este vorba despre filmul maghiar *Despre trup și suflet / Teströl és lélekröl / On Body and Soul*, regia Ildikó Enyedi (care, însă, intră în distribuție pe marile noastre ecrane din 30 iunie), și – mai ales – filmul polonez *Playground / Teren de joacă / Plac zabaw*, regia Bartosz M. Kowalski, despre care din diverse motive, sunt sigur că nu va intra niciodată în distribuție normală. Voi încerca, în continuare, o scurtă comparație între acestea două.

Răul de lângă noi

Playground, filmul polonez pe care l-am văzut aproape de miezul nopții (proiecție urmată de un Q&A cu regizorul Kowalski), folosește trama filmului cu adolescenți – imaturi, inconștienți, în același timp supraoameni și suboameni „dincolo de bine și de rău” –, în linia lui Larry Clark și Gus Van Sant (pe care-i bate însă în duritate și intensitate, cam cum făcea, la vremea lui, Elem Klimov cu filmele americane de război; de, Estul!), combinată cu avatarurile tehnologiei actuale (ca în *After Lucia* sau *Lumea e a mea*, depășindu-le și pe acestea în intensitate și în crearea tensiunii),

pentru a ne spune că răul e ceva banal, care se află la orice colț de stradă (chiar dacă nu se concretizează întotdeauna).

Kowalski nu se sfiște să ne arate că Răul se află adânc încastrat în noi, nu vine din afară, așa cum ne place atât de des să credem. Chiar dacă regizorul nu ar fi spus, după proiecție, că are un background documentarist, aș fi ghicit asta, după modul admirabil și minuțios în care și-a realizat filmul. Păcat că acest film, unul dintre cele mai bune pe care le-am văzut, nu are nicio șansă să fie distribuit la noi, în primul rând din cauza durității sale, apoi a lipsei de interes a potențialilor spectatori. Ce să-i faci, adevărul este întotdeauna neplăcut.

Visează CTC-iștii cerbi sălbatici?

În aceeași seară, diferența dintre un film făcut ca să placă (*On Body and Soul*) și un film făcut nu ca să nu placă, dar poate ca să ne trezească (*Playground*). Amândouă filme din Est. Nu vreau să se înțeleagă că nu mi-a plăcut filmul maghiar. Îmi place și artificiosul (Enyedi), și – de la un anumit moment, în viața mea de cinefil – simțul aproape „documentaristic” al realității (Kowalski). *On Body and Soul* e un fel de *Amélie* (cu o tandrețe mai specială, central-europeană, cum spuneam) și bănuiesc că, dacă l-aș fi văzut la vârsta la care-am văzut filmul lui Jeunet, mi-ar fi plăcut la nebunie. Oameni care visează, în același timp, aceleași vise, ce poate fi mai frumos? Cineva mă întreba dacă e posibil în realitate așa ceva, ne-

acordând, astfel, filmului dreptul la vreo fărâcă de fantastic și nedând nicio șansă imaginației.

Din punct de vedere stilistic, filmul lui Enyedi este încărcat de calofilie (are, însă, doi actori de nota 10: Géza Morcsányi și Alexandra Borbély) și mai fac o singură paralelă, ca să se înțeleagă ce vreau să spun: deși este, teoretic, mai explicit decât *Playground* (arătând „pe viu” și pe larg sacrificarea animalelor în abatorul la care lucrează cei doi), totul este filmat atât de calofil, încât practic nu-ți produce nicio tresărire (nici măcar estetică). Filmul polonez nu are, propriu-zis, nicio secvență explicită, violența eventuală este filmată de departe, de la o distanță confortabilă, dar este filmat atât de autentic și creează atâta tensiune, încât ai impresia că e unul dintre cele mai violente filme pe care le-ai văzut vreodată. Nu este, însă, o violență gratuită (gen *Saw*, menționat de mai multe ori de regizor), ci una avertisment, care vorbește despre răul din specia noastră.

Éloge de l'amour

Locul al treilea în topul filmelor pe care le-am prins la TIFF (deși, în seara când l-am văzut, se afla pe locul 1) este ocupat de filmul *Frantz*, penultima producție a reputatului regizor francez François Ozon. Credeam că o să văd un film homosexual, așa cum sunt multe ale francezului, și o să-mi dezvolt studiul asupra acestei condiții (nu numai) sexuale, dar nici pe departe, homosexualitatea aici nu-i decât în filigran, dacă vrei s-o cauți neapărat, nu-i niciodată afirmată.

Frantz (inspirat de scenariul de la *Broken Lullaby*, de Ernst Lubitsch, titlu din 1932) este un film superb și complex, un elogiu al dragostei, un film împotriva războiului (mai necesar decât oricând), dar și despre falsele identități pe care ni le asumăm pentru a nu face rău celor pe care-i iubim. Un fel de *Jules și Jim* al vremii noastre. Lui Ozon, de multe ori genial, dar fără miză (sau cu una subțire), i-a trebuit să dea multe rateuri, până să reușească un astfel de film.

Patru propuneri

Ion Indolean

Dacă anul trecut am reușit să văd destul de puțin filme, în ediția 2017 am bifat mai multe. Majoritatea nu suscită însă mari discuții, pentru că sunt mediocre. Păreră multor oameni cu care am dezbătut pe marginea selecției este că aceasta s-a întâmplat să fie mai neofertantă decât cea de anul trecut. Explicații pentru acest fapt pot fi diverse. Probabil a fost un an mai slab la nivelul producției cinematografice mondiale sau poate că proiectele înscrise la TIFF s-au întâmplat să fie, multe dintre ele, mediocre. E posibil ca titlurile bune să fi ocolit de această dată Clujul, din dorința de a avea premiera în festivaluri mai mari. Acesta a fost și cazul unor filme românești care vor debuta în alte locuri, ceea ce nu s-a prea întâmplat în trecut. Pentru că nu au fost selectate la Cannes sau Berlin, aceste filme își încearcă norocul căutând pâlării puțin mai mari decât TIFF, precum Karlovy Vary. În același timp, se poate ca ideea exprimată aici să fie eronată și doar eu să fi ratat filmele cu adevărat bune prezente la TIFF-ul acestui an. E greu de spus. Când ai de ales din peste două sute, intervine și norocul (sau flerul) în a le selecta spre vizionare pe cele interesante.

În ciuda lipsei mele de inspirație în a le găsi pe cele solide, câteva titluri au reușit să îmi spună câte ceva. Acestea sunt: *Vânătoare* (r. Alexandra Bălțeanu), *Sora mea / Demonios tus ojos* (r. Pedro Aguilera), *Austerlitz* (r. Sergei Loznitsa) și *Procesul* (r. Claudiu Mîțcu, Ileana Bîrsan). Două ficțiuni și alte două documentare. În continuare, voi discuta despre *Vânătoare* și *Austerlitz*, dar vă invit să le vedeți și pe celelalte.

Vânătoare, care nu a fost în competiția Zilelor Filmului Românesc de la TIFF (fiind proiectat în afara ei; nu știu de ce și care sunt rațiunile pentru acest lucru), ar fi meritat premiul pentru debut. Cred că ar fi indicată o delimitare, pentru edițiile viitoare, în ideea în care documentarele să con-

cureze pentru cel mai bun documentar, iar ficțiunile pentru cel mai bun film respectiv cel mai bun debut. E greu să compari mere (ficțiuni) cu pere (documentare). În același timp, ce reușește Alexandra Bălțeanu în *Vânătoare* (film de semestru, ea studiază în Germania, la Berlin, dar film solid, deloc școlăresc, dimpotrivă!) e mult mai greu de obținut decât ce reușesc realizatorii *Ultimului căldăraș* (laureat cu premiul pentru debut), care e totuși un documentar antropologic al cărui format și punct de interes nu e nou (dispariția tradițiilor, comunități neglijate, în acest caz de romi etc.) pentru peisajul autohton, unde meserii și culturi sunt uitate, dispar. E mai dificil să construiești o poveste (o ficțiune) decât să documentezi o realitate (poveste deja construită pentru tine), dar și dacă nu ar fi așa, sunt două tipuri de cinema care nu ar trebui să concureze împreună. Una peste alta, *Vânătoare* prezintă cu mult nerv, cu stăpânire de sine, cu o implicare care nu devine niciun moment moralizatoare, povestea a trei tinere prostituate, nevoie să presteze această muncă în absența altor posibilități sau perspective. Trei femei tinere, triste, îngrijorate și împovărate de contextul unde s-au născut și pe care nu îl pot depăși. Altă șansă par că nu au. Lumea în care trăiesc, posibilitățile limitate, oamenii care le înconjoară le-au adus în această situație degradantă. O situație pe care, totuși, o înfruntă cu demnitate. Fiecare are câte un vis, atât de minor încât parcă nici nu mai contează. Lor și ideea de vis le este refuzată. Ele nu sunt lăsate să speră la o viață mai bună. La un trai mai liniștit. Au ajuns într-acolo încât nici clienți nu mai prea găsesc. Sunt la capătul puterilor. Lidia (Corina Moise) și Denisa (Iulia Lumânare), mai experimentate, deja mame, reprezintă (anti) modelul pentru Vanesa (Iulia Ciochină), proaspăt intrată în acest joc spre pierzanie. Un film necesar, un debut solid și un regizor, Alexandra Bălțeanu, al cărui carieră merită urmărită.

Față de *Vânătoare*, care caută refugiu într-o istorie minoră, marginală, aflată departe de istoria mare, cea care rămâne, *Austerlitz* se poziționează în fluxul central al discursului politic în momentul când alege să meargă în orașul unde s-au petrecut atâtea momente importante, precum bătălia care i-a adus una din cele mai mari victorii lui Napoleon Bonaparte sau lagărul de concentrație creat acolo de naziști, în Al Doilea Război Mondial. Fiind una din vocile sonor-percutante ale documentarului mondial, Sergei Loznitsa continuă o serie, un proiect personal, care îl urmărește constant (a devenit pentru el un mod de trai), despre durerea umană, clinciurile istoriei, dezastrele derivate din orice exces. Acest orașel marcat de evenimente s-a transformat acum într-un furnicar de turiști: lumea râde, vorbește la telefon, filmează, urlă, trăiește, e relaxată. Bip-ul făcut de aparatele de fotografiat sună fără încetare. Aici, oamenii se comportă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Locul, solemn prin context, a devenit total isteric. E una din acele multe *mecca* europene destinate turismului, un spațiu pentru pelerinii de azi, dornici să consume. Orientat anti-sistem, filmul subliniază ritmul infernal și ipocrizia în care ne pierdem, cumpărând la nesfârșit excursii, tehnologie, modă. Suntem mulți, zgomotoși, ne-am pierdut pietatea. Vedem, în flux, în acest mecanism, felul cum o nenorocire este exploatată și devine produs. Aceasta e secată de semnificația veche și umplută cu una nouă, nepăsătoare în fața marilor lupte purtate acolo. Noi mergem să retrăim trecutul, dar nu îl mai găsim. Gălăgia, agitația l-au nimicit pur și simplu. *Austerlitz* se legitimează drept un film despre necesitatea, devenită astfel responsabilitate, de a nu uita. E tipul acela de proiect necesar, pe care nu ai voie să îl ocolești, oricât de tranșantă ar părea acea realitate captată, surprinsă de regizorul ucrainean.

Un TIFF din care întotdeauna, indiferent de selecția oficială și de cea personală, ai ocazia de a rămâne cu ceva. ■

Pericol în savana africană: Safari

Adrian Țion

Africa dezolantă, Africa secătuită de puteri, de vlagă, de vitalitate, al cărei simbol poate fi pictura lui Dali *Presimțirea războiului civil* cu hidoșenia proiectată pe un cer apocaliptic având sânul stors din care nu mai curge lapte. Dar nu e un război precum cele care au decimat populația continentului negru de-a lungul anilor. Nu. Nu sunt masacrați oameni. E pace în savană, liniște, secetă îndelungată, iarbă uscată, tufe fără viață. Ici colo câte un animal rătăcit. Hidoșenia apare în ipostază de îmbuibăți europeni, obezi sau nu, bătrâni plictisiți sau mai tineri dornici de senzații tari, cu toții exponenți dezgustători ai speciei dominante, deghizați în vânători. Turism animalier. Ei vin în concediu din Germania sau Austria să ucidă animale. Simplu. Legal. Dorința

lor, distracția lor pentru care plătesc gras. Alegându-și din oferta turistică victima din teren ca dintr-un meniu al crimei: „Azi ucid o antilopă gnu, mâine o zebra... Plătesc atât...” Minunată distracție! Minunată afacere pentru proprietarul terenului de vânătoare.

În toiul acestei “afaceri” ne introduce documentarul lui Ulrich Seidl *Safari* (2016). Renumitul cineast austriac nu vrea să acuze, nici să ia apărarea. Ca un documentarist obiectiv filmează ceea ce este în fața camerei. Urmărește pe vânători în teren și în momentele de repaus îi pune să vorbească despre acțiunile și sentimentele lor. Aștia mai au sentimente? Evident că nu. Au doar preocupări legate de calibrul armei, țintire, recul. Chestiuni tehnice. Justificările lor sunt de

genul “era un exemplar bătrân”, “nu am nimic cu negrii” care-i ajută la vânătoare și apoi, localnicii mănâncă din carnea pusă la uscat a vânatului. De altfel, negrii băștinași sunt mereu în spatele “oaspeților” plătitori. Sunt slugile care-i servesc pe stăpâni. Îi îndrumă, îi însoțesc, belesc vânatul. Pătura umană care tace și consimte tacit la aceste crime comise *legal* pe pământul lor. În timp ce ei trăiesc în cocioabe. După ce antilopa este ucisă, urmează un cinic ritual cinegetic început cu felicitarea “Mulțumiri vânătorului” și cu aranjarea victimei pentru fotografiere. Mândrie de vânător iscusit! Tată și fiu se felicitează. Zebra zace fără viață la pământ. Ce bravură! Ce succes! Omorăm zilnic natura și ne împăunăm cu glorie pentru mârșăvia noastră! Acesta este sfârșitul. Apocalipsa vine în fiecare zi, n-o vedem, dar trebuie ca cineva să ne deschidă ochii. N-o anunța același vizionar Salvador Dali în pictura *Girafă în flăcări*? În filmul lui Ulrich Seidl, girafa omorâtă cu ștaif e filmată de aproape în timp ce agonizează. Vânătorii o privesc fără milă. Așteaptă să nu mai miște. O mai mare cruzime nici că se poate imagina. Specia dominantă de pe această planetă în toată mărișăria ei! Rasa albă dominantă în splendida ei degradare!

Vânători plini de fală! Ah, cum mi-aș fi dorit ca un leu fioros să-i sfășie. Desigur, nu se întâmplă așa ceva în filmul lui Ulrich Seidl. Regizorul urmează calea neimplicării directe, dar sugestiile malițioase nu lipsesc. Intră în adăpostul unde vânătorii onctuoși, transpirați, plictisiți, plini de bere, așteaptă vânatul așezați pe scaune, la umbră. Unul din ei adoarme și sforăie. Dezgustător. Sforăitul lui pare mai mult un grohăit de porc. Adăposturi de lemn de acest fel am văzut în Olanda, în Parcul Național De Hoge Veluwe, dar cei care așteptau în tăcere apariția animalelor aveau pregătite aparate foto cu telescop, nu arme.

Filmul lui Ulrich Seidl nu pune în evidență neapărat pofta de a ucide animale lipsite de apărare, dar poate fi, prin recul, o pledoarie pentru interzicerea practicilor cinegetice în aceste timpuri pretutindeni în lume. Un avertisment foarte serios. Vânătoarea nu mai este ceea ce a fost de-a lungul timpului. Asta trebuie înțeles foarte bine.

Desigur, Hemingway mergea să împuște lei în Africa într-o perioadă când problema dispariției acestor specii nu era atât de acută. Ceaușescu participa la partide de vânătoare unde cădeau zeci și sute de mistreți, capre negre sau urși pentru a-și măguli orgoliul exacerb. Astea au trecut. O epocă încă romantică pentru safari oglindește filmul *Hatari!* al lui Howard Hawks din 1962, cu John Wayne în rolul unui conducător de grup de vânători/prinzători de animale pentru grădinile zoologice ale lumii. *Hatari!* înseamnă pericol în swahili, limba locuitorilor din preajma lacului Tanganyika. *Hatari!* e un avertisment pentru excesul de vânătoare din ziua de azi dacă nu vrem să ne împușcăm Natura! Și nu pot încheia fără să amintesc filmul *Binecuvântați animalele și copiii*, producție 1971, regia Stanley Kramer, în care câțiva copii dintr-o tabără fug într-o noapte să elibereze din țărcuri bizonii puși la dispoziția vânătorilor plătitori, o altă afacere cu animale. Unde

este inocența acelor copii dispuși să riște pentru a reda libertatea unor animale captive? Unde este salvarea naturii și a faunei planetei?

Revenind la *Safari*, cineastul izbutește o metaforă elocventă. În timp ce se pregăteau pentru o fotografie cu trofeul unei girafe, o minune a naturii, fata din grup spune în glumă despre vânătorul care ține în spate gâtul imens al girafei că ar fi un fel de Atlas. Sinistră asemănare! Bolta înstelată fără nicio lege morală! Din loc în loc, scenele de vânătoare și declarațiile vânătorilor sunt întrerupte pentru câte un stop-cadru cu trofee atârinate pe perete și în mijloc câte o siluetă fragilă a unui localnic. Contrast izbitor. Trofee rușinoase răpitate de la niște animale fără apărare și de la niște oameni fără apărare... Film răscolitor adus la TIFF anul acesta, care pune foarte acut problema consecințelor vânătorii în actualitate. ■

Carusel vizual nestăvilit

Alexandru Jurcan

Ca la fiecare ediție, o așteptare frenetică, pândită de nostalgia finală, când Clujul nu mai e același, iar marile afișe și-au pierdut actualitatea. Pentru că TIFF-ul 16 e tot mai mega-cinematografic, biletele se epuizează rapid, discuțiile de după proiecții adoptă unanim limba engleză, terasele nocturne poartă lumini apoteotice – festivalul transfigurează cotidianul într-o configurare emoțională. Presa consemnează comentarii, interviuri, impresii. Mă grăbesc să punctez și eu filmele văzute în acel carusel vizual nestăvilit.

Copacul (Sonja Prosenc) prezintă o situație limită, cu inflexiuni de tragedie greacă, în care tronează culpa, iar casa devine o închisoare asumată. Nici spaima prea construită nu convinge, nici actorii nu sunt credibili.

Inimi cicatrizate (Radu Jude) – ecranizarea cărții lui Max Blecher – nu m-a convins. Citatele prea lungi întrerup imaginile, discuțiile livrești continuă cu scene expediate. Mi-a plăcut filmarea de la distanță, în timp ce n-am înțeles politizarea, nici cuvintele vulgare neaoșe.

Mucenicul (Kiril Serebrennikov), după piesa lui Marius von Mayenburg (autor jucat la Târgu Mureș și la Arad), se constituie într-un duel cu citate din Biblie. Venia este elevul fanatic, cuprins de o criză mistică, extrem de anacronică într-o școală contemporană, unde profesoara de biologie îl atacă mereu cu aceleași arme, însă întoarse spre ateism. Filmul conține și teme subsidiare, precum rolul religiei în școală, dar și al educației sexuale. Realitatea prezentată pare denaturată, exacerbată, îngroșată. Chiar așa să arate o sală profesorală din ziua de azi? Cu atmosferă patriarhală, vetustă, ridicolă?

O viață (Stéphane Brizé) m-a fascinat prin poziția vizuală, prin rigoarea ecranizării (romanul lui Maupassant). Rareori am văzut o transpunere atât de modernă, de inteligentă. Nu se insistă asupra dramelor, pentru că importantă e natura, munca în grădină, viața cotidiană, cu un verbiage adesea cehovian, printre valuri, poeme și imagini repetitive.

Pierduți în Paris (Fiona Gordon, Dominique Abel) e o comedie trăsniță, cu umor negru și câteva găselnițe, dar care oboșește în partea a doua. M-a

înduioșat, desigur, revederea celor doi mari actori (Emmanuelle Riva și Pierre Richard) în scena cu dansul ghetelor.

Zeus (Miguel Calderon) – film incitant, cu un fel de complex Oedip, cu șoimul faimos, cu mama posesivă, cu imagini cvasi-onirice. Mi s-a părut interesant vâlul de minciuni, tronând dincolo de aparențele înșelătoare.

Piatră pe inimă (Gudmundur Arnar Gudmundsson) se petrece într-o comunitate cu mentalități dușmănoase și reușește să redea spirala maturizării, în acele peisaje unice din Islanda. Punctul forte mi s-a părut strigătul lui Christian, atunci când are revelația propriei sexualități, care-l împinge spre gestul disperat.

Criminali de provincie (Nicolas Bro, Ulrich Thomsen) – o comedie tonică. Soții angajează un ucigaș plătit, iar soțiile plătesc o britanică descinsă din sferele Agathe Christie. Păcat că partea a doua a filmului trenează, qui-pro-quo-urile nu au consistență, iar finalul e penibil.

California Dreamin' (Cristian Nemescu) își dovedește perenitatea, la zece ani de la premieră. Americanii, greva, primarul, sărbătoarea satului, harababura și lumea debusolată – totul are ritm, culoare, ca să nu mai vorbesc de interpretarea de excepție a lui Răzvan Vasilescu.

Patru zile în Franța (Jérôme Reybaud) pornește de la un subiect LGBT, dar respectiva temă devine secundară, pentru că filmul vorbește despre singurătate, despre căutarea de sine, într-o goană pe un drum cețos, voit metaforic.

Să mori rănit din dragoste de viață (Mircea Veroiu) mi-a demonstrat talentul unui regizor, pe care tema impusă nu l-a împiedicat să facă un film excelent orchestrat, axat pe rama narațiunii, pe priviri conspirative, șoapte, hăituață, consacrand un cuplu absolut genial (Visu-Bleonț).

Povestea iubirii (Radu Mihăileanu) m-a dezamăgit, în raport cu potențialul afirmat al regizorului. Am citit romanul scris de Nicole Kraus, tocmai de aceea cred că scenariul trebuia ajustat, redus, fără atâtea inutile tribulații.

Franz (François Ozon) – orășel german, după Primul Război Mondial. Imagini alb-negru cu intruziuni colorate. Poveste despre culpă, iubire, cu doze de mister și un Pierre Niney într-o postură inedită.

De finii înnotă spre est (Gonzalo Delgado, Veronica Perrota) excelează prin personajul lui Miguel (gay), un mitoman adesea ridicol, cu aere de clovn, proclamând teoria minciunilor („să ne mințim că o ducem bine”), în conversații formale.

Teren de joacă (Bartosz M. Kowalski) s-a jucat cu nervii spectatorilor. La scena finală, dilatăată într-un suspans terifiant, lumea a ieșit din sală, refuzând să accepte violența extremă a copiilor. Mai apoi m-am gândit la *Împăratul muștelor* (Golding), dar și la *Mishima (Amurgul marinarii)*. Am înțeles că oamenii nu suportă să vadă un copil chinuit. Da, un semnal de alarmă, într-o lume cu atentate, terorism, neofascism.

Despre trup și suflet (Ildiko Enyedi) – o adevărată revelație. O poveste bizară de dragoste, plasată într-un abator modern, cu trupuri de animale despicate. Tocmai acolo se nasc scânteile sufletului, pornind de la un vis comun, cu un cerb și o căprioară, într-o pădure înzăpezită (imagine emblematică pentru ciudățenia personajelor, dar și pentru tenta onirică).

Familia mea fericită (Nana Ekvimishvili, Simon Gross) convinge sută la sută. Într-o familie numeroasă, gălăgioasă, energofagă, nu ai cum să-ți ascuți sufletul. De aceea eroina se izolează, stă singură și privește frunzișul care freamătă (altă imagine care persistă în memoria mea cinematografică).

Gloria (Kristina Grozeva, Petar Valchanov) seamănă cu realitățile de la noi, unde individul mărunț, cinstit, gogoliano-cehovian, e strivit de un sistem monstruos, care manipulează și reduce la tăcere.

Goran (N. Marasovic) are o miză mărunță și un scenariu indecis. Minunați munții înzăpeziți ai Croației...

Tărâmul binecuvântat (Francis Lee) seamănă puțin cu *Brokeback Mountain* prin tema LGBT, după care evoluează pe un teren inedit. Românul ziler îl învață pe Johnny meserie și afecțiune. O poveste fără intruziunea răului, ca o speranță (mulți spectatori au părăsit sala... toleranța e pasăre rară...).

Grupajul TIFF 2017
a fost coordonat de Ioan-Pavel Azap

Etic, estetic, taxe, manele

Oana Pughineanu

De când Foucault analiza capitalul uman lucrurile au „evoluat” în domeniul investiției de sine. Nu doar că individul trebuie să se gestioneze ca pe o întreprindere, ci mai mult decât atât, mai nou trebuie să se gestioneze și ca pe o instituție mass-media (rețelele de socializare democratizează reproducerea mecanică care, de obicei era în puterea celor care dețineau mijloacele de producție). Artei exploatarea de sine i se adaugă arta expunerii de sine, prima fiind practic de nesuținut fără a doua. Nu mai e vorba aici de o apariție spontană, mai mult sau mai puțin deșănțată, mai mult sau mai puțin fericită sau distractivă, gen „Românii au talent”, la fel cum nu mai e vorba nici de aparițiile boematice care și-au pierdut cu totul farmecul (presupun) într-o lume de clubbing, unde, din nou, vorba lungă e sărăcia imaginii. Paginile personale ale celor care doresc să devină lideri de opinie sau care pur și simplu simt presiunea acestui nou spațiu public ca transformându-i în lideri de opinie arată „comme il faut”, respectând și în glume limitele corectitudinii politice care, după cum se știe, poate provoca pierderea locului de muncă și varii stigmatizări. Facebookul potențează la maxim autocenzura și fabricarea „selfie-ului perfect”. Aparițiile „spontane” sunt procesate de marile instituții care au resursele necesare pentru a construi o scenă îndeajuns de mare. Arta pop și instituțiile media au înțeles nevoile acestui nou narcisism și locuri precum Factory-ul lui Andy Warhol sau studiourile de televiziune au funcționat și funcționează, practic, folosind același principiu: oferă un spațiu unde fiecare este invitat să „fie el însuși”. Succesul este garantat pentru că e mereu însoțit de efectul non-elitar care maschează cu strălucire inechitatea. Expunerea obscenă a corpurilor „talentaților” este cea mai semnificativă formă de „divertisment pentru divertisment”. Fiecare este deosebit și place în același timp tuturor. Fiecare se autoexprimă pentru a deveni viral. Scena poate crea inclusiv spații egoist-altruiste precum în emisiunile „Dansez pentru tine”. Oameni care vor în majoritatea cazurilor să salveze de boli grele rude care nu-și permit tratamentele scumpe, sunt puși de bună voie să producă circ pentru mult râvnita pâine. În viața de zi cu zi ei sunt cei care produc pâinea pentru circari, dar puterea de atracție a ecranului este, dacă nu locul unei transfigurări, atunci, cu siguranță, locul unei teleportări. Aici, pe micile touch screen-uri sau pe marile plasmă se joacă la miză mare. În termeni filosofici „divertismentul pentru divertisment” produce un nou raport între două tipuri de libertăți. Sau mai bine spus, o pune pe una în slujba celeilalte. Una este, dacă urmărim pe un clasic precum Kant, „libertatea pentru”, cea etică, prin care acționăm încercând să urmărim imperativul categoric, iar cealaltă este „libertatea față de” care a luat multe forme, cea mai „nobilă” aparținând domeniului estetic în vremea apusului romantic. În zilele noastre disprețul față de lume nu mai implică retragerea într-o creație ermetică, ci cel mult, o combinatorică parodică, un meme viral sau o expunere copy-paste fără sfârșit a realității. Între o transmisie live și o galerie de artă care afișează obiecte Ikea doar criticul rafinat mai poate face o diferențiere. Ca de obicei el este antrenat să creadă și să vadă ceea ce vulgul

nu poate vedea, dar de data asta nu din cauza caracterului incomprehensibil, ci datorită evidenței zdrobitoare. Între iubitorul de divertisment și cel de artă (să presupunem că ele nu se suprapun total) o comică diferență se insinuează. Pentru primul e frumos ceea ce place fără concept (talentul: o voce fantastică, un corp abil, un meșteșug oarecare practicat de un amator), în timp ce al doilea are nevoie de concept pentru a-și explica diferența atât de fină, transparentă între galeria Ikea și Ikea (Ikea încă place fără concept și toate formele abile de publicitate doresc să obțină din partea cumpărătorului/consumatorului emoțional, această faimoasă plăcere pe care galeria de artă dorea să o stoarcă din meschinul burghez. Acum, galeria de artă poate deveni propria casă, iar muzeul rareori mai place fără concept. El face parte din consumul de status: ai sau nu selfie cu Monalisa?).

Dar făcând abstracție de conceptul care trasează diferențe și creează valori estetice și financiare, trebuie să observăm că în lumea capitalului uman și a mass-mediei de sine, orice libertate pentru, este posibilă doar dacă e ajutată, promovată și susținută de libertatea față de. Totuși, ecouri din vremuri apuse, când accesul la expunere era atât de restricționat încât valoarea trebuia produsă sau cel puțin produsele trebuiau selecționate înaintea expunerii mai băntuie și în zilele noastre. Ele nu fac, de fapt, decât să creeze confuzie în același timp în care livrează tot prin expunere, principiile solide a lumii apuse.

Un astfel de caz este indignarea produsă în rândul „clasei creative” și a „clasei self-made manilor” de apariția de succes a maneliștilor în cultura de club a Clujului. Florin Salam invitat acum vreo lună și o altă formație care a electrizat scena TIFF-ului au cântat pentru un public exclusiv hipsteresc și îmbătat de plăcere fără concept. În urma acestei isterii colective Adevărul a preluat un comentariu deștept postat pe facebook de către un IT-ist (nu insistăm asupra autorității de necontestat a părerilor celor care câștigă peste salariul minim sau mediu în niciun domeniu, fie el estetic, politic sau economic). Mesajul e simplu și vizează nu doar manelizarea Tiff-ului ci, mai ales, se adresează buzunarului oricui: „Ați celebrat faptul că sunteți niște proști care plătesc impozite inclusiv în locul maneliștilor”. „Văd multă lume inflamată pe tema ma-

nelizării de la TIFF. Sincer, nu mă interesează, fiecare are dreptul să se manifeste în felul lui. Marea mea problemă este cu impozitele. Dacă la mine la firma „uit” să plătesc chiar și 10 RON la impozit pe profit sau TVA, sare ANAF-ul pe mine, poprește conturi, etc... Când vine vorba de băieții ăștia, facem filme despre cum fac ei mii și zeci de mii de euro într-o singura noapte. Până când nu voi vedea același tratament aplicat de ANAF ca și în cazul meu, plătitor regulat și riguros de taxe, îmi rezerv dreptul să-i cataloghez drept ceea ce sunt. Niște evazionisti nenorociți, mână în mână cu niște (o parte, nu toți) funcționari la fel de nenorociți care îi protejează. Asta ca să nu ajungem la subiectul justificării averilor considerabile acumulate până în acest moment, lucru în legătură cu care aceiași evazionisti nenorociți (publici și privați) tac mâlc.” Cu siguranță același IT-ist nu are probleme cu Avonizarea Tiffului, cu McDonaldizarea Tiff-ului. Nu se întreabă nici câtă evaziune legală și consimțită fac marile firme care sponsorizează Tiff-ul. Self made-man-ul nu vede mai departe de lungimea taxei lui... IT-istul e un executant de calitate. Nu va fi niciodată plătit precum confratele lui european sau american pentru aceeași muncă, dar ce contează? E mai bine plătit decât capra vecinului și poate să-și ia cel puțin un sandwich cu avocado pe zi plus o limonadă la prețuri de neconcurat. Nu are nicio problemă cu Untold și alte blănuri culturale-artistice plătite din taxele lui. E la fel de ignorant ca oricare altul. Nu poate face diferența între un „Picasso și un accident de mașină” dar știe exact unde se poate expune cu converșii #rezist și unde se poate imersa în cultura ceaiului ca să pară că poate face diferența, în timp ce râde de țoapa care merge la biserică-mall să-și expună tocurile roșii. Și nici prin cap nu-i trece că manelizarea Tiff-ului nu e decât felul în care hipsterii transformă minoritățile și, în general, orice tip de cultură în propriul „souvenir” kitsch. Pe plan estetic, desigur, gusturile nu se discută. În fond manelele învârt aceeași ciorbă binară la care inconștientul self-made man-ului rezzonează: io cu frații mei pe de o parte, dușmanii pe de alta, self-made-ul și confortul familiei sale pe de o parte, ratații și asistații social pe alta, elita corporatistă pe una, prostimea pe alta. Plus suferințele din amor. Dar parcă aici manelistul iese mai sus la testul de „romantism eminescian”. Self made-ul pierde investiții și-n relații, manelistul mai plânge, mai moare de dor.

Martin R. Baeyens

Fără cuvinte (2008), artă digitală, 42 x 59,5 cm

Lansare de carte

Mircea Pora

Martin R. Baeyens *Mesaj neobișnuit - J (2016)* artă digitală, 21 x 29,7 cm

Mulți dintre noi (la vremuri „NOI”, tot „NOI”), fiind scriitori (România, aici, poate exporta), unii chiar mari scriitori, așa se spune, e și normal să pornim cu cărțile scrise prin țară spre a ni le lansa. Pentru puțină glorie, câteva vorbe bune rostite, nu arareori, în fața unei asistențe ce n-ar ocupa mai mult decât o optime dintr-un autobus, suntem capabili, dar așa este omul au spus grupuri întregi de savanți, să suportăm călătorii disconfortante, cazări soldățești, din cauza paturilor să ne doară coastele, șalele, să stăm în restaurante pe la mese în companii dezagreabile. Evident, poate fi și invers, cu revărsare de lux și confort, dar pentru asta trebuie să ai statut de geniu, lucru mai rar, dar existent în România. Nefiind geniu, ba chiar departe de această „strălucire”, am mers cu lansările de carte, pe prima variantă... Trenurile pe relația Timișoara-Cluj-Brașov-Timișoara sunt cum sunt. Adică cum?... De venit, vin, chiar fără întârzieri, în vagoane e curățenie, e plăcut, dar nici nu pleci bine că și auzi primul scârțâit al frânelor. El e un

semnal că se va mai auzi, de nu știu câte ori, acest zgomot neplăcut urechii, prelungitor în timp al călătoriei. Puse cap la cap, aceste repetate încetiniri, au ca rezultată ceea ce s-ar putea numi „mersul agonizant al trenului”. Și te duci așa și te duci, cu rare tresalturi de viteză, prin pustietăți de dealuri, prin zone de pădure (unde ești, tu, Hrebenciuc?), treci prin gări mici, adormite parcă pe vecie, pe lângă sate unde e posibil să nu se știe mai nimic despre Dragnea. În vagoane, lume puțină, silențioasă, comparabilă numeric cu exploratorii polari, cei care totuși în cutiile metalice alunecă pe șine, dacă sunt tineri stau cufundați în misterele telefoanelor mobile, dacă sunt mai vârstnici, fie somnolează, fie cu ochi pierduți se uită pe geam. Conducătorii ca niște fantome, deranjează puțin. Bagajele, în genere, sunt cutii pe roți, au dispărut, cel puțin de pe trenurile pretinse rapide, traistele dacice, geamantanele de lemn, plasele cu tot felul de pachete îndesate în ele, sacoșele burdușite cu te miri ce. Lumea acum nu se mai mută, ci călătorește. Pe vremuri se mânca în tren la „modul lărgit”. Mai exact, pe la orele prânzului, dintr-o anumită plasă, pe un șervet întins pe banchetă, se înșirau spre a fi consumate, uneori chiar hulpav, cu plescăieli, zacusca, puiul pane, cârnații, murăturile, pâinea, prăjituri sfărâncioase, ca desert. Totul devenea mai complicat prin prezența copiilor mici. Mirosul degajat de „servirea amiezii” era puternic, o combinație de ceapă, usturoi, chiar țuică. Acum toate acestea sunt o amintire. Călătorul actual mănâncă academic, un produs mic, nezemos, extras dintr-o cutiuță sau dintr-un fel de staniol. Mestecatul e discret, gura închisă, șervețelul, pentru tamponări, la îndemână. Orașele prin care am zăbovit, Cluj, Brașov, le-am găsit puțin schimbate. Nu mai sunt romanțele de altădată. Vechi restaurante și cofetării dispărute, clădiri noi, parcă presante printr-un soi de „aroganță,

agresivitate” și multe, multe, telefoane mobile și capete tunse zero. Prietenii mei din Cluj nu mai sunt, doar străzile pe care ne-am plimbat, zidurile pe lângă care am trecut. Pe ansamblu, însă, țara e frumoasă, mai ales ce-a făcut Dumnezeu, e păcat s-o tot părăsești, am îndoieli că noi, cei de acum, chiar o merităm.

Lansările cărții mele, *Am trăit în comunism*, le las pe planul doi deși au fost frumoase. Au vorbit cu căldură, cu înțelegere despre paginile ei, scriitori pe care i-am resimțit și ca prieteni. Constantin Cubleşan, Adrian Țion, Ioan-Pavel Azap, Vasile Gogea, Rodica Ilie, Adrian Lăcătuș. Am avut șansa, cu prilejul lansării de la Brașov, de a-l cunoaște pe domnul Octav Bjoza, Președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici. Un om rar, dincolo de comentarii, mai cu seamă prin cele suferite. Cei prezenți la lansare au avut ce culege din vorbele Domniei Sale.

Martin R. Baeyens

Mitologia astăzi 1 (2009), artă digitală, 42 X 59,5 cm

Nu mi-am ucis soția!

(monolog în doi)

Diana Cozma

Diana Cozma

Locul: o terasă.

Timpul: zilele noastre.

Personaje: doi bărbați care arată identic; fețele lor sunt degradate de alcool; personajul care nu vorbește reacționează prin grimase, gesturi, acțiuni.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu este adevărat! Nu mi-am ucis soția!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Dacă am iubit-o? Ce întrebare tâmpită! O adoram!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Pot să-mi aprind o țigară? N-am mai fumat de trei minute.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Mulțumesc!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: O bere? Nu refuz.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Scuze. Îmi tremură mâna.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Cum? Sigur că eram gelos!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu, ea nu știa.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu, nu m-a înșelat.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Mi-era groază să nu mă părăsească.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu mint!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu spun decât adevărul gol-goluț!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Și dacă vrei să știi o ura pe mama mea...

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Voia să îi ia locul.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: S-o dea afară din apartamentul în care stăteam toți trei.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Dorea să-mi fie și mamă și fiică și amantă și...

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: ...arunca la gunoi mâncarea pe care ne-o făcea mama; avea pe dracu în ea; și, pe urmă, noaptea, se furișea în bucătărie și lingea un colț de pâine; stătea la fereastră, în întuneric, se uita la lună și ofta; era nebună!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Ce? Mă contrazic?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Aiurezi!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Ce?!?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Eu nu mint niciodată!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Îți repet: am iubit-o!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Eu ca eu, dar mama mea cât a ținut la ea; în cele șase luni cât am fost căsătoriți, nicio secundă nu a lăsat-o de capul ei; o urmărea pas cu pas; dacă voia să prepare o salată de roșii, îi înhăța roșia din mână, o plesnea peste degete, cu dragoste, bineînțeles, și urla, cu și mai multă dragoste: „Ți-am spus să nu pui mâna pe nimic; aici ești în casa mea; a mea! să nu te mai atingi de lucrurile mele! ale mele! vrei un șnițel cu salată de varză, roșii, castraveți și ceapă? mă rogi frumos și le pregătesc eu! ai înțeles? eu! și asta dacă am timp; nu vezi cât sunt de ocupată? imediat o să apară dragul meu fiu și nu i-am terminat cina; și nici așternuturile n-am apucat să le schimb; bine, totuși, că i s-a uscat pijamaua cu mașinuțe și roboței; ce bine o să doarmă la noaptea; am stropit-o cu ulei de susan, cum îi place lui, dragului; ei, hai, de ce taci? bucură-te! fac eu tot în locul tău; știi că nu ai voie să te obosești; nu vezi cât ești de debilă, adică de fragilă? și-acum ce ai?! nu te mai foi! stai! unde fugi? ce faci în camera mică? iar vrei să deschizi fereastra? de câte ori ți-am spus că nu suport aerul proaspăt; du-te de-acolo! mă aduci în pragul disperării! marș, afară! lipește-te de scaunelul din bucătărie să te pot supraveghea; fiul meu mi te-a dat în pază; de ce plângi? în loc să ingenunchezi, să-mi săruți mâna și să-mi mulțumești pentru că ai unde să dormi, ce să mănânci și pe deasupra și un soț fidel, tu vrei cu tot dinadinsul să îmi iei locul! mai bine ai grijă să nu răcești și să te îmbolnăvești și,

vai de mine, nu cumva să mori”; înțelegi cât de mult o iubea mama mea?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Uneori îi dădea voie să mă tachineze.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Cât mai suferea mămicuța când o vedea cum mă trage de urechi și de nas și de păr și bolborosește prostii și...

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Râde de mine! Auzi?! Râdea de mine!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Mă scotea din sărite! Nu, nu asta am vrut să spun!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Am greșit!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu, nu am greșit!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu, am spus nu!!!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu sunt vinovat pentru ce s-a întâmplat; ea a fost vinovată! Nu eu!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Vezi că te pocnesc! Ai înțeles?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Eu nu am simțul umorului! Clar? Sunt un tip serios!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Și ce dacă am cincizeci de ani și sunt șomer...

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Cum adică? Ce insinuezi? Nu te mai uita așa la mine! Eu nu sunt un nimeni! Eu sunt un cineva!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Stai! Stai așa! Am două facultăți, și masterat, și-și doctorat! Cum? Asta e nimic?!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: S-o rogi pe mama să-ți dea bani să-ți plătească studiile e nimic?!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Cum?! La ce mi-au folosit diplomele? La omor?!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Până aici!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu mai suport!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Taci! Nu vreau să te mai ascult!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Ce?!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Ce tot bodogănești acolo?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Trebuia să mă lipesc de sânul colectivității?

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: M-am lipit! Am făcut-o și pe asta! Dar până aici!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Să ling biroul patronului? Să mint? Să fur? Să tac? Să rabd? Nu, asta nu!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Eu am șira spinării întregă! Sunt un om cinstit, demn! Am primit o educație aleasă.

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Sunt nobil din fire! Curajos!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Sunt un erou!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Un supererou!

Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Un model!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Un geniu! Inventez mașinării; meșteresc capcane; țeș pânze de prins muște; musca-muscă, musca-om; totuna e! hahaha! mintea mea mustește mârșăvii; hahaha! sunt grozav! nu?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Mama m-a învățat cum să mă descurc în viață; când eram mic, mă bătea cu nua până la sânge, mă infometa, mă culca în beci cu păianjenii; când am împlinit doisprezece ani mi-a făcut cel mai frumos cadou pe care îl poate primi un copil de ziua lui: o muscă moartă!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: A fost cea mai fericită zi din viața mea!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: E minunată mama mea.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: O supermamă...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Și-acum mă iubește cu pasiunea unei soții.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Ea mi-a spus cum trebuie să mă comport în lume; să dau din cap, să plec fruntea, să nu-mi surprindă cineva privirea; ceilalți nu trebuie să-ți afle gândurile.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Cu modestie, îți spun, sunt un maestru al deghizării! Hahaha! Un învingător!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Cum? De ce m-a dat patronul afară? Din invidie; nici astăzi nu știu cum de și-a dat seama că sunt mai deștept ca el; mă exploata la sânge; eram primul la slujbă; trebuia să spăl podeaua, să șterg praful, să ud florile; îi serveam cafeaua, nici prea rece nici prea fierbinte; și el mârâia și plescăia și...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Mă plătea mizerabil!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Mă ținea peste program; eu, singur, munceam cât cinci-zece laolaltă; și el se umplea de bănet.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Mă umilea!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Deliberat!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Îmi venea să-i sparg capul cu veioza.
 Bărbatul 1: ...?

Bărbatul 2: Nu! Cum să-l omor? Eu sunt un tip rațional!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Chiar dacă îmi sare țandăra, nu-mi pierd cumpătul...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Hahaha!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Ce? A! Care soție?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: A, da, sigur, soția!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Cum ajungeam acasă, urlam la soție; să mă răcoresc.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Adică, nu! Stai! M-am confundat!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu-nu, nu țipam la ea!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu spărgeam farfuriile și paharele!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu, nu izbeam cu picioarele în scaune!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu, nu mă trânteam cu capul de toți pereții!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu! Nu am strâns-o de gât pe soția mea!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Vecinii au spus că fugea la ei de frică să nu o omor?! Niște mincinoși!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Niște jigodii! Lasă că le-arăt eu lor!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Poftim?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Am glumit! Ce? Nu știi de glumă?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Vecinii sunt cei mai cumsecade tipi din cartier!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Ei au găsit-o pe caldarâm...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... au chemat ambulanta...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... încercase să se sinucidă...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Când?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Nu-mi amintesc exact...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... de vreo trei săptămâni.

Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: M-a făcut de râsul lumii!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: În orice moment, mă așteptam să mă oprească cineva pe stradă și să strige în gura mare: ăsta e tipul a cărui soție a vrut să se sinucidă! Hahaha! Caraghiosule! Ratațule!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Cum? Unde eram?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: La terasa unde îmi beau de obicei berea.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Mama?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: În baie, îneca muște.
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: A spart geamul cu mâna...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... nu, nu a murit atunci...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... mama presimțise...
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: ... cu o seară înainte, m-a luat deoparte și mi-a zis: „Nu știu ce-i cu soția ta; nu face nimic; stă, toată ziua, pe scăunașul din bucătărie, cu mâinile, în poală; mă sperie; respiră greu; bâiguie cuvinte stranii: „mamă... muscă... zumzumzum... zboară... cavou... iubi... fiu... pasăre... frică... plouă... porumbei... soare... târziu... deja; a înnebunit! ce-o să spună lumea? că te-ai însurat cu o nebună! trebuie să facem ceva! s-o închidem într-un ospiciu; o să le zicem vecinilor și neamurilor că e plecată într-o călătorie lungă de însănătoșire; or să ne întrebe o zi, două, o lună, un an ce mai face, cum se simte și noi o să le răspundem bine, mult mai bine, dar doctorii i-au recomandat prelungirea tratamentului, și, pe urmă, or s-o uite”; și a doua zi s-a întâmplat rușinea! s-a aruncat de la fereastră în plină zi, cu soare! când au adus-o acasă, de la spital, am vrut s-o strâng de gât! cum?! cum a putut să-mi facă una ca asta?! mie? care i-am fost un soț model! mamei mele? care a purtat-o pe palme! să ne pună la zidul infamiei! dar am iertat-o!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: La dracu! Ce nu înțelegi?
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Ți-am spus: am iubit-o!
 Bărbatul 1: ...?
 Bărbatul 2: Ce zici? Mai dai o bere?

Urmare din pagina 36

Expresivitate și simplitate

simplitatea nu este altceva decât complexitate... disimulată. Limpezimea organizării formale nu exclude complexitatea semantică, nici expresivitatea. Dimpotrivă.

Simplitatea și expresivitatea sunt leit-motivele expoziției lui Simion Cristea - pomenită la început. Născut la Hunedoara, Simion Cristea își va face studiile de specialitate la Iași, devenind un membru respectat al comunității artistice din capitala Moldovei. Numeroasele prezențe expoziționale, dar și premiile obținute la diverse evenimente de profil îi atestă certele calități.

Conceput în maniera unui *Fragmentarium* vizual, noul proiect al lui Simion Cristea se inspiră tematic din scrierile biblice și patristice, din

iconografia bizantină și post-bizantină, adecvate plasticii sculpturale moderniste. Pieseile evocă nostalgic lumea începuturilor, *ethos*-ul inaugural al creștinismului, împreună cu unele din „personajele” reprezentative (*Noe, Avraam, Zosima... Crist Pantocrator, Madonă, Înger, Sihastru, Stâlpcnic, Pustnic, Sobor, Heruvimi*). „Dezbrăcate” de orice surplus, redundanță sau artificiu decorativ, lucrările revitalizează simboluri, redescoperă arhetipuri, situându-se - din punct de vedere formal - la granița dintre figurativ și abstract. Lemnul de cireș - moale, neted, tactil - devine materia privilegiată a lucrărilor expuse.

Esențializate la maximum, lucrări precum *Îndurerare, Rugă, Amintirea*, reface atmosfera timpului sacru, specific religiozității originare, preocupată de înțelegerea omului și a relației acestuia cu Dumnezeu. Schițat în triplă ipostază (divină, angelică și umană), corpul este locul privilegiat al

figurării simbolice, iar mâna - pricipalul detaliu semnificativ. În locul mișcării precipitate sau a dinamismului exterior, artistul preferă posturile statice, fixe, specifice rugăciunii, pietății, devoțiunii, reculegerii, replierii spre sine. În locul corpurilor atletice, opulente, degajând forță și vanitate, autorul sculptează anatomii ascetice, surprinse într-o gestică ce elogiază demnitatea suferinței și a sacrificiului.

Dacă *Porțile raiului* sau *Catedralele* lui Rodin „picturalizau” sculptura, Simion Cristea reușește performanța de a „sculpturaliza” câteva din motivele consacrate ale iconografiei bizantine, adăugându-le voit o dimensiune suplimentară, una în care simplitatea și expresivitatea își găsesc formula optimă, coincidentă. O dată cu recentul *Fragmentarium*, artistul ieșean revine acolo unde îl recomandă meritele incontestabile - în prim-planul plasticii românești.

sumar

editorial

Mircea Arman
De la Sf. Augustin la Renaștere (III) 3

cărți în actualitate

Ani Bradea
Recipiente cu memorie 4
Ion Buzași
15 ani de la trecerea la cele veșnice
a Cardinalului Dr. Al. Todea 5
Victor Constantin Măruțoiu
Poezia, precum o arcă a singurătății 6

comentarii

Alex Ciorogar
Stilistica fantastică 7

poezia

Alex Cazacu 9
Ioan Negru 10

memoria literară

Constantin Cubleșan
Un roman memorialistic
(Octavian Paler) 11

eseu

Marin Iancu
Ideea unității naționale în publicațiile
lui G. Barițiu 12

eveniment

Mircea Arman
Alexandru Surdu – pledoarie pentru o reconstrucție
a spiritualității românești 14

interviu

de vorbă cu graficianul Martin R. Baeyens (Belgia)
„Ficțiunea începe acolo unde realitatea dispare” 16

aniversare

Iuliu Rațiu
200 de ani de la nașterea lui Henry David Thoreau 18

filosofie

Alexandru Boboc
Situția spirituală a timpului nostru. Însemnări 20

diagnoze

Andrei Marga
Reflecții despre o nouă universitate 23

religia

ÎPS Andrei, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și
Sălajului
Ioan Lupaș: un vajnic bărbat din anturajul
episcopului Nicolae Ivan 25

diplomație culturală

Nicolae Mareș
Kazimiera Iłłakowiczówna
sau despre dragostea poetei poloneze pentru poporul
român, pentru Eminescu și Blaga 26

TIFF 2017

Doinel Tronaru
Niciodată TIFF-ul nu fu mai ploios... 29
Ion Indolean
Patru propuneri 30
Adrian Țion
Pericol în savana africană: *Sc.fari* 30
Alexandru Jurcan
Carusel vizual nestăvilnit 31

showmustgoon

Oana Pughineanu
Etic, estetic, taxe, manele 32

o dată pe lună

Mircea Pora
Lansare de carte 33

teatru

Diana Cozma
Nu mi-am ucis soția! 34

plastica

Petru Bejan
Expresivitate și simplitate 36

plastica

Expresivitate și simplitate

Petru Bejan

Aproape în fiecare proiect artistic putem vedea mai mult decât o simplă desfășurare de forțe sau doar un banal cumul de lucrări. Supoziția pare a fi reconfirmată de *Fragmentarium*-ul lui Simion Cristea, inaugurat la Galeria „Dana” din Iași. Pentru privitorul obișnuit, expoziția în cauză poate fi și prilej de plăcută desfășurare estetică, dar și unul de reflecție aprofundată. Fără să anunțe explicit, autorul își invită publicul să delibereze asupra unor subiecte cu reală densitate speculativă: Care sunt atuurile unei lucrări reușite? Ce calități ar trebui socotite drept inerente acesteia? Cum obține un artist maximum de expresivitate, adică mult-răvnita formă ideală a operei? Prin tatonări și adițiile repetate? Sau, dimpotrivă, prin ajustări și renunțări?

Chiar așa... Putem spune cu precizie necontestabilă ce anume deosebește lucrul frumos, reușit, de un altul, perceput în termeni mai curând

depreciativi? Ambiguu și evaziv, Aristotel găsisse la vremea lui o rezolvare, chiar dacă aparent sofistică; lucrului frumos - credea acesta - nici nu-i lipsește, nici nu-i prisosește ceva. Orice abatere de la măsură, de la optima proporție sau echilibru formal, îi poate diminua din expresivitate sau, mai rău, o poate altera ireversibil. Ordinea, armonia părților sau a elementelor, omogenitatea întregului trec astfel drept calități intrinseci oricărui proiect. Voința de limitare este văzută astfel în felul unei „cenzuri” autoimpuse. Artistul singur, bunăoară, știe din câte linii se face un desen, câte trăsături de penel sunt suficiente pentru a finisa un tablou, câte lovituri de ciocan sunt necesare pentru a transforma piatra brută în statuie vrednică de admirat. Din perspectiva lucrului „bine-făcut”, atât economia de mijloace, cât și excesul precipitat sunt reprimite cu premeditare.

Pentru a-și circumscrie propria diferență în raport cu tradiția, Brâncuși nu a ezitat să critice cu asprime antecesorii. Ironizase în multe ocazii „biftecurele” lui Michelangelo, surplusul de carne de pe corpul personajelor sale, ca și dimensiunile exagerat de mari ale acestora. Doar în sculptura lui Rodin vedea un sâmbure de geniu. Aparenta nedesăvârșire a lucrărilor, impresia de crochiu sau improvizație confereau sculpturilor acestuia „greutate” și distincție. Rodin revenise, în fapt, la virtuțile simplității. Începând cu Brâncuși, simplitatea devine condiția însăși a expresivității.

„Simplitatea artistică este cea mai înțeleaptă ordonare a mijloacelor bazată pe înțelegerea esenței”, scria Kurt Badt. Ce anume determină simplitatea? Complexitatea, structura de ansamblu, schema compozițională, tehnica folosită, numărul elementelor? Simplitatea reclamă înainte de toate o bună corespondență între înțelegere și imagine. Ea răspunde unui „principiu al parcimoniei” care are ca finalitate eliminarea oricărui surplus, oricărei intenții decorative. O spune Rudolf Arnheim, în a sa carte despre *Arta și percepția vizuală*. Lucrul simplu se înțelege facil, fără efort. Simplitatea înțelegerii noastre nu coincide însă întotdeauna cu intențiile autorului. În fapt,

Simion Cristea
lemn nuc și cireș patinat 63 x 13 x 15
Copac II (2005)

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române sau Cu ridicare de la redacție: 24 lei – trimestru, 48 lei – semestru, 96 lei – un an Cu expediere la domiciliu: 33 lei – trimestru, 66 lei – semestru, 132 lei – un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură Tribuna, cont nr. R057TREZ21621G335100xxxx B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.